

**GENEL LİSE ÖĞRENCİLERİNİN AİLE İŞLEVLERİNİN VE
DENETİM ODAKLARININ İNCELENMESİ**

Melike DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eğitim Bilimleri (Eğitimde Psikolojik Hizmetler) Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Esra CEYHAN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eylül 2006

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

GENEL LİSE ÖĞRENCİLERİNİN AİLE İŞLEVLERİNİN VE DENETİM ODAKLARININ İNCELENMESİ

Melike DOĞAN

Eğitim Bilimleri (Eğitimde Psikolojik Hizmetler) Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eylül 2006

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Esra CEYHAN

Bu araştırmada genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin ve denetim odaklarının cinsiyet, sınıf düzeyi, doğum sırası, anne baba eğitim düzeyi, anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyi değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı ve denetim odağı ile aile işlevleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Araştırmanın evrenini, 2005–2006 eğitim-öğretim yılında Eskişehir ilinde bulunan 10 resmi genel lisede öğrenim görmekte olan 8794 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma kapsamına 9 lise alınmış ve her sınıf düzeyinden şubeler rasgele belirlenerek evrenin %9.30'na karşılık gelen 815 öğrenci örnekleme oluşturmuştur. Genel lise öğrencilerinin aile işlevleri algularına ilişkin veriler “Aile Değerlendirme Ölçeği” (Bulut, 1990) ile, denetim odağı algularına ilişkin veriler ise “Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği” (Yeşilyaprak, 1988) ile toplanmıştır. Genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel niteliklerine ilişkin verilerin toplanması için araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Araştırmada veri toplama araçları ile elde edilen bilgilerin çözümlenmesi “SPSS 10.0.0. for Windows” paket programı ile bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi sırasında, betimleyici istatistiklerin yanı sıra bağımsız gruplar arası t testi uygulanmıştır. Bağımsız değişken düzeyi ikiden fazla olan değişkenlere ilişkin farkların önem kontrolü, varyansların homojenliği durumunda tek yönlü varyans analizi ile, varyansların homojen olmadığı durumlarda ise parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis Testi ile belirlenmiştir. Varyansların homojen olup olmadığı ise Levene

istatistiği ile belirlenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonucunun önemli bulunduğu durumlarda, farkın hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Kruskal Wallis Testinin sonucunun önemli bulunduğu durumlarda ise, farkın hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla olası tüm ikili karşılaştırmalar için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Ayrıca, aile işlevlerinin denetim odağını yordayıcılığını saptamak ve bu örüntünün kızlara ve erkeklere göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizinin aşamalı seçim yöntemi kullanılmıştır. Tüm istatistiksel çözümler için önemlilik düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel nitelikleri ile ilgili olarak ele alınan değişkenlerden cinsiyet, doğum sırası, babaların eğitim düzeyi ve anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre aile işlevlerinin farklılaştığı görülmüştür. Bununla birlikte, genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel nitelikleri ile ilgili olarak ele alınan değişkenlerden sınıf düzeyi ve anne eğitim düzeyine göre aile işlevlerinin farklılaşmadığı görülmüştür. Genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel nitelikleri ile ilgili olarak ele alınan değişkenlerden cinsiyet, sınıf düzeyi, anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre denetim odağının farklılaştığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel nitelikleri ile ilgili olarak ele alınan değişkenlerden doğum sırası, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyine göre denetim odağının farklılaşmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinden genel fonksiyonlar, gereken ilgiyi gösterme, iletişim ve roller işlevleri ile denetim odağı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Aile işlevlerinden genel fonksiyonlar, gereken ilgiyi gösterme, roller ve davranış kontrolü işlevlerinin kız genel lise öğrencilerinin denetim odağını anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir. Aile işlevlerinden gereken ilgiyi gösterme ve iletişim işlevlerinin erkek genel lise öğrencilerinin denetim odağını anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir.

ABSTRACT**THE STUDY OF HIGH SCHOOL STUDENTS' FAMILY FUNCTIONING AND
LOCUS OF CONTROL**

Melike DOĞAN

Division of Educational Sciences (Psychological Services in Education)

Anadolu University Institute of Educational Sciences, September 2006

Advisor : Yrd. Doç. Dr. Esra CEYHAN

In this study, it was aimed to determine whether high school students' family functioning and locus of control is differentiated by gender, socioeconomic status, birth order, education level of parent, parental incompatibility and the relationship between locus of control and family functioning.

The population of this study was 8794 students from 10 high school in Eskişehir in 2005-2006 academic year. The sample was 815 students who randomly selected from each grade from 9 high school that was %9.30 of the population. The data about high school students' perception of family functioning was collected by "Family Assessment Scale" (Bulut, 1990) and data about locus of control was gathered by "Nowicki-Strickland Locus of Control Scale" (Yeşilyaprak, 1988). It was also used "Personal Information Form" for collecting personal and parental data.

The statistical analysis of gathered data was carried out by "SPSS 10.0.0. for Windows". In data analysis, it was applied descriptive statistics and also t-test for independent variables. For the test of significance for differences among variables that have more than two independent variables it was applied one-way ANOVA when variances are homogeneous and one of the nonparametric tests Kruskal Wallis Test when variances are nonhomogeneous. It was determined by Levene Statistics whether variances were homogeneous or not. In case of significant F value it was applied to Tukey HSD Test for determining the cause of difference. In case of having significant results in Kruskal Wallis Test, it was applied Mann Whitney U Test for assessing the

source of difference. It was applied Stepwise Regression Model whether family functioning predicts locus of control and whether this pattern was differentiated for girls and boys or not. For all statistical analysis the level of significance was .05.

It was found that family functioning was differentiated by gender, birth order, education level of fathers and parental incompatibility from which variables related with high school students' personal and familial characteristics. However, it was found that family functioning was not differentiated by socioeconomic status and education level of parent. It was determined that students' locus of control was differentiated by gender, socioeconomic status and parental incompatibility. However, it was found that birth order, education level of parent did not make any difference on students' locus of control.

Besides, it was found meaningful relationships between locus of control and general functions, affective involvement, communication and roles from family functioning features of high school students. It was determined that general functions, affective involvement, roles and behavior control from family functioning features predicted statistically meaningful female students' locus of control. It was found that affective involvement and communication from family functioning did predict statistically meaningful male students' locus of control.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Melike DOĞAN'ın, "Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin ve Denetim Odaklarının İncelenmesi" başlıklı tezi 21/09/2006 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yard.Doç.Dr.Esra CEYHAN	
Üye	:Prof.Dr.Gürhan CAN	
Üye	: Yard.Doç.Dr.A.Aşkın KURT	

Prof.Dr.İlknur KEÇİK
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Ergenlik çocukluktan yetişkinliğe geçilen, tüm gelişim alanlarında hızlı değişimlerin yaşandığı, özellikle kişiliğin yeniden yapılandırıldığı önemli bir gelişim dönemidir. Gelişimsel olarak kendi kimliğini oluşturma görevi ile karşı karşıya olan ergenin davranışlarının ve kişiliğinin şekillenmesinde aile ve aile işlevleri büyük rol oynar. Ergenin sağlıklı bir kişilik geliştirebilmesi için içinde yetiştiği ailenin işlevlerinin sağlıklı olması gerekir. Kişiliğin boyutlarından biri olan denetim odağının gelişimiyle ergenlerin aile işlevleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla bu araştırma gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın planlanmasından raporlaştırılmasına kadar geçen süre içerisinde sabırla, titizlikle, sonsuz anlayışı, desteği ve iyi kalpliliğiyle çalışmalarımı yönlendiren tez danışmanım sayın Yrd. Doç. Dr. Esra Ceyhan'a değerli katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca akademik gelişimime katkıda bulunan ve beni destekleyen değerli hocalarım sayın Prof. Dr. Gürhan Can, Doç. Dr. A. Sibel Türküm ve ayrıca araştırmanın şekillenmesinde önemli katkıları olan Yrd. Doç. Dr. A. Aykut Ceyhan'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Araş. Gör. Uzman Yıldız Kurtyılmaz'a yardımlarından ötürü teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında ilgi, destek ve anlayışlarıyla her zaman yanımda olan, bana güç veren sevgili dostlarım Öz Ak, Ramazan Akdoğan, Asude Gerede, Ahu Kodal, Gülru Kodal, Neşe ve Korel Sakarya ile Duygu Yörük'e teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde gösterdikleri anlayış ve kolaylıktan dolayı Eskişehir Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürü Kenan Yüksel'e, iş arkadaşlarım Selma Çakır ve Fahriye Ergün'e teşekkür ederim.

Araştırmanın uygulaması aşamasında yardımcı olan Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, örnekleme yer alan okullardaki müdür, müdür yardımcısı, psikolojik danışman, öğretmen ve özellikle araştırmaya katılan öğrencilere teşekkür ederim.

Yaşamımın her aşamasında ilgi, sevgi, güven, hoşgörü ve desteğiyle yanımda olan, gerek kişisel gerek akademik ve mesleki gelişimime sonsuz katkı sağlayan sevgili amcam Prof. Dr. Süleyman Doğan ve eşi İsmet Doğan'a teşekkür ederim.

Son olarak yaşamım boyunca beni her yönden destekleyen sevgili babam Osman Doğan ve annem Hatice Doğan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca araştırma sürecinde mizah anlayışı, verdiği güç ve moral ile bana destek olan sevgili kardeşim Savaş Doğan'a teşekkür ederim.

Melike DOĞAN

Eskişehir,2006

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç.....	6
1.3. Alt Amaçlar.....	6
1.4. Önem.....	7
1.5. Sayıtlar.....	9
1.6. Sınırlılıklar.....	9
1.7. Tanımlar.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ YAYINLAR

2.1. Aile İşlevlerine İlişkin Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar.....	11
2.1.1. Aile İşlevlerine İlişkin Kuramsal Açıklamalar	11
2.1.2. Aile İşlevleri İle İlgili Araştırmalar.....	21
2.2. Denetim Odağına İlişkin Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar.....	30
2.2.1. Denetim Odağına İlişkin Kuramsal Açıklamalar.....	30
2.2.2. Denetim Odağı İle İlgili Araştırmalar.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli.....	44
3.2. Evren ve Örneklem.....	44
3.3. Veri Toplama Araçları.....	46
3.3.1. Aile Değerlendirme Ölçeği... ..	47
3.3.1.1. Aile Değerlendirme Ölçeğinin ABD’de Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.....	48
3.3.1.2. Aile Değerlendirme Ölçeğinin Türkiye’de Yapılan Geçerlik Çalışması.....	49
3.3.1.3. Aile Değerlendirme Ölçeğinin Türkiye’de Yapılan Güvenirlik Çalışması.....	50
3.3.2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği.....	50
3.3.2.1. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğinin Yurtdışında Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.....	51
3.3.2.2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğinin Türkiye’de Yapılan Geçerlik Çalışması.....	52
3.3.2.3. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğinin Türkiye’de Yapılan Güvenirlik Çalışması.....	52
3.3.3. Kişisel Bilgi Formu.....	52
3.4. Verilerin Toplanması.....	53
3.5. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. Genel Lise Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	55
---	----

4.2. Genel Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	58
4.3. Genel Lise Öğrencilerinin Doğum Sırasına Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	61
4.4. Genel Lise Öğrencilerinin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	65
4.5. Genel Lise Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	67
4.6. Genel Lise Öğrencilerinin Anne - Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	71
4.7. Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular ve Yorum.....	76
4.8. Kız ve Erkek Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular ve Yorum.....	78

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç.....	82
5.2. Öneriler.....	85
EKLER.....	87
KAYNAKÇA.....	97

TABLOLAR LİSTESİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
1. Örneklemeye Alınan Resmi Genel Lise Öğrenci Sayılarının Cinsiyetlerine ve Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı.....	45
2. Örneklemeye Alınan Resmi Genel Liselerde Uygulama Yapılan Öğrenci Sayılarının Cinsiyetlerine ve Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı.....	46
3. Genel Lise Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri.....	56
4. Genel Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	59
5. Genel Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları, Kruskal Wallis Analizi ve İkili Karşılaştırmalar için Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	60
6. Genel Lise Öğrencilerinin Doğum Sırasına Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Varyans Analizi Sonuçları.....	62
7. Genel Lise Öğrencilerinin Doğum Sırasına Göre Aile İşlevleri Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları.....	63
8. Genel Lise Öğrencilerinin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamalar Standart Sapmaları ve Varyans Analizi Sonuçları.....	66

9.	Genel Lise Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Varyans Analizi Sonuçları.....	68
10.	Genel Lise Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları.....	69
11.	Genel Lise Öğrencilerinin Anne - Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	72
12.	Genel Lise Öğrencilerinin Anne - Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları.....	73
13.	Genel Lise Öğrencilerinin Anne - Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları, Kruskal Wallis Analizi, ve İkili Karşılaştırmalar için Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	74
14.	Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular.....	77
15.	Kız Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular.....	79
16.	Erkek Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular.....	80

Birinci Bölüm

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine yer verilmiş, araştırmanın amacı, alt amaçları, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları ve temel kavramlarına ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

1.1.Problem

Ergenlik, hızlı ve geniş kapsamlı değişimlerin yaşandığı bir gelişim dönemidir. Ergenlik dönemi boyunca fiziksel, bilişsel ve psiko-sosyal gelişim alanlarında önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Fiziksel gelişim alanında büyüme hormonlarının salgılanmasıyla birlikte hızlı büyüme ve değişmeler yaşanır. Erinlik adı verilen bu dönemde; bir yandan boy ve ağırlıkta bir artış olurken, bir yandan da cinsiyet özelliklerinin gelişmesiyle cinsel olgunlaşma başlar. Ergenden beklenen gelişim görevi, hızla değişen ve gelişen bedenini kabul etmesidir. Aynı zamanda ergen bilişsel gelişim açısından da en üst düzeye geçmeye hazır durumdadır. En üst bilişsel düzey olan “soyut işlemler dönemine” giren ergen; bir duruma birden fazla açıdan bakabilir, hipotetik düşünceler geliştirebilir, tümevarım ve tümdengelim yöntemlerini kullanarak soyut kavramları kavrayabilir. Daha önceleri “şimdi ve burada” üzerine odaklanmış olan düşünce; olasılıklar ve varsayımlar dünyasına açılmaktadır (Kulas, 1996; Türküm, 2000).

Ergen, fiziksel ve bilişsel değişimlerden başka, psiko-sosyal açıdan da gelişir. Ergenlik, kişiliğin yeniden yapılandırıldığı, çocukluktan yetişkinliğe geçilen bir dönemdir. Kişilik ve toplumsal davranış; ana babalardan, diğer aile üyelerinden, yaşlılardan ve okul yaşantısından etkilenir ve önemli değişimler içerir. Bu içsel ve dışsal değişimler oluşurken ergen; çocukluk dönemindeki yeteneklerini, becerilerini ve özdeşimlerini kimlik olarak adlandırılan yeni ve tutarlı bir çerçeve içersinde yeniden değerlendirme ve düzenleme göreviyle karşı karşıyadır. Kargaşaların ortasındaki genç insan, ortaya çıkmakta olan kimlik duygusu ile uğraşmalı ve artan bağımsızlık isteği ile süre giden

bağımlılık gereksinmesi arasındaki çatışmayı çözmelidir. Kimlik gelişim sürecinde ergen güçlü ve zayıf olduğu yönler hakkında daha çok farkındalık kazanmaktadır. Diğer insanlarla benzer olduğu yönlerinin yanı sıra, ergenin kendi biricikliği ve ayrıcalığı ile ilgili farkındalıkta da artış olmaktadır (Adams, 1995; Gander ve Gardiner, 1993).

Erikson (1968), ergenliğe giriş ile birlikte yetişkinlikle yada rol karışıklığı ile sonuçlanacak bir dizi kararın alınması gerektiği varsayımını geliştirmiştir. Doğru kararları alan ergenler, deneyimlerini açıkça tanımlanmış bir kimlik ile bütünleştirmeye yetenekli olacaklardır. Doğru kararları alamayanlar ise, ergenlik sona erdikçe ve yetişkinlik başladıkça geliştirilecek çeşitli kimliklerle ve oynanacak rollerle ilgili sorunlarla uğraşacaklardır (Akt. Gander ve Gardiner, 1993).

Ergenin kimlik gelişimi sürecinde aile ve ailenin işlevleri etkili olmaktadır. Ergenin ruh sağlığını belirleyen en temel etken olan aile, çok karmaşık ilişkilerin yaşandığı sosyal bir birimdir. Yetişkin ve çocukların etkileşimi üzerine kurulu bir sistemdir. Bu sistemdeki her bir üyenin, işlevini yerine getirmemesi sistemin diğer üyelerini de etkiler. Bu durumda aileyi anlamak için anne baba yada çocukları ayrı ayrı incelemek yeterli olamaz. Çünkü aile parçaların bir araya gelmesinden farklı bir bütündür. Ergeni tanıyıp anlayabilmek için yetiştiği aileyi ve çevreyi iyi incelemek gerekir (Onur, 1991; Yörükoğlu, 1990). Çünkü aile çocuk ve ergenler için en önemli destekleyici sistemdir. Ergenlik döneminde aile ilişkilerinin bireylerin bağımsızlık ve özerklik istekleri üzerinde büyük etkisi olduğunu gösteren birçok araştırma bulgusu bulunmaktadır. (Heaven, 1994)

Çocuk ve ergen davranışlarının şekillenmesinde ailenin büyük rolü vardır. Ergenlik dönemindeki birey üzerinde aile çeşitli şekillerde etkili olur. İlk olarak aile; ergen tarafından rol modeli olarak algılanır, bunun sonucunda da gözlem ve taklit yolu ile öğrenmeler gerçekleşir. İkinci olarak aile, ergenin çeşitli konularda bilgi edinebileceği bir kaynak durumundadır. Üçüncü olarak anne babalar sahip oldukları değer yargılarını çeşitli şekillerde çocuklarına aktarırlar. Son olarak da, anne babaların çocuklarına yönelik tutumları onların sosyal ve duygusal gelişimi üzerinde etkili olmaktadır. Anne baba tutumları, ergenin bağımsızlığını gerçekleştirme yeteneğini büyük ölçüde

etkilemektedir. Anne babalar, aşırı otoriter yada aşırı izin verici tutumlar sergilediklerinde çocukları ile ilişkilerinde güçlükler yaşayacaklardır. Bu nedenle ergenler için en iyi anne baba tutumu, otoriter ve izin verici olmanın dengeli birleşimini içeren demokratik yaklaşımdır. Bu yaklaşıma sahip olan anne babalar çocuklarına olan sevgi ve ilgilerini açıkça ifade ederler. Demokratik yaklaşım, ergenin olumlu bir benlik kavramı geliştirmesini ve bağımsızlığını kazanmasını kolaylaştırır. Ergen gelişimini her yönden etkileyen anne baba tutumlarının, ergenin ailesi ile ilişkilerinde önemli bir rolü vardır. Anne babanın çocuklarına gösterdiği davranışlarda genellikle sevgi ve kontrol olmak üzere iki temel değişken vardır. Çocuğunu seven anne ve baba onunla iyi bir ilişki kurar ve aralarında eşitlikçi bir ilişki vardır, sevgisini belli eder, onu olumlu değerlendirir, kabullenir ve çocuğu ile duygusal bir bağlantı içindedir. Çocuğuna karşı sevgiden uzak olan aile ise onu küçümser, cezalandırır, sinirli davranışlarda bulunur, düşmanca tavırlar içindedir, ret eder ve çocuğuna karşı ilgisizdir. Tüm bu anne baba davranışları ergenin gelişimi için önem taşımaktadır (Adams, 1995; Gander ve Gardiner, 1993; Heaven, 1994; Temel ve Aksoy, 2001; Yörükoğlu,1990; 1992).

Anne baba tutumlarının yanı sıra ergenlik döneminde anne baba ile ergen arasındaki ilişkiyi belirleyen, anne babanın kişisel ve sosyal nitelikleri ile ilgili etkenler de bulunmaktadır. Anne babanın eğitim düzeyi, gelir düzeyi, aile biçimi, eşler arasındaki uyum gibi aile nitelikleri ergenlerin davranışlarının şekillenmesinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Araştırma bulguları; anne babanın eğitim düzeyi ve gelir düzeyi yükseldikçe aile işlevlerinin daha sağlıklı olduğunu, çekirdek ailelerin işlevlerini geniş ailelere göre daha sağlıklı yerine getirdiklerini, eşler arası uyumun aile işlevlerini sağlıklı yönde etkilediğini göstermektedir (Alnajjar, 1996; Bulut, 1993; Duyan, 2000; Nazlı, 1997; Özgen, 1999).

Ergenlik dönemi bağımsızlık çabası ve özerklik isteğinin arttığı bir dönemdir. Bu nedenle anne baba ile ergen arasında çatışmalar yaşanabilir. Ergenler bağımsızlıklarını kazanmayı isterken, anne babalar ergenleri bağımsız bırakma konusunda karışık duygular yaşayabilirler. Anne babalar ergenin bağımsızlık çabasına engel olduklarında çatışmalar yaşanmaktadır. Anne babalar ergen çocukları olgun davranışın istemekte ama yetişkin ayrıcalıklarını vermeyi ret etmektedirler. Diğer yandan ergenler ise yetişkin

ayrıcılıklarını istemekte ama yetişkin sorumluluğunu almayı ret etmektedirler. Bu nedenle bir ergenin bağımsızlığını ne kadar iyi bir biçimde gerçekleştireceği anne baba tutumlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Anne babalar, ergenlerin bağımsızlıklarını kazanmaları için gereken yardımı göstermelidirler. Anne baba ve ergen arasında yaşanan çatışmalar, anne babaların çocukları üzerinde otorite kurmaya çalışmalarından da kaynaklanabilir. Eğer aileler çocuklarının bağımsız davranışlarını destekleyici olurlarsa ve çocuklarına daha az sıklıkta baskı uygularlarsa çocuklarının özerkliklerini geliştireceklerdir. Bununla beraber ergenler de yetişkinlik dönemine hazırlanmak için anne babalarının kişisel kararlarına güvenmeyi ve değerlerine uyum sağlamayı, özerkliklerinin beraberinde getirdiği sorumlulukları öğrenmek zorundadırlar (Gander ve Gardiner, 1993; Heaven, 1994; Temel ve Aksoy, 2001).

Anne babalar büyüyen ergenlerin yaşama ilişkin tutumları, değerleri, inançları, benlik duyguları ve kişisel değerleri için referans kaynakları olduğu için aile işlevleri oldukça önemlidir (Adams, 1995). Aile işlevleri, sağlıklı bir bütünlük ve beraberlik içinde yerine getirilmesi gereken görevleri ifade eder (Bulut, 1993). Literatürde aile işlevleri ile ilgili farklı tanımlar ve sınıflandırmalar söz konusudur. Araştırma kapsamında ele alınan aile işlevleri “Mc Master Aile İşlevleri” temel alınarak açıklanmıştır. Bu modelde ailenin; problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar işlevleri vardır. Ailenin bu işlevleri ergenin tüm gelişim alanlarının yanı sıra kişilik gelişiminde de oldukça belirleyicidir (Bulut,1993). Ergenlerin kendine güvenen, özdenetimli, olumlu duygulara sahip sağlıklı bireyler olarak yetişmelerinin, yaşadıkları ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmesi ile mümkün olacağı ifade edilebilir.

Genel olarak anne baba davranışlarının; çocuğun kişilik gelişimi üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, kişiliğin bir boyutu olan denetim odağının (Yeşilyaprak, 1988) gelişimindeki katkısı da yadsınamaz. Denetim odağı; kişinin iyi yada kötü, kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışların sonuçları yada şans, kader, talih ve güçlü başkaları gibi kendisinin dışındaki güçlerin işi olarak algılaması eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Rotter, 1966). Bireylerin içten yada dıştan denetimli olması birçok faktörden etkilenmektedir. Aile ve ergen arasındaki ilişkilerin niteliği denetim

odağının yönünü belirleyen faktörlerden biridir. Anne babanın çocukluk döneminde ilgi ve şefkat göstermesi, amaçlarına ulaşmada yardımcı olması ve tutarlı disiplin uygulaması ergenin içten denetimli olmasında etkili olmaktadır. Diğer yandan anne babanın aşırı koruyuculuk, fiziksel ve duygusal cezalandırma ve başarı için baskı yapma davranışları ise ergenin dıştan denetimli olmasında önemli rol oynamaktadır. Aile; bireye çocukluktan başlayarak hangi davranışının hangi sonuçları doğuracağı, hangi sonuçların kendi davranışlarından kaynaklandığı, hangi sonuçların kendi davranışları ile bağlantısız olduğu konusunda rehberlik eder (Yeşilyaprak, 1988).

Aile ergene aldığı ödül ve cezaların kendi eseri olduğu ve kendi davranışlarının sonucu ortaya çıktığı bilincini vermelidir. Aile, yetişkin yaşamında yer almak isteyen ergene sorumluluklar vermeli, bağımsız davranışlar sergilemesine ortam sağlamalıdır. Böylece kendi yaşamlarının kendi sorumlulukları olduğu, kendisini etkileyen olayların, daha çok kendi denetimlerinde olduğu inancını öğrenen ve geliştiren ergenin denetim odağı içsel yönde gelişecektir. Aldığı ödül ve cezaların kendi davranış ve çabalarından çok kendi dışındaki güçlerin etkisinin sonucu olarak ortaya çıktığı inancında olan ergenin denetim odağı ise dışsal yönde gelişecektir (Kelley ve Stack, 2000). Dolayısıyla ergenlerin aile işlevlerinin sağlıklı olmasının, denetim odağının içsel yönde gelişmesini sağladığı söylenebilir. Ailenin, işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesinin; ergenin özgüvenli, kendi kendine yeten, davranışları ile sonuçları arasında ilişki kurabilen, kendisini etkileyen olayları kontrol edebileceğine inanan içsel denetimli bir kişilik yapısı geliştirmesinde büyük ölçüde etkili olabileceği ifade edilebilir.

Ergenlerin yaşamlarının sorumluluğunu alabilmelerinin, davranışlarını ve davranışlarının sonuçlarını kontrol edebilecekleri inancını geliştirebilmelerinin denetim odaklarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Denetim odağı kişiliğin bir boyutu olarak ele alınmaktadır. Ailenin ergenlerin kişilik gelişimindeki önemli etkileri dikkate alınırsa; ergenlerin denetim odağının içsel yönde gelişmesinin ve sağlıklı bir kişilik oluşturmasının ailenin işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesiyle mümkün olacağı söylenebilir. Ailenin işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesi birçok faktörle ilişkilidir. Bu faktörlerin belirlenmesi ergenin denetim odağının içsel yönde gelişimi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, bu araştırmada ergenlerin kişisel ve ailesel

özellikleri açısından aile işlevleri algıları ve denetim odakları incelenmektedir. Literatürde ergenlerde aile işlevleri algısı ve denetim odağını ayrı ayrı inceleyen araştırmalar bulunurken, ergenlerde aile işlevleri algısı ile denetim odaklarının yönü arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle ergenlerin aile işlevleri ile denetim odakları arasındaki ilişki de incelenmektedir.

1.2. Amaç

Bu araştırmada genel lise öğrencilerinin aile işlevleri algısı ile denetim odağının kişisel ve ailesel değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı ile aile işlevleri ve denetim odağı arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

1.3. Alt Amaçlar

Araştırmanın temel amacı çerçevesinde ele alınan değişkenlere göre araştırmanın alt amaçları şunlardır:

1. Genel lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre aile işlevleri algıları ve denetim odakları önemli bir farklılık göstermekte midir?
2. Genel lise öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre aile işlevleri algıları ve denetim odakları önemli bir farklılık göstermekte midir?
3. Genel lise öğrencilerinin doğum sırasına göre aile işlevleri algıları ve denetim odakları önemli bir farklılık göstermekte midir?
4. Genel lise öğrencilerinin annelerinin eğitim düzeylerine göre aile işlevleri algıları ve denetim odakları önemli bir farklılık göstermekte midir?
5. Genel lise öğrencilerinin babalarının eğitim düzeylerine göre aile işlevleri algıları ve denetim odakları önemli bir farklılık göstermekte midir?
6. Genel lise öğrencilerinin anne babaları arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre aile işlevleri algıları ve denetim odakları önemli bir farklılık göstermekte midir?
7. Genel lise öğrencilerinin denetim odağını aile işlevleri algıları yordamakta mıdır?
8. Genel lise öğrencilerinin denetim odağını yordayan aile işlevleri algıları cinsiyete göre değişmekte midir?

1.4. Önem

Ailenin insan yaşamındaki önemi; çocukluktan itibaren beden ve ruh sağlığı için gerekli sevgi, şefkat, yakın ilgi ve bakım bulabilecekleri en doğal ortam olmasından kaynaklanmaktadır. Aileler çocuklarının sağlıklı gelişimi konusunda önemli işlevlere sahiptirler. Bireyin yaşamından doyum alması, işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesi ve yaşadığı topluma uyumlu bir kişi olarak yetişmesi öncelikle aile çevresinde sağlanır (Bulut, 1990). Ailenin işlevlerini sağlıklı olarak gerçekleştirmesi, tüm gelişim alanlarında hızlı bir değişimin yaşandığı ergenlik döneminde daha da önem kazanmaktadır. Çünkü aile ergenlik döneminin en belirgin gelişimsel görevi olan kimlik duygusu gelişiminde en büyük role sahiptir. Ergenden beklenen kendi kimliğini araştırması ve buna bağlı olarak özerklik geliştirmesidir.

Ergenin anne babadan bağımsız kendi kimliğini oluşturabilmesi aile işlevlerinin sağlıklı olmasıyla yakından ilişkilidir. Anne baba bu dönemde ergenlere bağımsız davranma, kendi yaşamı ile ilgili sorumluluk alma, kendisi ile ilgili kararları kendi başına alma, anne babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal bağımsızlığını kazanma konusunda destekleyici olmalıdır. Özerk davranmasına fırsat verilen bir ortamda büyüyen ergen kendi davranışlarına kendisi karar verir ve davranışlarının sonuçları ile ilgili sorumluluğu alır. Kendisini etkileyen olayların kendi kontrolünde olduğuna inanarak içsel denetim geliştirebilir.

Denetim odağı, ergenin kendi yaşamının sorumluluğunu alma bilincinin gelişmesinde önemli bir faktördür. Özellikle başarılması gereken birçok gelişim göreviyle karşı karşıya kaldığı ergenlik döneminde, içten veya dıştan denetimli olmak ergenin yaşamını önemli bir şekilde etkilemektedir. Ergen kimlik arayışı, aile ve yaşıt ilişkileri, karşı cinsle ilişkiler, eğitim seçenekleri, meslek seçimi gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Ergenin bu sorunlarla başa çıkabilmesinde yaptığı seçimler etkilidir. Ergenin yaşamıyla ilgili kararlar alabilmesi, kendine uygun seçimler yapabilmesi denetim odağının içsel yönde olmasını gerektirir. Yaptığı seçimlerin sorumluluğunu alan, seçimlerinin sonuçlarını sağlıklı bir biçimde kabul eden, yani içsel denetimli olan ergen, sorunlarıyla etkili bir biçimde baş edebilir. Örneğin; içten denetimli ergen ÖSS sınavını

kazanamamasını yetersiz çalışmasına bağlarken, dıştan denetimli ergen kader veya şans gibi dışsal faktörlere bağlayacaktır.

Günümüzde ergen sorunlarının başında; akademik başarı, meslek seçimi, sınavlara hazırlık süreci, madde bağımlılığı ve son günlerde medyaya yansıyan şiddet eylemleri görülmektedir. Bu sorunların ortaya çıkmasında ve çözümlenmesinde, ergenin davranışlarının sorumluluğunu alıp almaması önemlidir. Ergenin davranışlarının sonuçlarını üstlenip üstlenmemesi denetim odağıyla ilgilidir. İçsel denetimli ergen davranışlarının sorumluluğunu üstlenecek ve sorunlarının çözümünü kendinde arayacaktır. Dıştan denetimli ergen ise davranışlarının sonuçlarını üstlenmeyecek ve sorunlarının çözümünde etkin olamayacaktır. Denetim odağının içten yada dıştan gelişiminde aile ve işlevlerinin etkili olduğu söylenebilir.

Aile toplumsal değişim içinde bulunan toplumumuzda bu değişime ayak uydurmak zorunda olan kurumlarımızın en önemlisidir. Hızlı değişim karşısında aile üyelerinin bu değişime ayak uydurmakta zorlandıkları gözlemlenmektedir. Buna bağlı olarak aile içi rollerde, anne baba arasındaki etkileşimde, anne baba tutumları ve anne baba ile çocuk ilişkisinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu hızlı değişim sürecinde ailelere rehberlik edecek en önemli kurumlar okullardır. Okullarda eğitim alan çocuklarla birlikte aileler de eğitim sürecinden geçmekte, değişen eğitim anlayışlarından etkilenmektedirler. Okullarda hem öğretmenlere, hem ailelere hem de öğrencilere rehberlik eden en önemli birim okul rehberlik ve psikolojik danışma servisleridir. Ailenin çocuğun kişilik gelişimindeki öneminin bilincinde olan psikolojik danışmanlar, aile işlevlerinin değişen dünyanın hızına ayak uydurmasına yardımcı olmalı, ailelere ve çocuklara yönelik koruyucu-önleyici, geliştirici hizmetleri planlamalıdır.

Bu çalışmada genel lise öğrencilerinin denetim odakları ile aile işlevleri; cinsiyet, sınıf düzeyi, doğum sırası, anne babanın eğitim düzeyi ve anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyi değişkenlerine göre incelenmiştir. Ayrıca denetim odağı ile aile işlevleri arasındaki ilişkiler de araştırılmıştır.

Aile işlevleri ve denetim odağı ile ilgili literatür incelendiğinde; ülkemizde denetim odağıyla ilgili birçok çalışmaya rastlanırken, aile işlevleri ile ilgili olarak sınırlı sayıda araştırma yapıldığı görülmektedir. Ayrıca aile işlevleri ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırma sonuçlarının ergenlik dönemi ile ilgili literatür bilgisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ergenlerin denetim odağı gelişimini etkileyen aile işlevlerinin bilinmesi, alanda çalışan eğitimci, psikolojik danışman ve araştırmacılar için önemli bir veri kaynağı olabilir. Araştırma bulguları, eğitimcilerin ve psikolojik danışmanların, ergenlerin içsel denetim geliştirmesi yönünde ailelerle yapacakları çalışmalara ışık tutabilir. Ayrıca araştırma sonuçlarının aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesinde kaynak oluşturabileceği, aile danışması alanında hizmet verenlere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.5. Sayıtlar

Genel lise öğrencilerinin Aile Değerlendirme Ölçeği ve Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğine verdikleri cevaplar ile kişisel ve ailesel niteliklerine ilişkin cevapları gerçek durumlarını yansıtmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

1. Araştırmada incelenen aile işlevleri algısı “Aile Değerlendirme Ölçeği” nin ölçtüğü niteliklerle, denetim odağı ise “Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği” nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
2. Genel lise öğrencilerinin aile işlevleri algıları ve denetim odaklarını etkileyen faktörler bu araştırmada ele alınan değişkenlerle sınırlıdır.
3. Bu araştırma 2005–2006 Eğitim Öğretim Yılında Eskişehir il merkezindeki genel liselerde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Bu nedenle araştırma sonuçlarının bu sınırlılık göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırma sonuçları ancak belirtilen özelliklere benzediği oranda diğer öğrencilere genellenebilir.

1.7. Tanımlar

Araştırmada yer alan temel kavramlara ilişkin tanımlar aşağıda sunulmuştur.

Aile İşlevleri: Aile üyelerinin sağlıklı bir bütünlük ve beraberlik içinde yerine getirmesi gereken görevleri ifade eder (Bulut, 1993). Araştırma kapsamında ele alınan aile işlevleri “Mc Master Aile İşlevleri Modeli”ne göre; problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar işlevleridir.

Denetim Odağı: Kişinin, iyi ya da kötü, kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışların sonuçları ya da şans, kader, talih ve diğer güçlü insanlar gibi kendisinin dışındaki güçlerin işi olduğuna inanması eğilimidir (Rotter, 1966).

İkinci Bölüm

İLGİLİ YAYINLAR

Bu bölümde; ilgili yayınlar, “Aile İşlevlerine İlişkin Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar” ve “Denetim Odağına İlişkin Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar” olmak üzere iki ana başlık altında sunulmaktadır.

2.1. Aile İşlevlerine İlişkin Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında, aile işlevlerine ilişkin kuramsal açıklamalar ve aile işlevleri ile ilgili araştırmalar sunulmuştur.

2.1.1. Aile İşlevlerine İlişkin Kuramsal Açıklamalar

İlgili literatür incelendiğinde, aile kavramının genel olarak Bertalanffy’ın sistem teorisine dayalı olarak ele alındığı görülmektedir. Bertalanffy’e göre, organizma birbirlerinden bağımsız parçaların karşılıklı etkileşim sürecinden oluşmaktadır. Bu yaklaşım evrendeki tüm yaşam sistemlerine uyarlanmıştır. Böylece aile de bir sistem olarak ele alınmıştır. Sistem perspektifine göre aile; aynı geçmişe sahip, aralarında duygusal bağ olan, aile üyelerinin ve ailenin bütününe ihtiyaçlarını karşılamak için stratejiler oluşturan bireylerden oluşmuş karmaşık bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Sabatelli ve Bartle, 1995). Bu yaklaşımda aile, bireyler ve ilişkiler arasında birleştirici bir ağ olarak görülmektedir. Aile birbirine bağlı ilişkilerin karışık bir düzenlemesidir. Tüm üyeler, bu sistemde birbirine bağlıdırlar, üyelerin davranışları birbirleriyle kurdukları ilişkiler ile biçimlenmektedir (Heaven, 1994).

Sistem perspektifine göre, ailenin yerine getirmesi gereken ve bütün aileler için geçerli olan bir takım işlevler bulunmaktadır. Sistemcilere göre ailenin işlevleri şunlardır (Sabatelli ve Bartle, 1995): Kimlik görevlerini yönlendirme, sınırları düzenleme, aile

içinde duygusal atmosferi yönetme, zaman içinde aile yapısında meydana gelen değişimi yönetme, ev halkının devamlılığı için strateji planlama.

Sistem yaklaşımının yanı sıra ailenin temel işlevleri çeşitli yazarlarca da ele alınmıştır. Ogburn (1963); ekonomik ihtiyaçları karşılamak, statü sağlamak, çocukların eğitimi planlamak, din eğitimi vermek, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek, aile üyelerinin birbirini koruması ve karşılıklı sevgi ortamı yaratmak gibi ailenin yedi işlevi üzerinde durmuştur. Murdock (1949), Lundberg (1963) ve Yorburg (1983) ise ailenin temel işlevlerini ekonomik, cinsel davranış-üreme ve çocukların bakımı ve sosyalleşmesi olarak sıralamışlardır. Daha sonra Lundberg (1963) bu işlevlere ailedeki rol dağılımı ve karşılıklı doyumu da eklemiştir. Ackerman (1958) ise biyolojik, sosyal, psikolojik, ekonomik olmak üzere daha kapsamlı bir şekilde gruplandırmıştır (Akt. Bulut, 1993).

Literatüre bakıldığında, sistem yaklaşımına dayanarak geliştirilen 4 yaygın aile modelinden söz edilmektedir.

1. Beavers'in Aile Sistem Modeli: Robert Beavers'ın çalışması aile etkileşim biçiminin merkeze doğru ve merkez dışı uçlarını gösterir. Beavers'a göre belli kuvvetler aile üyelerini bir arada tutarken, belli kuvvetlerde aile üyelerini aileden uzaklaştırmaktadır. Bu merkez dışı güçler aile üyelerinin aileden bağımsız olmasını sağlamaktadır. Sağlıklı ailelerde her iki güç de bulunmalıdır. Ama bu zıt güçler dengede olmazsa aile üyeleri için zararlı olabilmektedir. Aile bireylerinin sağlıklı bir kimlik geliştirebilmeleri için, hem ailenin desteği (merkeze doğru) hem de bireysel yeterlikler (merkez dışı) için cesaretlendirme ve kabul etme dengeli olmalıdır (Akt. Nazlı, 2000).

Lewis, Beavers, Gosselt ve Philips (1979) işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiren aileleri sağlıklı/fonksiyonel aileler; aile içi etkileşimin olumsuz olması nedeniyle işlevlerini yerine getiremeyen aileleri de sağlıklı/fonksiyonel olmayan aileler olarak tanımlamışlardır. Bu yazarlar fonksiyonel ailenin sekiz önemli özelliğini şöyle sıralamışlardır (Akt. Bulut, 1990):

1. Aile üyeleri birlikte olmaktan zevk alırlar, birbirlerini destekler ve cesaret verirler.
2. Kendilerinin ve diğerlerinin subjektif görüşlerine saygı duyarlar.
3. Birbirleriyle açık bir iletişim içindedirler.
4. Genellikle aile üyeleri iş bitiricidir, iş yapmaktan kaçınmaz.
5. Anne ve baba için evlilik birinci derecede, ebeveynlik de ikinci derecede doyum kaynağıdır. Evlilik ilişkilerinde meydana gelen anlaşmazlıklar, sorumlu ebeveynliği de etkiler.
6. Aile üyeleri birbirlerine yakın olmakla beraber, kişisel farklılıklara saygı duyarlar.
7. Kişiler arasında kendiliğinden oluşan bir etkileşim vardır. Katı kurallar koymaktan ziyade, yeni deneyimlere açıktırlar.
8. Davranışlar ve arzuların kontrolünden çok, her konuda fikir alışverişi vardır. Otorite, aşırı kontrol ve üstünlük yoktur.

Üyelerinin kişisel gelişmesini sağlayamayan ve psikolojik doyum veremeyen aileler, işlevlerini yerine getiremiyor demektir. Ümitsiz görünen ve sevgiden kaçan üyeler, işlevlerini yerine getiremeyen ailelerin görüntüleridir. Beavers'e göre sağlıklı/fonksiyonel olmayan ailelerin beş önemli özelliği şöyle sıralanmıştır (Akt. Bulut, 1990):

1. Üyeler karşılıklı iletişime kapalıdırlar. Dolaylı ilişkiler içindedirler. Kesin ve açık değildirler.
2. Genellikle üyelerde egoizm hakimdir. Bu da önce yalnızlık, sonra da buna bağlı olarak ümitsizlik yaratır.
3. Kişiler karşısındakilere onların beklediği şekilde davranır. Böylece birbirlerinin gerçek özelliklerini bilemezler.
4. Üyeler duygusal sorunlarını birbirlerinden saklamak için büyük güç sarf ederler.
5. Sahte davranışlar oluşur. Kişi gerçek ihtiyaçlarını zayıf veya güçlü görünerek saklama yoluna gider.

Sağlıksız ailelerde duygusal gelişim risk altındadır. Psikopatolojik reaksiyonların görülme olasılığı fazladır. (Bulut, 1990).

2. Circumplex Model: Bu model, Olson, Sprenkle ve Russell tarafından; aile danışması, aile sosyolojisi, sosyal psikoloji ve aile sistem teorilerine dayanan elli kadar kavram derlenerek geliştirilmiştir.

Circumplex Model, aileleri temel olarak bütünlük ve uyum olmak üzere iki boyuta ayırmakta, iletişim boyutunu ise bu iki boyutu destekleyen bir yan boyut konumunda ele almaktadır. Aile sisteminde iyi iletişimin olması, üyelerin ihtiyaç ve tercihlerini ifade etmesine imkan verir. Bu modelde iletişimin kolaylaştırıcı bir yanı vardır, iki boyut arasında hareket etmeyi kolaylaştırır. Olumlu iletişim, aile yapısında farklı düzeylerde hareket etmeye yardımcı olurken; yetersiz ve olumsuz iletişim, aile sistemindeki bütünlük ve uyum düzeylerinde değişiklik yapma yeteneğini azaltır (Barnes ve Olson, 1985).

Bütünlük boyutu, aile üyeleri arasındaki duygusal bağları ifade etmektedir. Bu boyut, aile üyeleri arasındaki içsel sınırları belirlediği gibi aile üyelerinin bireysel özellikleri ile de ilişkilidir (Barnes ve Olson, 1985). Bütünlük boyutu; kopuk, ayrı, bağlı, içiçe olmak üzere dört düzeyden oluşmaktadır. Bütünlüğü az olan kopuk ailelerde, üyeler arasındaki bağlılık çok zayıf olduğundan bir kimlik olma duygusu çok gelişmemiştir. Bütünlüğü çok fazla olan içiçe ailelerde, aile üyelerinin özerk kimlikleri kaybolmuştur. İçiçe aileler dış dünyaya kapalıdır. Orta düzeyde bütünlüğe sahip olan ayrı ve bağlı ailelerde üyeler, aile sistemi ile ilgilidirler. Aynı zamanda kendi ilgi ve ihtiyaçlarını da dikkate alırlar.

Uyum; ailenin yapısını, rollerini ve kurallarını duruma göre değiştirebilmesi yeteneğidir. Yani uyum, sistemin strese karşı tepkide bulunmak için düzenlenmesi anlamına gelir. Uyum boyutu; katı, yapılandırılmış, esnek ve düzensiz olmak üzere dört düzeyden oluşmaktadır. Uyum derecesi az olan ailelere "katı" ve uyumu çok fazla olan ailelere "düzensiz" denir. Bu iki uç nokta, uyumsuzluk olarak değerlendirilmektedir. Bu iki uç arasında kalan ailelerde ise kurallar uzlaşma yoluyla oluşturulmaktadır. Problemlere demokratik yollarla çözümler bulunmaktadır. Bu nedenle ailelerde etkili

bir disiplinin yanı sıra çocukların ihtiyaç ve arzuları da dikkate alınmaktadır. Bir problem durumu ile karşılaşıldığında uyum yapabilmek için rol yapısında esneklikler de söz konusudur (Barnes ve Olson, 1985).

Bu modelin üçüncü bir boyutu olan iletişim, aile üyelerinin diğer iki boyut arasındaki hareketini kolaylaştırır. Olumlu iletişim becerileri, aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılıklı olarak karşılama olanağını sağlar. Olumsuz iletişim becerileri ise, aile üyelerinin birbirleriyle duygularını paylaşmalarına engel olduğu için iki boyut arasındaki hareketi zorlaştırır (Olson, Russell ve Sprenkle, 1983).

3.Güç Geliştirme Modeli: Güç geliştirme modeli, Roannau ve Poertner (1993) tarafından geliştirilmiştir. Tüm sistem modellerinin bütünleştirildiği bu modelde dört önemli parça bulunmaktadır. Bunlar; aile yapısı, etkileşim, yaşam döngüsü ve fonksiyonlardır.

Aile Yapısı: Ailenin özelliklerini (üyelerin sayısı, biçimi, kültürel geçmişi, geliri, yerleşim yeri), aile üyelerinin özelliklerini (sağlıkları, zihinsel yetenekleri, olaylarla başa çıkma biçimleri, özel ihtiyaçları vs.) ve ailenin kültürel, etnik farklılıklarını kapsar.

Aile Etkileşimi: Ailenin alt sistemlerini, bağlılık ve uyum özelliklerini içerir. Dört büyük alt sistem vardır: Evlilik, ebeveynlik, kardeşler ve aile çevresi.

Aile Yaşam Döngüsü: Ailede meydana gelen değişme ve gelişmelerle ilgili olmayan değişikliklerdir. Aile üyelerinin değişmesi, yapısal değişiklik, fonksiyonel değişiklik ve sosyal değişiklik boyutlarını içerir.

Aile Fonksiyonları: Her bir aile üyesinin yerine getirmesi gereken işlevleri vardır. Bunlar; ekonomik işlevler, fiziksel işlevler, dinlenme ve iyileşme, sosyalleşme, kendini keşfetme, duygulanma, eğitim ve meslek işlevleridir. Her aile üyesinin ihtiyacı ne ise ona hizmet edilir (Akt. Nazlı, 2000).

4. McMaster Aile İşlevleri Modeli: McMaster Aile İşlevleri Modeli Epstein, Bishop ve Baldwin (1983) tarafından sistem yaklaşımı üzerine temellendirilerek geliştirilmiştir. Bu modeli oluşturan varsayımlar şunlardır:

1. Aileyi oluşturan parçalar birbirleriyle ilişkili ve bağlantılıdır.
2. Aile sistemini oluşturan parçaları sistemden ayırarak, ailenin anlaşılması mümkün değildir.
3. Aile işlevleri, aileyi oluşturan parçaların tek tek ele alınarak incelenmesiyle anlaşılabilir.
4. Ailenin yapı ve organizasyonu, aile üyelerinin davranışlarını belirlemede önemli yere sahiptir.
5. Aile sisteminde kuşaktan kuşağa aktarılan kalıp yargılar, aile üyelerinin davranışlarını da biçimlendirir.

Ailelerin üç ana alanda görevleri bulunmaktadır. Bunlardan biri olan temel görevler yemek, barınak ve benzeri ihtiyaçları sağlama gibi yaşamı sürdürmeye yönelik görevlerdir. Gelişimsel görevler ise; büyüme süreci ile birlikte ortaya çıkan bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik gibi gelişimsel dönemlere ilişkin görevlerdir. Zor görevler ise hastalık, kaza, gelir kaybı, iş değişikliği gibi kriz durumlarıyla başa çıkmaya ilişkin görevlerdir (Epstein, Bishop ve Baldwin, 1983).

McMaster Modeli aile işlevlerini; "problem çözme", "iletişim", "roller", "duygusal tepki verebilme", "gereken ilgiyi gösterme", "davranış kontrolü" olmak üzere altı boyutta ele alır. Bu boyutlar aile işlevlerindeki sorun alanlarını tek tek ele almaktadır (Epstein, Bishop ve Baldwin, 1983). Ülkemizde bu altı alt boyuta ailenin sağlıklı olup olmadığını genel olarak değerlendirmek üzere "genel fonksiyonlar" boyutu eklenmiştir (Bulut,1990). Bu boyutların operasyonel tanımları aşağıda açıklanmıştır (Epstein, Bishop ve Baldwin, 1983):

4.1. Problem çözme (Problem Solving):

Ailenin karşılaştığı problemleri, işlevselliğini sürdürebilecek biçimde çözebilme yeteneğini tanımlayan bir kavramdır. Ailenin bütünlüğünü ve işlevselliğini tehdit eden

problemlerin çözümü, aile için zorlayıcıdır. Tüm problemler bu kapsam içine girmez. Çünkü bazı aileler bazı problemleri çözmeden de bütünlüklerini ve işlevselliğini de koruyabilmektedir.

Aile problemleri araçsal ve duyuşsal olarak ikiye ayrılır. Araçsal problemler; para, yiyecek ve barınma gibi günlük yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin maddi sorunlardır. Duyuşsal problemler ise, öfke ve depresyon gibi heyecansal ve duygusal durumlarla ilgilidir. Bazı aileler sadece duyuşsal problemlere sahip olabilirler. Ancak araçsal problemleri olan ailelerin hemen hemen her zaman bu problemlere eşlik eden duyuşsal problemlerinin olduğu gözlenmektedir.

Genel olarak işlevlerini sağlıklı olarak yerine getiremeyen ailelerin hem araçsal problemleri hem de duyuşsal problemleri çözümlemede güçlükleri vardır. İşlevlerini sağlıklı olarak yerine getiren ailelerin her iki alandaki problemlerin üstesinden gelebildikleri görülmektedir. Sadece duyuşsal alandaki problemlerin çözümünde güçlük çeken aileler orta düzeyde işlevselliğe sahiptir. Ailelerin problem çözmede etkili olabilmesi için aşağıda belirtilen aşamaları gerçekleştirmesi gerekir:

1. Problemin tanımlanması.
2. Problem çözümüne yönelik aile içi ya da aile dışı uygun kişilerle iletişim kurulması.
3. Farklı çözüm yolları geliştirme.
4. Çözüm yollarından biri üzerinde karar verme.
5. Seçilen çözüm yolunun gerektirdiği eyleme başlatma.
6. Seçilen eylemin izlenmesi.
7. Problem çözme sürecinin etkililiğini değerlendirme.

4.2. İletişim (Communication):

Aile üyelerinin birbirleriyle bilgi alışverişlerini sağlayış biçimleridir. McMaster Modelinde özellikle sözel iletişim üzerinde durulmaktadır. İletişim boyutu da araçsal ve duyuşsal olarak ikiye ayrılır ve aynı özellikleri taşır. Genellikle ailelerin araçsal iletişimde pek sorun yaşamadıkları, duyuşsal iletişimde ise güçlükleri olduğu

gözlemlenmiştir. İletişimin etkililiği açık-örtülü ve dolaylı-dolaysız olmak üzere iki boyutta değerlendirilir. Birinci boyut, iletilen bilginin açıkça belirtilmesi yada belirsiz hale getirilmesi ile ilgilidir. İkinci boyut ise, iletilen bilginin, doğrudan bilgiyi alması istenilen kişiye gidip gitmediği ile ilgilidir.

Sağlıklı işlevlere sahip ailelerin üyeleri iletişime önem verirler ve aralarındaki iletişim açık ve dolaysızdır. Sağlıksız işlevlere sahip olan ailelerin üyeleri iletişimi önemsemez ve aralarındaki iletişim örtülü ve dolaylıdır.

4.3. Roller (Roles):

Aile üyelerinin, işlevlerini gerçekleştirmek ve aile sisteminin etkililiğini sürdürebilmek için, tekrarlayarak yerine getirdikleri davranış kalıplarıdır. Bu davranışlar, araçsal ve duyuşsal alanların her ikisi ile ilgili rollerdir. Aile içersinde yerine getirilmesi gereken araçsal roller; aile sisteminin yönetimi ve devamlılığının sağlanması, aile üyelerinin yiyecek, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kaynak sağlanmasıdır. Duyuşsal roller ise, aile üyelerine güven verici rahat bir ortam sağlanması, büyüme ve gelişmelerinin desteklenmesi, eşlerin birbirlerinin duygusal ve cinsel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, aile üyelerinde iş seçimi, sosyal ilişki geliştirme gibi yaşam becerilerinin geliştirilmesidir.

Aile içi rollerin sağlıklı olması; aile üyelerine, özelliklerine uygun sorumlulukların verilmesine, bu sorumlulukların doğru bir şekilde yerine getirilmesinin sağlanmasına ve verilen sorumluluğun bireyin konumuna uygun olmasına bağlıdır.

4.4. Duygusal Tepki Verebilme (Affective Responsiveness) :

Aile üyelerinin belirli durumlarda, o duruma en uygun tepkiyi verebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Aile içindeki duygusal tepkiler ikiye ayrılır. Bunlar; sevgi, ilgi, sevecen olma, sempati, mutluluk ve eğlence gibi tepkileri içeren olumlu ve destekleyici duygular ile korku, panik, kızgınlık, öfke ve hayal kırıklığı gibi tepkileri içeren acil durumlara ilişkin duygulardır.

Sağlıklı işlevlere sahip aileler her iki alandaki duygularını ifade ederken sağlıksız işlevlere sahip ailelerin ifade edemedikleri görülmektedir. Ailelerin duygusal tepkilerini değerlendirirken kültürel farklılıkların göz önünde bulundurulması gerekir.

4.5. Gereken İlgii Gösterme (Affective Involvement):

Aile üyelerinin birbirlerine gösterdikleri ilgi, bakım, sevgi ve değer verme derecesidir. Aile içinde gereken ilgiyi göstermenin altı biçimi vardır. Gereken ilgiyi hiç göstermeyen ailelerde; üyeler birbirileri ile ilgilenmezler, aralarında duygusal bir yatırım söz konusu değildir. Gereken ilgiyi göstermede yetersiz olan ailelerde; üyeler birbirlerine az ilgi gösterirler, aralarında duygusal yatırım oldukça azdır. Narsistik ilgi gösteren ailelerde, üyelerin diğerleri ile ilişkilerinde ben merkezli olma özelliği hakimdir. Bu ailelerde, diğer kişiler onları memnun ettiği için değerlidir. Empatik ilgi gösteren ailelerde; üyeler birbirleri ile ilgilenirler, birbirlerinin duygusal durum ve ihtiyaçlarını önemserler. Aşırı ilgi gösteren ailelerde; üyeler birbirleriyle aşırı ilgilenirler, birbirlerine aşırı koruyucu ve aşırı sıcak biçimde davranırlar. Aşırı ilginin en uç noktası olan simbiyotik ilgi gösteren ailelerde, üyeler birbirlerinin sınırlarını aşırı belirsizleştirecek kadar iç içe geçmiştir.

Sağlıklı işlevlere sahip ailelerde üyeler birbirlerine empatik ilgi gösterirler. Sağlıksız işlevlere sahip ailelerde ise üyeler birbirlerine simbiyotik ilgi gösterirler.

4.6. Davranış Kontrolü (Behavior Control):

Ailenin, üyelerinin davranışlarına standartlar koyma ve disiplin sağlama biçimidir. Aile içi standart davranışlar belirlenirken; aile üyelerinin fiziksel tehlike içeren, psikolojik ve biyolojik gereksinimleri ve dürtülerini karşılamaya yönelik davranışları ile aile içi ve dışı sosyal davranışları değerlendirilir. Ailede disiplini sağlamak için dört tür davranış kontrolü biçimi vardır. Katı (rigid) davranış kontrolünde, belirlenen standartların çerçevesi çok dar ve kültüre özgüdür. Farklı durumlarda değişkenlik göstermez. Esnek davranış kontrolünde, değişen bir durum karşısında yeni davranış standartlarının belirlenmesi yönünde esneklik söz konudur. Karışmama biçimindeki davranış

kontrolünde, belirlenmiş standartlar yoktur. Genel bir serbestlik ve her şeyin olduğu gibi devam etmesi söz konusudur. Karışık davranış kontrolünde, standartlar sürekli değişir, önceden belirlenemez. Hangi durumlarda ne tür davranış kontrolünün geçerli olacağı belirsizdir.

İşlevlerini sağlıklı olarak yerine getiren ailelerde davranış kontrolü esnektir. Buna karşın işlevlerini sağlıksız olarak yerine getiren ailelerde davranış kontrolü karışıktır.

4.7. Genel Fonksiyonlar (General Functions) :

Bu boyut, yukarıda operasyonel tanımları yapılan altı boyutu da kapsamaktadır.

Fonksiyonel olan ve fonksiyonel olmayan ailelerin özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde; fonksiyonel aile "sağlıklı", fonksiyonel olmayan, yani işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiremeyen aile de "sağlıksız" aile olarak tanımlanabilir (Bulut, 1990). Sorunlarını bir araya gelerek çözebilen, birbirine duygusal olarak bağlı ve özgürlüklerini önlemeyecek şekilde ilgili, herkesin kendinden beklenen rolü etkili bir biçimde yerine getirebildiği, birbirlerinin davranışlarını aşırıya kaçmayacak şekilde kontrol edebilen ve aralarında açık, rahat, dolaysız bir iletişim bulunan aileler, işlevlerini yerine getirebilen, sağlıklı aileler olarak tanımlanmaktadır (Epstein, Bishop ve Baldwin, 1983).

Friedlander (1965)'e göre sağlıksız ailenin temelinde birbiri ile anlaşmazlık yaşayan, farklı benlik ideallerine sahip olan, aralarında olumlu bir iletişim ve etkileşim sağlayamamış olan eşler vardır. Bu doyumsuzluklar, çeşitli psikolojik problemlere dönüşerek gerek eşler arasında gerekse çocuklar üzerinde bazı sorunlara yol açabilmektedir. Yani sağlıksız aile, üyelerinde bazı psikolojik problemler yaratabilmektedir. Ancak, ailenin sağlıklı veya sağlıksız olmasında, çevresel faktörlerin de etkisini göz önüne almak gerekir. Aile içinde veya dışında yaşanan hastalık, ölüm, işsizlik gibi bazı olayların geçici de olsa, aile işlevlerinde birtakım sorunlara yol açtığı bir gerçektir. Çünkü bu tür durumlar, kişilerin süregiden uyumlarını olumsuz etkiler. Kişilerin aile içi rollerinin azalması veya artması, yaşamlarındaki temel rollerde

değişiklik olması veya kendilerine uygun olmayan bir rolü üstlenmek zorunda kalmaları bazı sorunlar yaratarak, sağlıksız davranışları arttırabilir (Akt. Bulut, 1993).

Sonuç olarak; aile içi ilişkiler örüntüsünün, ailenin işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirip getirememesinde önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir. Bu ilişkiler; aile içi roller ile davranışların kural ve değerlere bağlı olarak kontrol edilme biçiminin ürünüdür. Aile üyelerinin; birbirleriyle içtenlikle ilgilenmesi, birbirlerinin davranışlarına uygun duygusal tepkiler verebilmesi, yaşanan sorunları aile içinde çözümlenebilmesi ve tüm bunları kapsayacak karşılıklı yapıcı bir iletişime sahip olması gerekir (Bulut, 1990).

2.1.2. Aile İşlevleri İle İlgili Araştırmalar

Aile işlevleri ile ilgili literatür incelendiğinde aile işlevlerinin, demografik özellikler ve aile özellikleri açısından incelendiği gibi, problem davranışlar, alkol ve madde kullanımı, benlik saygısı, uyum ve kişilik özellikleri ile ilişkisinin de araştırıldığı görülmektedir.

Aile işlevleri ile ilgili araştırmalarda demografik özellikler olarak cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, okul türü ile ailenin gelir düzeyi, öğrenim durumları ve iş durumları gibi değişkenler ele alınmıştır.

Masselam ve Marcus (1990), devlet okuluna devam eden öğrenciler ile bu okullarda başarısız olup, özel eğitimsel ve psikolojik ihtiyaçların karşılandığı diğer alternatif okullara devam eden öğrencilerin aile işlevleri ile ergen-aile ilişkilerini incelemiştir. Sonuçta devlet okulunda okuyan öğrencilerin ailelerinin çocukları ile daha olumlu ilişki kurdukları, bağlılık ve uyum boyutlarında daha dengeli işlevlere sahip oldukları bulunmuştur.

Alnajjar (1996), Birleşik Arap Emirliklerinde 14-19 yaş arası 710 ergenle yaptığı araştırmada aile işlevlerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Sonuçta erkeklerin kızlara göre aile yapısı ve dışsal ilişkiler işlevlerini daha sağlıklı değerlendirdikleri, kızların ise içsel ilişkiler, davranış kontrolü ve temel ihtiyaçlar işlevlerini daha sağlıklı

değerlendirdikleri bulunmuştur. Ayrıca aile işlevlerinin, üst sosyo-ekonomik düzeyde diğer sosyo-ekonomik düzeylere göre daha sağlıklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Nazlı (1997), tarafından yapılan araştırmada; aile işlevlerinin aile biçimi, evleniş biçimi, eşlerin öğrenim düzeyi, eşlerin meslekleri, evlilik yılları, ekonomik düzey, ailedeki konum, alkol/madde bağımlılığı, psikiyatrik rahatsızlık, boşanma durumu, şiddet ve problem durumu değişkenlerine göre değişip değişmediği incelenmiştir. 520 aile üyesi ile yapılan araştırma sonucunda; geleneksel ailelerin çekirdek ailelere göre, görücü usulü evlenenlerin tanışıp evlenenlere göre, öğrenim düzeyi düşük anne-babaların öğrenim düzeyi yüksek anne-babalara göre, kadının çalışmadığı ailelerin kadının çalıştığı ailelere göre, kamu kurumunda çalışmayan kocaların ailelerinin kamu kurumunda çalışan kocaların ailelerine göre, ekonomik düzeyi düşük ailelerin ekonomik düzeyi yüksek ailelere göre aile işlevleri daha sağlıklı bulunmuştur. Ayrıca alkol/madde bağımlılığının, psikiyatrik rahatsızlığın, boşanma riskinin, aile içi şiddetin, aileyi olumsuz etkileyen bir sorunun olduğu ailelerin aile işlevlerini sağlıklı yerine getirdikleri ortaya çıkmıştır.

Özgen (1999), yaptığı çalışmada lise son sınıfa devam eden öğrencilerin aile işlevlerine ilişkin algıları ile kimlik duygu düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Sonuçta, cinsiyet açısından sadece roller işlevinde anlamlı fark bulunmuş, kızların roller işlevini erkeklere göre daha sağlıklı algıladıkları ortaya çıkmıştır. Ergenlerin not ortalamaları, kardeş sayıları, ailelerinin gelir düzeyi, babalarının yaşı, eğitim düzeyleri, işleri değişkenlerinin, ergenlerin kimlik duygularını ve aile işlevleri algılarını yordayıcı etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, ergenlerin aile işlevleri algısı ile kimlik duygu düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Duyan (2000), ailenin sosyal-demografik, ekonomik ve gelişimsel nitelikleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. 250 evli çift üzerinde yapılan araştırma sonucunda; problem çözme, iletişim, roller ve davranış kontrolü işlevlerinin, ailenin ekonomik nitelikleri ile ilgili değişkenlerle (kadının sosyal güvence durumu, ailenin borçlanma durumu, gelirin yeterli olma durumu, aylık harcama miktarı) ilişkili olduğu belirlenmiştir. Gereken ilgiyi gösterme, duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar

işlevlerinin de ailenin sosyal, demografik nitelikleri ile ilgili değişkenlerle (kadının ve ailenin göç yaşama durumu, kadının evlilikten memnun olma durumu, ailede kronik hastanın olma durumu, eşlerin ayrılık yaşama durumu, eşlerin evlenme biçimi) ilişkili olduğu belirlenmiştir. Eşlerin evlilik doyumları, eşlerin ayrı yaşama durumu, ailede kronik hastanın olma durumu, kadının sosyal güvencesinin olmaması, gelirin yeterli olmaması ve ailenin sık borçlanması değişkenlerinin, aile işlevlerinin en güçlü yordayıcıları olduğu bulunmuştur.

Türküm, Kızıldaş, Yemenici ve Bıyık (2003), 2788 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada; bazı demografik değişkenler açısından, öğrenilmiş güçlülük düzeyleriyle aile işlevleri algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçta erkek öğrencilerin kızlara göre aile işlevlerini daha olumsuz algıladıkları, aile işlevlerini cinsiyetin ve öğrenilmiş güçlülüğün yordadığı bulunmuştur.

Aile işlevleri ile ilgili yapılan çalışmalarda aile özellikleri olarak ruh hastalığı, intihar, boşanma gibi değişkenler ele alınmıştır.

Miller, Kabacoff, Keitner, Epstein ve Bishop (1986), yaptıkları araştırmada normal ve psikiyatrik hastalığı olan aileleri aile işlevleri açısından karşılaştırmışlardır. Bu amaçla, majör depresyon, alkol bağımlılığı, uyum bozukluğu, şizofreni ve bipolar bozukluk tanısı almış 86 hasta ile ailelerine (258 kişi), ayrıca 69 normal aile üyesine “Aile Değerlendirme Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, majör depresyon, alkol bağımlılığı, uyum bozukluğu olan hastaların ailelerinin işlevleri normal ailelere göre daha sağlıklı bulunmuştur. Şizofreni ve bipolar bozukluğu olan hastaların aileleri ile normal ailelerin fonksiyonları arasında önemli bir farklılık bulunamamıştır.

Bulut (1993), araştırmasında ruh hastası üyesi bulunan ailelerin ve aile üyelerinin kendi aile işlevlerini algılama biçimlerini, ruh hastası bulunmayan ailelerle karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Araştırmada aile işlevleri ile ailenin, hastanın ve aile üyelerinin sosyal, ekonomik ve demografik özellikleri arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. 170 aile üyesi üzerinde yapılan araştırmada sonuç olarak, ruh hastası üyesi bulunan ailelerin, aile işlevlerini ruh hastası üyesi bulunmayan ailelerden daha bozuk ve sağlıklı olarak

değerlendirdikleri bulunmuştur. Araştırmada ruh hastası üyesi bulunan ailelerde üyelerin yaşları ile “Problem Çözme”, “İletişim” ve “Roller” işlevleri arasında ilişki bulunmuştur. Çok genç ve çok yaşlı olanların bu işlevlerdeki sorunları daha büyük boyutlarda algıladıkları görülmüştür. Ruh hastası üyesi bulunmayan ailelerde ise yaş ile “Problem Çözme” ve “Gereken İlgiyi Gösterme” işlevleri arasında ilişki bulunmuştur. Araştırmada ailelerin öğrenim düzeylerinin ruh hastası üyesi bulunan ailelerin “Roller”, “Duygusal Tepki Verebilme”, “Gereken İlgiyi Gösterme” ve “Davranış Kontrolü” işlevleriyle ilişkili olduğu saptanmıştır. Ruh hastası üyesi bulunmayan ailelerin “Davranış Kontrolü” ve “Duygusal Tepki Verebilme” işlevleri üyelerin öğrenim düzeyi ile ilişkili bulunmuştur. Her iki grupta da öğrenim düzeyi yüksek olanların hiçbir okul bitirmemiş olanlara oranla aile işlevlerini daha sağlıklı olarak algıladıkları belirlenmiştir. Aile üyelerinin cinsiyeti, ruh hastası üyesi bulunan ailelerde sadece “Davranış Kontrolü” işlevi ile ilişkili bulunmuştur. Aynı zamanda kadınların bu işlevi daha sağlıklı olarak değerlendirdikleri saptanmıştır.

Karaveli (2000) araştırmasında, aile işlevleri ile depresyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma, depresyon tanısı almış 36 kişilik deney grubu, ruhsal hastalık tanısı almamış 36 kişilik kontrol grubu ve bu kişilerin aileleri üzerinde yapılmıştır. Ayrıca araştırmada deneklerin ve ailelerinin bazı sosyal ve demografik özellikleri de incelenmiştir. Sonuçta aile işlevlerindeki sağlıksızlık ile depresyon arasında yüksek bir ilişki bulunmuştur. Deney grubu aile üyelerinin depresyon puanları, kontrol grubu aile üyelerinin depresyon puanlarından daha yüksektir. Deney grubu deneklerinin anne, baba ve kardeşleriyle çocukluk ilişkilerinin, kontrol grubu deneklerinin anne, baba ve kardeşleriyle çocukluk ilişkilerinden daha olumsuz olduğu belirlenmiştir.

Gürakar (1991) yaptığı araştırmada, intihar girişiminde bulunmuş üyesi olan ailelerle, intihar girişiminde bulunmuş üyesi olmayan ailelerin aile işlevlerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Veri toplama araçları olarak “Aile Değerlendirme Ölçeği” ve aile üyelerinin sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerini içeren anket kullanılmıştır. Sonuçta, intihar girişiminde bulunmuş üyesi olan ailelerin, böyle üyesi olmayan ailelere göre aile işlevlerini, özellikle problem çözme ve iletişim açısından daha sağlıksız değerlendirdikleri belirlenmiştir.

Ay (2000) araştırmasında, birliktelikleri devam eden ailelerin yapı ve işlevleri ile boşanmış ailelerin yapı ve işlevlerini karşılaştırmıştır. Araştırmada boşanmış ve evli ailelerle, anlaşarak ve görücü usulüyle evlenme, eşlerin eğitim seviyesi, kadınların çalışma ve çalışmama durumları ve zaman faktörü gibi değişkenler incelenmiştir. 100 aileden 356 kişiyle yapılan araştırma sonucunda; birlikte yaşayan ailelerin aile işlevleri boşanmış olan ailelerin aile işlevlerinden daha sağlıklı bulunmuştur. Ayrıca boşanmış ailedeki eşlerin eğitim durumlarına göre aldıkları iletişim puanları arasındaki fark anlamsız bulunurken, doyum puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe, boşanmış olan eşlerin doyum düzeyleri düşmektedir.

Aile işlevlerinin; problem davranışlar, alkol ve madde kullanımı, benlik saygısı, uyum, iletişim ve kişilik özellikleri ile ilişkisinin de araştırıldığı görülmektedir.

Jurich, Polson, Jurich ve Bates (1985) normal düzeyde ilaç kullanan ve ilacı kötüye kullanan 48 erkek ve kız ergenin aile faktörlerini incelemişlerdir. Sonuçta, normal düzeyde ilaç kullanan ile ilacı kötüye kullanan ergenler arasında stresle başa çıkmada kullandıkları yöntemler açısından farklılıklar olduğu bulunmuştur. Ayrıca normal düzeyde ilaç kullanan ergenlerin ilacı kötüye kullanan ergenlere kıyasla, iletişim engeli olan ve demokratik disiplin tekniklerini uygulayan ailelerden gelme olasılıklarının daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Barnes ve Olson (1985), Circumplex Aile Sistem Modelini 426 normal ergen ve aileleri üzerinde incelemişlerdir. Sonuçta, dengeli ailelerin uç noktadaki ailelere göre anne-baba-ergen iletişimde daha olumlu puan aldıkları bulunmuştur. Ayrıca anne-baba ve ergen iletişiminin olumlu olduğu ailelerin; kendilerini, ailenin bütünlüğünü ve uyumunu daha olumlu algıladıkları ve daha fazla doyum sağladıkları belirlenmiştir.

Friedman, Utada ve Morrissey (1987), ilacı kötüye kullanan ergenlerin ailelerini incelemişlerdir. İlacı kötüye kullanan 96 ergen ve aileleri üzerinde yapılan araştırma sonucunda ailelerin büyük çoğunluğu kendilerini bütünlük boyutunda kopuk aile olarak, uyum boyutunda ise katı aile olarak değerlendirmiştir.

Coombs ve Landsverk (1988) yaptıkları araştırmada, anne-baba-ergen ilişkisi ile madde kullanımı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmaya yaşları 9–17 arasında değişen 443 ergen katılmıştır. Sonuçta anne-baba-ergen ilişkisinin madde kullanımını etkilediği bulunmuştur. Madde kullanmayanların kullananlara göre ebeveynlerini daha yakın hissettiği, onlarla olmanın önemini düşündüğü ve büyüdüklerinde onlarla olmak istediği görülmüştür. Kullanmayanların ebeveynlerinin övgü, cesaret, karşılıklı güven duygusunun gelişmesini sağladığı ve kişisel problemlere yardımcı olduğu görülmüştür.

LeCroy (1988), ebeveyn-ergen arasındaki yakın, samimi ilişkilerin, ergenlerin benlik saygısı ve problem davranışları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Yakınlık hem kızlar hem erkekler için, hem annelerine hem babalarına yakınlık açısından değerlendirilmiştir. Ergen gelişimi, benlik saygısı ve problem davranış ölçekleri kullanılarak ölçülmüştür. Benlik saygısı, problem davranış ve yakınlık açısından kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bununla birlikte annelerin, hem kız hem erkek ergenlerle babalarıyla olduklarından daha yakın oldukları belirlenmiştir. Regresyon analizi de anne yakınlığından daha çok baba yakınlığının ergenlerin benlik saygısını ve problem davranışlarını daha güçlü olarak yordadığını ortaya koymuştur.

Smart, Chibucos ve Didier (1990), ergenlerin madde kullanımı ve algılanan aile işlevselliğini araştırmışlardır. 974 ğrenci ile gerçekleştirilen araştırmanın temel amacı; ilaç ve alkol kullanım düzeyleri ile ergenlerin aile işlevselliğini algılamaları ve diğer bireysel risk faktörleri arasındaki ilişkileri incelemektir. Sonuçta, uçlardaki aile işlevselliğinin dengeli veya orta düzeydeki aile işlevselliğine göre ergenlerdeki madde kullanımı riski ile daha fazla ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca ergenlerin çoğunun ilaçtan çok alkol kullandığı bulunmuştur. Ailelerinde alkol problemi olan ergenlerin daha çok bu maddeleri kullandığı belirlenmiştir. Evliliğin bozulması, aile uyum ve bütünlüğündeki uç puanlarla birlikte ergenlerin sigara kullanımı yatkınlıkları ile ilişkili bulunmuştur.

Anderson ve Henry (1994), aile sistem özellikleri ve aile davranışlarının ergenlerin madde kullanımını yordayıcılığını araştırmışlardır. 489 lise ğrencisi üzerinde yapılan

araştırmada, ebeveynlerin madde kullanım sıklıkları, ergenlerin madde kullanımı ile olumlu yönde ilişkili bulunmuştur. Aile bağı ve ebeveyn desteği ise olumsuz yönde ilişkili bulunmuştur.

Clark ve Shields (1997) yaptıkları araştırmada, aile iletişimi ve suç davranışları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucu iletişimin suç davranışları ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Analizler ebeveynlerin herhangi biriyle açık iletişim kurmanın daha hafif düzeyde olan suç davranışları ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu göstermiştir. Aileleri ile daha sağlıklı iletişim kuranlar daha az suç davranışı ifade etmişlerdir. Aile içinde iyi iletişimin olması çocukları suç davranışlarından korumaktadır. Cinsiyet açısından önemli bir etkileşim bulunmuştur. Kızlar için ebeveynlerle iletişim suçun türü ile ilişkili değil iken kızların babayla açık iletişimde olup olmaması suç oranı ile ilişkili bulunmuştur. Erkekler için ise anneleri ile açık iletişimde olmaları anlamlı değil iken, baba ile açık iletişimde olma ve ebeveynlerle problemlili iletişim kurma suç davranışlarıyla anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Fallon ve Bowles (1997) yaptıkları araştırmada, aile yapısının ve aile işlevselliğinin ergenlerin ebeveynleriyle, kardeşleri ve akranlarıyla geçirdikleri zamanı algılamaları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırmada ergenlere anne-babalarıyla, kardeşleri ve akranlarıyla ne kadar zaman geçirdikleri sorulmuş ve aile işlevselliğini belirleyen ebeveyn stili, yakınlık ve çatışma olmak üzere üç faktörden oluşan bir anketi yanıtlamaları istenmiştir. Sonuçlar, karmaşık aile yapısı ve işlevselliğine ilişkin faktörlerin, kız ve erkeklerin aile yeleri ve yaşıtlarıyla zaman geçirip geirmeyeceklerini etkilediklerini göstermiştir.

Shek (1997) araştırmasında, aile işlevselliğinin ergenlerde psikolojik iyilik hali, okula uyum ve problem davranışlarla ilişkisini incelemiştir. Aile işlevselliği ve ergenlerin uyumu arasındaki ilişki, 429 Çinli ergen üzerinde çocukların ve ebeveynlerin değerlendirmelerine göre incelenmiştir. Sonuçlar, aile işlevselliğini a) ergenlerin psikolojik iyilikleriyle (yaşam doyumunu, yaşam amacı, genel psikiyatrik hastalıklar, umutsuzluk ve benlik saygısı) b) okula uyumlarıyla (algılanan akademik performans ve

okuldaki davranışlar) c) problem davranışlar (sigara içme, ilacın kötüye kullanımı) ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Büküşoğlu (2000) yaptığı çalışmada, okul fobisinin gelişiminde etkili olduğu düşünülen faktörleri incelemiştir. Okul fobisinin başlamasında çocuğun, ailenin ve okulun özelliklerini içeren risk faktörleri normal çocuklarla karşılaştırılmıştır. Risk faktörleri kapsamında çocukların davranışsal özellikleri, annelerin ruhsal belirti düzeyleri ve aile işlevleriyle ilişkileri birlikte incelenmiştir. Sonuçta, okul fobisini başlatmada risk faktörlerinin önemli olduğu bulunmuştur. Çocukların problem davranışları, aile işlevleri ve annelerin ruh sağlığında bozulmalar birçoğunda geçerli olmakla birlikte önemli sayıda çocuk ve anne alt ölçeklerin her birinde normal sınırlar içinde yer almış, aile işlevleri sağlıklı bulunmuştur.

Ökte (2001), ergenlerde içe dönüklük-dışa dönüklük kişilik özelliği ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 346 lise öğrencisi üzerinde yapılan araştırma sonucunda, sadece gereken ilgiyi gösterme işlevi ile içe dönüklük-dışa dönüklük kişilik özelliği arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Buna göre gereken ilgiyi gösterme işlevini sağlıklı algılayan ergenlerin, sağlıklı algılayan ergenlere göre daha dışa dönük olduğu bulunmuştur. Ayrıca ebeveynleri evli olan ergenlerin, ebeveynleri boşanmış veya ayrı yaşayan ergenlere göre problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar işlevlerini daha sağlıklı algıladıkları, bunun yanı sıra ebeveynlerinden biri ölü olan ergenlerin, boşanmış veya ayrı yaşayan ergenlere göre problem çözme ve iletişim işlevlerini daha sağlıklı algıladıkları bulunmuştur.

Topçugil (2002) yaptığı çalışmada, 3-6 yaş grubundaki çocukların gelişim dönemlerine ilişkin görevlerini yerine getirmede aile işlevlerinin etkilerini incelemiştir. Sonuçta, anne-babaların tüm aile işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirdikleri belirlenmiştir. Ayrıca anneler ve babaların benzer aile işlevleri açısından yüksek oranda uyum gösterdiği bulunmuştur. Annenin, aile işlevlerinden “Davranış Kontrolü” boyutu ile çocukların algılama, kavram gelişimi ve sosyal-duygusal gelişim puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Babanın “Genel Fonksiyonlar” boyutu ile çocukların ince kas gelişimi arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Literatürde, aile işlevlerinin yanı sıra diğer ailesel faktörler ile ergen uyumu ve davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır.

Slater ve Naber (1984) yaptıkları çalışmada, aile ortamının ergenler üzerindeki etkisini incelemiştir. 150 ergen ile yapılan araştırma sonucunda; ailesini olumsuz ve işlevsiz değerlendiren ergenlerin öz saygılarının daha düşük olduğu, dışsal denetime sahip oldukları ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aile ortamında çatışmalar arttıkça ergenlerin kendilerini daha olumsuz algıladıkları belirlenmiştir.

Peterson ve Zill (1986) yaptıkları çalışmada, aile içi çatışmaların ergenlerin uyum düzeylerine etkisini incelemiştir. 1423 ergen üzerinde yapılan araştırma sonucunda yapılan aile içinde çatışmalar çok yaşıyorsa ergenlerin depresyon, anti sosyal davranışlar ve hiperaktif davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca ebeveyn çocuk arasındaki iletişim olumlu ise aile içi çatışmaların az yaşandığı belirlenmiştir.

Long ve diğerleri (1987) yaptıkları çalışmada, aile içi çatışmaların ergenlerin uyum düzeylerine etkisini incelemiştir. 20 kız ve 20 erkek ergenle yapılan araştırma sonucunda aile ortamında yoğun çatışma bulunan ergenlerin sosyal ve bilişsel faaliyetlerde yetersiz oldukları ve iletişim sorunları yaşadıkları belirlenmiştir.

Kleinman, Handal, Enos, Searight ve Ross (1989), algılanan aile ortamı ve ergen uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Aile ortamının bütünlük, çatışma, aktif yönelim alt ölçeklerinin ergenlerin yaş ve cinsiyetine bakmaksızın, üzüntülü ve stresli olmayla ilişkili olduğu bulunmuştur. İfade edicilik alt ölçeği ise erkek ergenlerde üzüntü ve stresle ilişkili iken, kız ergenlerde ilişkili bulunmamıştır.

Tubman (1993), okul çağı çocuklarında aile risk faktörleri olarak, ebeveynlerin alkol kullanımı ve problem davranışları incelemiştir. Bu çalışma 26'sı alkol bağımlısı olan erkeklerin olduğu ailelerden, 27'si ise karşılaştırma için alınan ailelerden oluşan toplam 53 aileyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada annelerin aile işlevselliğini değerlendirmeleri ile çocukların depresyon, kaygı ve problem davranışları ele alınmıştır. Sonuçta, alkole bağımlı eşi olan kadınlar daha fazla evlilik ve aile sorunları olduğunu,

aynı zamanda çocuklarının da problem davranışlarının daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Çocukların depresyon, kaygı ve problem davranış göstermelerinde, babalarının alkol bağımlısı olmalarının regresyon analizindeki varyansın önemli bir kısmını açıkladığı bulunmuştur.

2.2. Denetim Odağına İlişkin Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında, denetim odağına ilişkin kuramsal açıklamalar ve denetim odağı ile ilgili araştırmalar sunulmuştur.

2.2.1. Denetim Odağına İlişkin Kuramsal Açıklamalar

Denetim odağı (locus of control) kavramı ilk defa Rotter tarafından tanımlanmıştır. J. Rotter (1954) "pekiştirme" kavramına bilişsel bir boyut olarak "beklenti" kavramını eklemiş ve yeni bir öğrenme modeli oluşturmuştur. "Sosyal Öğrenme Kuramı" olarak adlandırılan bu yeni model, denetim odağı kavramının kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır (Akt. Dağ, 1991). Sosyal Öğrenme Kuramı'nda yer alan denetim odağı kavramı, pekiştireçleri kontrol eden kaynağa ilişkin bireyin inançlarını belirtmektedir. Denetim odağı tipik olarak içsel ve dışsal olmak üzere iki unsurla ölçülmüştür. Birey eğer pekiştireç denetiminin kendi kontrolü altında olduğuna inanıyorsa içsel denetimli, kendi dışında şans, kader yada diğer güçlerde olduğuna inanıyorsa dışsal denetimlidir (Rotter, Chance ve Phares, 1972). Denetim odağının gelişiminde bireysel farklılıklar söz konusudur ve birçok durumda davranışları etkileyen bir olgudur (Rotter, 1966). Dışsal denetimliler yaşam deneyimlerinin dıştan içe doğru olduğuna inanmaya eğilimli iken, içsel denetimliler ise içten dışa doğru olduğunu benimsemektedirler. Kişisel deneyimlerini etkileyen kültürel inançlar gibi dışsal etkenleri öğrenen ve geliştiren insanlardaki denetim odağı dışa doğru yönelmektedir. Diğer yandan kendi yaşamlarının kendi sorumlulukları olduğu inancını öğrenen ve geliştiren insanlardaki denetim odağı ise içe doğru yönelmektedir. İçsel denetimliler dışsal denetimlilere göre; kendi davranışlarını, elde edilmek istenen sonuçlarda yada kaçınılan sonuçlarda bir araç olarak kabul etmeye daha çok eğilimlidirler (Kelley ve Stack, 2000; Leone ve Burns, 2000).

Rotter, Chance ve Phares (1972), Sosyal Öğrenme Kuramında davranışı belirleyen ve ortaya çıkmasını sağlayan üç temel öge tanımlamaktadır. Bunlar; davranışın sonucuna ilişkin genellenmiş beklenti, pekiştirecin birey açısından değeri ve bireyin psikolojik durumudur. Davranış bu üç değişkenin bir sonucudur. Denetim odağı bu üç etmeden birincisi ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle "denetim odağı"; kişinin yaşantıları sonucu, genel olarak davranış ve çabalarının başarılı yada başarısız olacağı yolunda geliştirdiği genel beklentisi ile ilgilidir. Eğer ortam belirgin değilse davranış, geçmişte elde edilen genellenmiş beklentiler tarafından belirlenmektedir. Genellenmiş beklenti ise, pekiştireçlerle ortaya çıktığından Sosyal Öğrenme Kuramı içerisinde yer alan denetim odağının temelini oluşturmaktadır. Rotter'a (1966) göre, bir olayı izleyen pekiştireçler dışsal denetimli bireyler tarafından şans, talih veya kaderin bir sonucu olarak anlaşılırken, içsel denetimli bireyler tarafından ise kendi yetenek, kişisel çaba ve davranışlarının sonucu olarak algılanmaktadır. Davranış değişikliğinin olması için pekiştirecin kişiye göre bir değeri olmalıdır. İçsel denetimli bireyler pekiştireçler üzerinde kontrole sahip olduklarını inandıkları için pekiştireçlerin değerini daha anlamlı ve etkili görürler. Pekiştireci artırmak yada azaltmak için davranışlarını değiştirirler. Diğer taraftan dışsal denetimli bireylerin davranışlarını değiştirmesi daha az olasıdır. Çünkü pekiştireçlerin kişisel kontrolleri dışındaki güçler tarafından oluştuğuna, davranışlarını değiştirmelerinin pekiştireçler üzerinde bir etkisi olmayacağına inanırlar.

Birey; çocukluktan başlayarak hangi davranışının hangi sonuçları doğuracağı, hangi sonuçların kendi davranışlarından kaynaklandığı, hangilerinin kendi davranışları ile bağlantısız olduğu konusunda oldukça tutarlı beklentiler geliştirir (Yeşilyaprak, 2004). Rotter'a (1966) göre bu beklentiler, birey açısından iki eğilime bağlı olarak ifade edilmektedir. Bunlardan ilki; bireyin elde ettiği ödül ve cezaların kendi eseri olduğu ve kendi davranışlarının sonucu ortaya çıktığına ilişkin genel beklentidir. Diğeri ise, ödül ve cezaların kendi davranış ve çabalarından çok, kendi dışındaki güçlerin etkisinin sonucu olarak ortaya çıktığına ilişkin genel beklentidir. Rotter (1966), bu beklenti boyutlarının zaman zaman değişim gösterebileceğini ancak, bu beklentilerden birinin birey üzerinde belirgin şekilde etkili olduğunu ifade etmektedir. Birey üzerinde etkili olan genel beklenti; karşılaştığı birçok durumda, kendisine açık bulunan davranışsal seçeneklerden hangisini seçeceği üzerinde belirleyici olacaktır. Örneğin; bir öğrencinin

okulda aldığı notlarla kendi çabası arasında bir bağlantı kurmaması, elde ettiği notları öğretmenlerin kanaati, şans, kader gibi diğer dışsal güçlere bağlaması, onun derslerine çalışma yada çalışmama seçeneklerinden hangisini yeğleyeceği üzerinde etkili olacaktır. Aldığı notları dışsal güçlere bağlayan öğrenci, sorunlarını çözme konusunda çaba harcamayı gereksiz bulabilecektir. Rotter (1966) denetim odağını; kişinin olumlu yada olumsuz kendisini etkileyen olayların; kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonucu olduğuna yada şans, kader, talih ve diğer güçlü insanlar gibi kendisinin dışındaki güçlerin işi olduğuna inanması eğilimi olarak tanımlamıştır. Kendilerini etkileyen olayların, daha çok kendi denetimlerinde olduğu inancında olan kişiler "içsel denetimliler"; kendilerine olanların, daha çok kendileri dışındaki güçlerin denetiminde olduğu inancında olanlar ise "dışsal denetimliler" olarak tanımlanmaktadır.

Rotter'ın denetim odağı kavramı, kişilerin önemli derecede farklılaştığı önemli bir kişilik boyutu olarak ortaya çıkmaktadır İçten ve dıştan denetimli bireyler arasındaki farklar, yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. İçsel denetimlilerin dışsal denetimlilere göre; entellektüel aktiviteler ve akademik hedeflere daha fazla zaman ayırdıkları, zamanı daha iyi kullandıkları, kendilerini etkili, atılgan, bağımsız ve sosyal olarak algıladıkları, özellikle rekabet ortamlarında daha yüksek başarı gösterdikleri görülmektedir. Buna ek olarak içsel denetimliliğin okul başarısı, zekâ düzeyi, uyum davranışı, duygusal iyilik hali ve kariyer olgunluğu gibi kavramlarla olumlu yönde önemli ilişkisi bulunmaktadır. Araştırmalar içsel denetimlilerin, dışsal denetimlilerle kıyaslandığında, olumsuz yaşantılara daha çok direndiklerini, engellemeler karşısında daha yapıcı tepkiler ortaya koyduklarını ve daha az uygucu (konformist) davrandıklarını, kişisel özgürlüklerinin sınırlandırılmasına güçlü biçimde karşı koyduklarını, deneyimlerinden ileride daha iyi yararlanabildiklerini, güç kararlar karşısında daha uzun zamana ihtiyaç duyduklarını, doyumlarının geciktirilmesine daha toleranslı olduklarını göstermektedir. Benlik saygısı yüksek ve olumlu benlik kavramına sahip içsel denetimlilerin; daha fazla kişisel sorumluluk üstlendikleri, savunma mekanizmalarına daha az başvurdukları, çevreyle daha yeterli başa çıkma becerileri gösterdikleri ortaya konulmuştur. Yine birçok araştırma bulgusuna göre içsel denetimlilerin; davranışlarında daha tutarlı oldukları, etkili iletişim kurmada daha

başarılı ve toplumsal olaylarda daha etkin oldukları anlaşılmaktadır (Dağ, 1991; Halpin, Halpin ve Whiddon, 1980; Marks, 1998; Yeşilyaprak, 1990; 2004).

Araştırma bulguları; dışsal denetimlilerin, çeşitli konularda yeterlilik ve beklenti düzeyi düşük olan, kendini kabul ve benlik saygısı düzeyi düşük, çaresizlik ve yalnızlık duygularını daha çok yaşayan, artan depresif özellikler taşıyan kişiler olduklarını ortaya koymaktadır. Bu kişiler; çevre üzerinde denetimlerinin olmadığı, olayları denetim altına alamayacakları, sonucu etkileyemeyecekleri, yaşamlarının başka kişi yada güçlerce değiştirilip denetlendiği kanısındadırlar. Bu nedenle çevrelerinde değişiklik yapma konusunda içsel denetimlilere göre daha edilgen, daha kaygılı, kuşkucu ve uygucudurlar. Başarılı oldukları durumlarda kaygı düzeyleri, başarısız oldukları durumlara oranla daha yüksektir. Hem kendilerine hem de başkalarına daha az güven duydukları, kendilerini tanımada yetersiz oldukları ve sosyal kabul ihtiyaçları daha az olduğu için, savunma mekanizmalarına ve saldırgan davranışlara daha çok başvurma eğilimindedirler. Ayrıca uyumsuzluk ve psikopatoloji ile dışsal denetimlilik arasında olumlu yönde ilişki olduğu görülmektedir. Sonuçta, içsel denetimli olmanın "olumlu bir kişilik özelliği" olduğu vurgulanırken, dışsal denetimliliğin ise, insanlar için bir "engel" oluşturduğu ortaya konulmaktadır (Dağ, 1991; Yeşilyaprak, 1990; 2004).

2.2.2. Denetim Odağı İle İlgili Araştırmalar

Denetim odağı ile ilgili literatür incelendiğinde, denetim odağının demografik ve ailesel özellikler açısından incelendiği gibi, psikolojik bozukluklar ve kişilik özellikleri ile ilişkisinin de araştırıldığı görülmektedir.

Denetim odağı ile ilgili yapılan çalışmalarda ailesel özellikler olarak anne-baba davranışları, anne baba tutumları, anne babadan memnuniyet gibi değişkenler ele alınmıştır.

Halpin, Halpin ve Whiddon (1980) ergenlerle yaptıkları çalışmada, denetim odağı ve özgüven oluşumundaki algılanan aile davranışlarının ilişkilerini araştırmışlardır. Sonuçta; yakın arkadaşlık, yetiştirme, ilkeli disiplin ve başarıma baskısının iç denetim

odağı ile pozitif ilişkili olduğu, maddi cezaların ise iç denetim odağı ile negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Yeşilyaprak (1988) yaptığı çalışmada, lise 2. sınıf öğrencilerinin içten veya dıştan denetimli oluşlarını etkileyen aile etmenleri araştırmıştır. 720 öğrenci üzerinde yapılan araştırma sonucunda, çocukluk döneminde annenin ilgi, şefkat gösterme, amaçlarına ulaşmada yardımcı olma ve tutarlı disiplin uygulaması ile ergenin içten denetimli olması arasında olumlu ilişki bulunmuştur. Ayrıca koruyuculuk, fiziksel ve duygusal cezalandırma ile başarı için baskı yapma davranışları arasında olumsuz bir ilişki belirlenmiştir. Baba tutumları ile ergenin denetim odağı arasındaki ilişki; koruyuculuk davranışı hariç, anne davranışlarıyla aynı yönde benzerlik bulunmuştur. Buna karşın, denetim odağı ile cinsiyet, akademik başarı durumu, yerleşim birimi, ailenin gelir düzeyi, anne babanın öğrenim durumu ve annenin çalışma durumu arasında ilişki bulunmamıştır.

Hojat ve Borenstein (1990) yaptıkları araştırmada, çocukluk döneminde ebeveynlerinden hoşnut olmama algısı ile yetişkinlikteki bazı kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Bu çalışma, çocukluk döneminde ebeveynlerden hoşnut olmama algısı ile yalnızlık, kaygı, nevrozizm, psikotiklik, insanlardan nefret etme, dışsal denetim odağının kronikliği ve yoğunluğu ile ilgili ölçümlerdeki yüksek puanlarla, benlik saygısı ve sosyallikteki düşük puanlarla ilişki olup olmadığını ifade eden hipotezleri test etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın katılımcıları ABD ve İran Üniversitelerindeki 537 İran'lı öğrencidir. Sonuçta yukarıdaki her iki hipotez de doğrulanmıştır. Ebeveynlerden memnun olmama, akranlarla memnun edici ilişki yoksunluğuyla ilişkili bulunmuştur.

Argun (1995) araştırmasında, anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarının ortaokul öğrencilerinin denetim odağı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çocukların içsel-dışsal denetimli oluşları ile anne baba tutumları, bazı değişkenlere göre karşılaştırılmıştır. Ortaokul 2. sınıfa devam eden 250 öğrenci ve anne babası üzerinde yürütülen araştırma sonucunda, kızların erkeklere göre, lise mezunu anne babaların çocuklarının diğerlerine göre daha içsel denetimli oldukları bulunmuştur.

Morton ve Mann (1998), ergenlerin ve ergenlik öncesi çocukların kontrol algıları ve ebeveynlerin kontrol etme davranışları arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Ergenlik öncesi ve ergenlik döneminde ebeveyn kabulü ve çocuk merkezliliğinin içsel denetim inançları ile daha fazla ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna karşın ebeveynlerin kontrol edici davranışları ergenlik öncesi dönemde içsel denetim inançları ile ilişkili iken, ergenlerde daha çok dışsal denetim inançları ile ilişkilidir.

Lynch, Hurford ve Cole (2002) yaptıkları çalışmada, ailelerin izin verici tutumlarını ve akademik olarak başarısız öğrencilerle, yüksek başarı gösteren öğrencilerin denetim odaklarını incelemişlerdir. Bu iki gruptaki öğrencilerin denetim odakları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ayrıca ailelerin izin verici tutumları ile çocuklarının denetim odakları arasında da anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur.

Denetim odağı ile ilgili araştırmalarda demografik özellikler olarak yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, gelir düzeyi, sınıf düzeyi, okul türü, okul başarısı, anne-babaların öğrenim düzeyi gibi değişkenler ele alınmıştır.

Kumar ve Tripathi (1986) yaptıkları araştırmada, sosyal açıdan avantajlı ve dezavantajlı olan ergenlerin denetim odaklarını incelemişlerdir. Sonuçta, sosyal açıdan dezavantajlı olan ergenlerin daha dışsal denetimli oldukları, kızların erkeklerden daha dışsal denetimli oldukları bulunmuştur.

Jensen, Olsen ve Hughes (1990) yaptıkları çalışmada, yaşanan toplum, cinsiyet, sosyal sınıf ve yaş ile denetim odağı ilişkisini incelemişlerdir. Yaptıkları araştırma sonucunda kadınların erkeklerden dıştan denetimli olduklarını ortaya koymuşlardır.

Giderer (1990) araştırmasında, fen lisesi öğrencileriyle normal lise öğrencilerinin denetim odağına göre bazı değişkenler açısından karşılaştırmıştır. 200 öğrenci ile yapılan araştırmada fen lisesi öğrencilerinin normal lise öğrencilerine göre daha içten denetimli olduğu bulunmuştur. Öğrenciler cinsiyetlerine göre karşılaştırıldığında fen lisesine giden kız öğrencilerin, normal liseye giden kız öğrencilere göre daha içten denetimli olduğu görülmüştür. Erkek öğrenciler açısından bir fark bulunamamıştır. Sınıf

düzeylerine göre ise fen lisesi birinci sınıf öğrencilerinin, normal lise birinci sınıf öğrencilerinden daha içten denetimli olduğu bulunmuştur. Fen lisesi ve normal lise ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin denetim puanları arasında önemli bir fark bulunamamıştır. Annelerin eğitim düzeyi açısından karşılaştırıldığında; anneleri ilk ve ortaokul mezunu olan fen lisesi öğrencilerinin, anneleri ilk ve ortaokul mezunu olan normal lise öğrencilerine göre daha içten denetimli olduğu görülmüştür. Babaların eğitim düzeylerine göre karşılaştırıldığında; babaları ortaokul mezunu olan fen lisesi öğrencilerinin, babaları ortaokul mezunu olan normal lise öğrencilerine göre daha içten denetimli olduğu görülmüştür. Öğrenciler yaşamlarının çoğunun geçtiği yere göre karşılaştırıldığında; kasaba ve büyük şehirde yaşamış fen lisesi öğrencilerinin, kasabada ve büyük şehirde yaşamış normal lise öğrencilerine göre daha içten denetimli olduğu bulunmuştur. Annelerinin çalışıp çalışmaması konusunda yapılan karşılaştırmada ise anneleri çalışmayan fen lisesi öğrencilerinin, anneleri çalışmayan normal lise öğrencilerine göre daha içten denetimli oldukları görülmüştür.

Aksoy (1992) araştırmasında, lise son sınıfta öğrenim gören öğrencilerin özsaygı ve denetim odağı gelişimlerini bazı değişkenlere göre incelemiştir. Alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeylerden 1200 öğrenci üzerinde yapılan araştırma sonucunda, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, kardeş sayıları, ailede kaçınıcı çocuk oldukları, anne ve babaların öğrenim durumları ile denetim odağı gelişimleri arasındaki farkların anlamlı olduğu bulunmuştur. Buna göre içten denetimli öğrencilerin en çok alt sosyo-ekonomik düzeyde olduğu, buna karşılık dıştan denetimli öğrencilerin en çok üst sosyo-ekonomik düzeyde olduğu görülmüştür. En çok içten denetimlilerin ve dıştan denetimlilerin tek kardeşi olduğu belirlenmiştir. En çok içten denetimli öğrencilerin ve dıştan denetimli öğrencilerin ailede ilk çocuk oldukları görülmüştür. En çok içten denetimli öğrencilerin ve dıştan denetimli öğrencilerin annelerinin ilkokul mezunu oldukları görülmektedir. İçten denetimli öğrencilerin babalarının en çok ilkokul mezunu olduğu, dıştan denetimli öğrencilerin babalarının ise en çok yüksek okul mezunu olduğu görülmüştür. Bununla birlikte öğrencilerin cinsiyetleri ve yaşları ile denetim odağı gelişimi arasındaki farkların anlamlı olmadığı bulunmuştur. Ayrıca denetim odağı ile özsaygı arasında olumlu bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Ağır (1994) araştırmasında, dini eğitim alan normal lise oğrencileri ile dinsel eğitim alan imam hatip lisesi oğrencilerinin denetim odakları arasında fark olup olmadığını bazı değişkenlere göre incelemiştir. 724 oğrenci ile yapılan araştırma sonucunda, normal lise ve imam hatip lisesi oğrencilerinin denetim odakları arasında içten ve dıştan olma açısından fark bulunamamıştır. Oğrencilerin cinsiyetlerinin denetim odağında farklılık yaratmadığı belirlenmiştir.

Kulas (1996), yaptığı uç yıllık boylamsal çalışmada ergenlerde denetim odağının gelişimini araştırmıştır. 84 ergen ile yapılan çalışmada denetim odağının değişimi ve durağanlığı incelenmiştir. Çalışmada cinsiyet, denetim odağı tipi, okul başarısı değişkenleri açısından denetim odağı incelenmiştir. Sonuçta, kızlar ve erkekler açısından denetim odağı iki kez (1 ve 2 yıl sonra) test edildiğinde anlamsız ilişkiler elde edilmiştir. Okul başarısının denetim odağını etkileyen önemli bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur.

Buluş (1996) araştırmasında, lise 2. sınıfa devam eden 382 oğrenciyle yaptığı araştırmada, ergenlerin denetim odağı ile yalnızlık düzeyi ilişkisini incelemiştir. Buna bağlı olarak ergenlerin bazı bireysel ve ailevi özelliklerinin denetim odağı ve yalnızlık düzeylerine etkisi ele alınmıştır. Sonuçta, denetim odağı düzeyi yükseldikçe yalnızlık düzeyinin de yükseldiği bulunmuştur. İçten denetimli olan oğrencilerin yalnızlık düzeyleri, dıştan denetimli olan oğrencilerin yalnızlık düzeylerinden daha düşüktür. Bunun yanı sıra cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, ekonomik düzey, anne babanın öğrenim düzeyi ve yaşam şekli, aile ortamını algılama şeklinin denetim odağı üzerindeki etkilerinin önemli olmadığı görülmüştür. Doğum sırası, babanın öğrenim düzeyi, ailenin ekonomik düzeyi ve yaşam şekli değişkenlerinin oğrencilerin denetim odağı ve yalnızlık düzeylerini etkilemediği bulunmuştur.

Cengiz (1996) yaptığı araştırmada, normal liselerde ve güzel sanatlar lisesinde okuyan oğrencilerin denetim odakları ve kendini gerçekleştirme düzeylerini etkileyen etmenleri incelemiştir. 475 oğrenci ile yapılan araştırmada, sanat eğitimi alan oğrencilerin çoğunlukla içten denetimli oldukları tespit edilmiştir. Sınıf düzeyi açısından

bakıldığında, güzel sanatlar lisesi öğrencilerinde denetim odağı ve kendini gerçekleştirme düzeyleri üçüncü sınıflar lehine anlamlı bulunmuştur.

Chubb ve Fertman (1997) yaptıkları araştırmada, ergenlik döneminde denetim odağı ve benlik saygısının sabit kalıp kalmadığı ve bu değişkenlerin cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. 9. sınıfa devam eden 174 öğrenciyle 1989 yılında başlayan çalışmada, katılımcılarla 4 yıl boyunca her baharda görüşme yapılmıştır. Düşük benlik saygısı olan kızlarda cinsiyetin temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Denetim odağı açısından bakıldığında sınıf düzeyinin temel etkisi ile sınıf düzeyi ve cinsiyet arasındaki etkileşim anlamlı bulunmuştur. 9. ve 12. sınıflar arasında hem erkeklerde hem kızlarda denetim odağı daha az dışsal yani daha çok içsel bulunmuştur. Ancak 9. ve 10. sınıflar arasında erkeklerde dışsal denetim odağında çok düşüğe olsa artış gözlenmiştir. Kızların denetim odağı puanlarında içsel yönde düşüş olduğu belirlenmiştir.

Balkuvvar (1998), farklı türde liselere devam eden 500 öğrenciyle yaptığı çalışmada, öğrencilerin denetim odağı ile sürekli kaygı düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelemiştir. Fen lisesinde okuyan öğrencilerin diğer liselerde okuyan öğrencilere göre, ekonomik durumu orta ve yüksek düzeyde olan ailelerin çocuklarının, gelir düzeyi çok yüksek ve çok düşük olan ailelerin çocuklarına göre daha içten denetimli olduğu bulunmuştur. Okuduğu okulda beklentileri gerçekleşen öğrencilerin beklentileri gerçekleşmeyen öğrencilere göre, çevresinde yol gösterici davranışlar gören öğrencilerin yol gösterici davranış göremeyen öğrencilere göre, hem okul içi hem okul dışındaki sorunlarında öğretmen aile ve arkadaşlarından destek alan öğrencilerin destek alamayan öğrencilere göre daha içten denetimli olduğu bulunmuştur. Okuduğu okulu başarılı olarak kabul edip tercih eden öğrencilerin daha içten denetimli olduğu, özel rehberlik ve psikolojik danışma yardımı almayan öğrencilerin yardım alan öğrencilere göre daha içsel denetimli olduğu bulunmuştur. Ayrıca yaş ve cinsiyet açısından denetim odağı ve sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Demir (1998) araştırmasında, lise öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri ile denetim odağı düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Lise 2. sınıfa devam eden 325

öğrenci ile yapılan çalışmada bu iki boyut arasındaki etkileşim, çeşitli bireysel ve ailevi değişkenlerin bu boyutlara ve etkileşim örüntüsüne katkısı incelenmiştir. Sonuçta öğrencilerin stresle başa çıkma stratejileri ile denetim odağı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde ilişkiler olduğu bulunmuştur. Öğrencilere ilişkin bireysel ve ailevi değişkenlerin çoğu denetim odağı düzeyi ile ilişkili bulunmamıştır. Bu değişkenlerden okul başarısını algılama biçimi ve öğrenim görülen bölüm değişkenleri dışsal denetim odağı ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Buna göre kendilerini başarılı olarak değerlendiren öğrencilerin diğerlerinden daha içsel denetimli oldukları görülmüştür. Stresle başa çıkmada olumlu davranışlar olarak kabul edilen problem çözme ve sosyal destek arama davranışları ile dışsal denetim düzeyi olumsuz yönde ilişkili bulunmuştur. Stresle başa çıkmada olumsuz davranışlar olarak kabul edilen kendini suçlama ve kaçınma davranışları ise dışsal denetim ile olumlu yönde ilişkili bulunmuştur. Buna göre stresle başa çıkmada etkin davranışları gösterebilen bireylerin diğerlerinden daha içsel denetimli oldukları görülmüştür.

Erol (2000) yaptığı çalışmada, 15-16 yaşları arasındaki çalışan, resmi lise ve endüstri meslek liselerine devam eden öğrencilerin özsaygı düzeylerini ve denetim odaklarını çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmıştır. 941 kişi ile yapılan araştırma sonucunda endüstri meslek liselerine devam eden öğrencilerin özsaygı düzeylerinin, çalışanlara ve resmi liselere devam eden öğrencilere göre daha yüksek olduğu, ayrıca daha içten denetimli oldukları bulunmuştur. Çalışan ergenler, resmi lise ve endüstri meslek liselerine devam eden öğrencilere göre daha dıştan denetimli olduğu, resmi liselere devam eden öğrencilerin de, endüstri meslek liselerine devam eden öğrencilere göre daha dıştan denetimli olduğu bulunmuştur.

Tapçan (2002), araştırmasında ebeveyn tutumları ile 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin denetim odağı ilişkisini incelemiştir. 600 öğrenci üzerinde yapılan araştırma sonucunda ebeveyn tutumları ile öğrencilerin denetim odağı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ayrıca öğrencilerin denetim odağı ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Aynı şekilde öğrencilerin denetim odağı ile yaşları arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Denetim odağının; psikolojik bozukluklar, kişilik özellikleri, kişisel uyum, problem çözme becerileri, stresle başa çıkma, güdülenme, yalnızlık ve mesleki olgunluk düzeyleri gibi değişkenlerle ilişkisinin de araştırıldığı görülmektedir.

Holode ve Kopa (1988) yaptıkları çalışmada, denetim odağı ile psikopatik kişilik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 80 ergen üzerinde yapılan çalışma sonucunda dıştan denetimlilik ile psikopatik ilişki arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca kızların erkeklere göre daha dıştan denetimli oldukları belirlenmiştir.

Kıran (1993) yaptığı çalışmada, cinsiyetleri ve denetim odakları farklı 331 lise öğrencisinin uyum alanlarını (sosyal ilişkiler, aile ilişkileri ve coşkusal dengelilik) ve uyum yöntemlerini (uyuma, gerçeğe uyum, duygusal durum ve liderlik) incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre denetim odağının içsel olmasının uyum alanlarını ve uyum yöntemlerini olumlu yönde; dışsal olmasının ise uyum alanlarını ve uyum yöntemlerini olumsuz etkilediği bulunmuştur. Bunun yanı sıra denetim odağı içsel olan kız ve erkeklerin uyum alanları ve uyum yöntemleri ile dışsal denetimli kız ve erkeklerin, uyum alanları ve uyum yöntemleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Balcı (1997) çalışmasında, lise öğrencilerinin denetim odağı ile sınav kaygısı arasındaki ilişkiyi incelemiş, ayrıca bu ilişkinin sınıf düzeyine, cinsiyete, ailenin eğitim ve gelir düzeyine göre farklı olup olmadığını incelemiştir. 540 öğrenci ile yapılan çalışma sonucunda, lise öğrencilerinin denetim odağı ile sınav kaygısı arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Lise öğrencilerinin denetim odağı ile sınav kaygısı arasındaki ilişkinin; sınıf düzeyine, cinsiyete, anne babanın eğitim düzeyine ve aylık gelir düzeyine göre önemli düzeyde fark olduğu bulunmuştur. Buna göre lise 3. sınıf öğrencilerinin denetim odağı ile sınav kaygısı arasındaki ilişki lise 1. sınıf öğrencilerine göre önemli düzeyde yüksek bulunmuştur. Kız öğrencilerin denetim odağı ile sınav kaygısı arasındaki ilişki erkek öğrencilere göre önemli düzeyde yüksek bulunmuştur. Anne ve babasının eğitim düzeyi yüksek olan lise öğrencilerinin denetim odağı ile sınav kaygısı arasındaki ilişki anne ve babasının eğitim düzeyi düşük olan öğrencilere göre önemli düzeyde yüksek bulunmuştur. Ailesinin gelir düzeyi yüksek olan lise öğrencilerinin

denetim odağı ile sınav kaygısı arasındaki ilişki ailesinin gelir düzeyi düşük olan öğrencilere göre önemli düzeyde yüksek bulunmuştur.

Şar (1997), lise son sınıfa devam eden 274 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada, denetim odağı ve kişilik özelliklerini çeşitli değişkenlere göre incelemiştir. Sonuçta, denetim odağına göre kişilik özelliklerinin farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre içten denetimli öğrenciler başarıma, özerklik, başatlık, değişiklik ve sebat özellikleri; dıştan denetimli öğrenciler ise uyarlık, ilgi görme, kendini suçlama ve karşı cinsle ilişki özelliklerine sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrencilerin öğrenim gördükleri eğitim programlarının denetim odağı üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Buna göre normal liselerde okuyan öğrenciler, meslek liselerinde okuyan öğrencilere göre daha içten denetimlidir. Ayrıca cinsiyetin denetim odağı üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur.

Watson (1998), 244 üniversite öğrencisi ile yaptığı araştırmada kişilik bozuklukları ile denetim odağı arasındaki ilişkileri incelemiştir. Sonuçta, denetim odağının psikolojik bozuklukların çoğunluğunda önemli yordayıcı değişken olduğu bulunmuştur.

Aydın (1999) yaptığı araştırmada, denetim odakları farklı ergenlerin problem çözme beceri puanlarını karşılaştırmıştır. 171 lise öğrencisi ile yapılan araştırma sonucunda, içten denetimli ergenlerle, dıştan denetimli ergenlerin problem çözme beceri puanları arasında önemli bir fark bulunamamıştır. Ayrıca cinsiyet açısından kız ve erkeklerin denetim odakları puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha dıştan denetimli oldukları belirlenmiştir.

Yağcı (1999) araştırmasında, genel liselerde okuyan lise son sınıftaki öğrencilerin güdülenme düzeyleri ve denetim odağı algıları ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 547 öğrenciyle yapılan araştırma sonucunda, içsel güdülenmeyle içsel denetimlilik arasında ve dışsal güdülenmeyle dışsal denetimlilik arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin denetim odakları ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Buna göre içsel denetimlilik ile akademik başarı arasında olumlu yönde bir ilişki vardır. Cinsiyete göre denetim odağı algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Kelley ve Stack (2000), farklı ülkelerden 1872 ergen üzerinde yaptıkları araştırmada; düşünce farkındalığı, denetim odağı ve iyilik hali arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Sonuçta, katılımcıların belirttikleri denetim odağı ile iyilik hali arasında çok düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ergenlerin denetim odağı içsel yönde oldukça iyilik hallerinde gelişme gözlenmiştir. Ergenlerin hayatından doyum almasıyla en ilişkili olan değişken denetim odağıdır. Denetim odağı yaşam doyumundaki değişimin %10.25'ini açıklamaktadır.

Sahranç (2000) araştırmasında, lise öğrencilerinin denetim odağına göre mesleki olgunluk düzeylerinin; cinsiyet, sınıf, akademik başarı algısı, aile parçalanmışlık durumu, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi anne yaşı ve baba yaşı açısından değişip değişmediğini incelemiştir. 908 öğrenci ile yapılan araştırma sonucuna göre içsel denetimli lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin dışsal denetimli lise öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kardeş sayısı açısından, kardeşsiz ve içsel denetimli lise öğrencileri ile 1-2 kardeşli içsel denetimli lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri açısından anlamlı fark bulunmuştur. Kardeşsiz ve içsel denetimli öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri daha yüksektir.

Tan (2000) yaptığı araştırmada, lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile denetim odaklarını aile destek düzeyleri, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyleri, ailenin ekonomik durumu, kardeş sayısı ve sınıf düzeyi açısından incelemiştir. 150 lise öğrencisi üzerinde yapılan araştırma sonucunda, yalnızlık düzeyi ile dıştan denetimlilik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna karşın yalnızlık düzeyi ile içten denetimlilik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre öğrencilerin içten denetimliliği arttıkça yalnızlık düzeyi önemli düzeyde azalmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim seviyesi yüksek olan annelerin çocuklarının, eğitim seviyesi düşük olanlara göre daha dıştan denetimli oldukları bulunmuştur. Ayrıca lise öğrencilerinin aile destek düzeyleri arttıkça dıştan denetim düzeylerinin azaldığı, içten denetim düzeylerinin arttığı belirlenmiştir.

Çoruh (2003), yaptığı araştırmada stresle başa çıkma tarzları ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Üniversite 1. ve 4. sınıfa devam eden 194 öğrenci üzerinde yapılan araştırma sonucunda; denetim odağı açısından farklı eğitim

fakültelerine devam eden öğrenciler arasında fark olmadığı bulunmuştur. Ayrıca denetim odağı açısından 1. sınıflar ile 4. sınıflar arasında fark olmadığı görülmektedir. Denetim odağı ve cinsiyetin stresle başa çıkma tarzlarını büyük ölçüde etkilediği bulunmuştur.

Üçüncü Bölüm YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada kullanılan yöntem ele alınmış ve araştırma modeline, evren ve örnekleme, veri toplama araçlarına, verilerin toplanmasına, verilerin çözümlenmesine ve yorumlanmasına ilişkin bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Bu model çerçevesinde, genel lise öğrencilerinin denetim odağı ve aile işlevleri algılarının çeşitli değişkenler açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ayrıca, denetim odağı ile aile işlevleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

3.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında Eskişehir ilinde bulunan resmi genel liselerde öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2005-2006 eğitim-öğretim yılı kayıtlarına göre Eskişehir il merkezinde 10 resmi genel lise bulunmakta, bu okullarda toplam 8794 öğrenci öğrenim görmektedir. Bununla birlikte, araştırmanın örneklemini Eskişehir il merkezindeki 9 resmi genel liseye devam eden 8658 öğrenciden oluşturmuştur. Çünkü Mehmetçik Lisesi, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında yeni açılması ve sadece 9. sınıf düzeyinde öğrenim gören az sayıda öğrenci bulunması nedeniyle örnekleme dahil edilmemiştir. Örneklemde yer alan genel liseler; Atatürk Lisesi, Cevat Ünügür Lisesi, Cumhuriyet Lisesi, Eskişehir Ticaret Borsası Lisesi, Hoca Ahmet Yesevi Lisesi, Kılıçoğlu Lisesi, Süleyman Çakır Lisesi, Tayfur Bayar Lisesi, Yunus Emre Lisesi'dir. Örneklem alınan öğrencilerin cinsiyetlerine ve sınıf düzeylerine göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Örnekleme Alınan Resmi Genel Lise Öğrenci Sayılarının Cinsiyetlerine ve Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

OKUL ADI	9. Sınıf			10. Sınıf			11. Sınıf			TOPLAM		
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
Atatürk Lisesi	253	319	572	271	220	491	239	223	462	763	762	1525
Cevat Ünügür Lisesi	33	50	83	19	53	72	19	43	62	71	146	217
Cumhuriyet Lisesi	130	230	360	149	216	365	175	212	387	454	658	1112
Eskişehir Ticaret Borsası Lisesi	43	67	110	44	80	124	87	127	214	174	274	448
Hoca Ahmet Yesevi Lisesi	167	269	436	123	188	311	122	178	300	412	635	1047
Kılıçoğlu Lisesi	34	61	95	42	54	96	35	69	104	111	184	295
Süleyman Çakır Lisesi	203	213	416	199	212	411	256	310	566	658	735	1393
Tayfur Bayar Lisesi	119	202	321	121	217	338	139	171	310	379	590	969
Yunus Emre Lisesi	285	391	676	200	375	575	165	236	401	650	1002	1652
TOPLAM	1267	1802	3069	1168	1615	2783	1237	1569	2806	3672	4986	8658

Tablo 1'e göre örnekleme alınan 9 genel lisede 8794 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu liselerde, öğrenim görülen alanlar dikkate alınarak her sınıf düzeyinden rasgele şubeler belirlenmiştir. Bu sınıflarda bulunan 827 öğrenciden veriler toplanmıştır. Verilerin ön incelemesi sonucunda, ölçme araçlarını yönergelere uygun yanıtlamayan 12 öğrencinin verileri değerlendirme dışı bırakılmıştır. Sonuçta, toplam 815 genel lise öğrencisinin verileri üzerinde istatistiksel işlemler gerçekleştirilmiştir. Bu sayı, Eskişehir ilindeki resmi genel liselerde öğrenim gören öğrencilerin %9.30'unu oluşturmaktadır. Örnekleme alınan resmi genel liselerde uygulama yapılan öğrencilerin cinsiyetlerine ve sınıf düzeylerine göre dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Örnekleme Alınan Resmi Genel Liselerde Uygulama Yapılan Öğrenci Sayılarının Cinsiyetlerine ve Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

OKUL ADI	9. Sınıf			10. Sınıf			11. Sınıf			TOPLAM		
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
Atatürk Lisesi	20	34	54	13	11	24	14	17	31	47	62	109
Cevat Ünügür Lisesi	2	17	19	5	13	18	2	16	18	9	46	55
Cumhuriyet Lisesi	4	19	23	9	20	29	10	14	24	23	53	76
Eskişehir Ticaret Borsası Lisesi	7	17	24	8	16	24	11	12	23	26	45	71
Hoca Ahmet Yesevi Lisesi	13	21	34	18	24	42	15	15	30	46	60	106
Kılıçoğlu Lisesi	10	26	36	3	19	22	12	17	29	25	62	87
Süleyman Çakır Lisesi	29	12	41	14	9	23	13	13	26	56	34	90
Tayfur Bayar Lisesi	11	21	32	9	26	35	12	30	42	32	77	109
Yunus Emre Lisesi	6	27	33	7	26	33	16	30	46	29	83	112
TOPLAM	102	194	296	86	164	250	105	164	269	293	522	815

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın aile işlevleri değişkeniyle ilgili veriler, Amerika Birleşik Devletleri'nde Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi işbirliğiyle Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilen ve Bulut (1990) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Aile Değerlendirme Ölçeği" (EK-1) ile elde edilmiştir. Denetim odağı değişkeniyle ilgili veriler, Nowicki ve Strickland tarafından 1973'te geliştirilen ve Yeşilyaprak (1988) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği" (EK-2) ile elde edilmiştir. Demografik bilgiler ise araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" (EK-3) ile elde edilmiştir. Veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.3.1. Aile Değerlendirme Ölçeği

Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ); Amerika Birleşik Devletleri'nde Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi işbirliğiyle Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilmiş olup, ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirebildiğini veya getiremediğini belirleyen ve sorun alanlarını ortaya çıkarmak amacıyla oluşturulan bir ölçme aracıdır. ADÖ, daha önce geliştirilmiş olan McMaster Aile İşlevleri Modelinin (McMaster Model of Family Functioning-MMFF) klinik olarak aileler üzerinde uygulanmasıyla elde edilmiştir. Bu ölçek; ailenin yapısal ve örgütsel özelliği ile aile üyeleri arasındaki etkileşimi, sağlıklı ve sağlıklı olarak ayırt edebilecek şekilde düzenlenmiştir (Bulut, 1990).

ADÖ yedi alt ölçekten oluşmaktadır: Problem Çözme (PRÇ), İletişim (İLT), Roller (ROL), Duygusal Tepki Verebilme (DTV), Gereken İlgiyi Gösterme (GİG), Davranış Kontrolü (DVK), Genel Fonksiyonlar (GNF). Bunlardan altı tanesi McMaster Aile İşlevleri Modeli'nin alt boyutları olup, her biri aile işlevlerindeki sorun alanlarını tek tek ele almakta, bir tanesi de (genel fonksiyonlar) ailenin sağlıklı olup olmadığını genel olarak değerlendirmektedir (Bulut, 1990).

ADÖ 60 maddeden oluşmakta, maddelerin bazıları sağlıklı işlevleri, bazıları da sağlıklı işlevleri tanımlamaktadır. Orijinal raporda madde sayısı 53 iken, üç alt boyutun (İletişim, Problem Çözme, Roller) geçerliğini artırmak amacıyla, diğer alt boyutlarla korelasyonu etkilemeyecek şekilde 7 madde daha eklenerek 60 maddeye çıkarılmıştır. ADÖ, 12 yaş üzerindeki tüm aile üyelerine bireysel olarak uygulanmakta ve cevaplanması ortalama 20 dakika almaktadır (Bulut, 1990).

ADÖ puanlaması, Aynen Katılıyorum (1), Büyük Ölçüde Katılıyorum (2), Biraz Katılıyorum (3), Hiç Katılmıyorum (4) olmak üzere 4'lü likert derecelendirme tipindedir. Ölçeğin değerlendirilmesinde hesaplamada kolaylık sağlamak amacıyla; sağlıklılık gösteren maddelere verilen puanlar 5'ten çıkarılarak her maddede "Aynen Katılıyorum" seçeneğinin en sağlıklı aile işlevini, "Hiç Katılmıyorum" seçeneğinin ise en sağlıklı aile işlevini göstermesi sağlanmaktadır. Her birey için bir boyuttan alınan

toplam puan, o boyuttaki soru sayısına bölünerek ortalama puan elde edilmektedir. Böylece her kişi için yedi tane ortalama puan elde edilmektedir. Ölçek puanları 1 (sağlıklı) ile 4 (sağlıksız) arasında değişir. 2'nin üzerindeki puanlar aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidişin göstergesidir. 2 ayırt edici bir sayı olarak kabul edilmiştir (Bulut, 1990).

3.3.1.1. Aile Değerlendirme Ölçeğinin ABD'de Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

McMaster Aile Değerlendirme Ölçeği'nin her alt ölçeğinden tesadüfi olarak sorular seçilmiş ve her boyutun kendi iç tutarlılığı Cronbach-alfa katsayısı ile hesaplanmıştır. İç tutarlılık altı boyutta 0.72 ile 0.92 arasında değişmektedir. Bu da ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir (Bulut, 1990).

Ölçeğin geçerlik çalışması; 1983'de Epstein ve Bishop tarafından, 218 normal, 98 psikiyatrik hasta ailesinden yalnız birer kişiye uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Her alt ölçekte, normal ailelerinin aldıkları puan ortalamaları, hasta ailelerinin aldığı puan ortalamalarından daha düşük (daha sağlıklı) çıkmıştır. İki grubun aldığı puanlar arası fark ($p < 0.001$), istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bulunmuştur (Bulut, 1990).

Aynı kişiler ölçeğin uyum geçerliğini saptamak amacıyla, 178 emekli çifte ADÖ ile birlikte Philadelphia Geriatrik Moral Skalası ve Locke Wallace Evlilik Doyum Skalasını aynı anda uygulayarak regresyon analizi yapmışlardır. Sonuçta, ADÖ ile Locke Wallace Evlilik Doyum Skalası ($R=0.53$) ve Philadelphia Geriatrik Moral Skalası ($R=0.47$) arasında önemli bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar bu sonuçların, ADÖ'nün güçlü bir araç olduğunu gösterdiğini ifade etmektedirler (Bulut, 1990).

ADÖ'nün ikinci geçerlik ve güvenirlik çalışması; Miller, Bishop, Epstein, Keitner tarafından 1985 yılında yapılmıştır. Ölçeğin sosyal beğenirlik yönelimlerinden etkilenme (social desirability) durumunu saptamak amacıyla ADÖ; 72 aile içindeki 164 aile üyesine Marlowa-Crowne Sosyal Beğenirlik Yönelimlerinden Etkilenme Ölçeği ile

birlikte verilmiş, bu ölçeğin her altı boyut ile yapılan korelasyonları düşük çıkmıştır. En düşük korelasyon -0.06 (Davranış Kontrolü), en yüksek korelasyon ise -0.19'dur (Gereken İlgiyi Gösterme). Bu sonuç ADÖ' nün sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermiştir (Bulut, 1990).

Puan değişmezliği konusundaki güvenilirlik çalışması için ölçek, 45 kişilik bir gruba on beş gün ara ile uygulanmıştır. İki uygulama arasındaki korelasyonlar $r=0.66$ (Problem Çözme) ile $r=0.70$ (Duygusal Tepki Verebilme) arasında değişmektedir. Bu sonuçlar, ölçeğin puan değişmezliği konusunda güvenilir olduğunu göstermektedir (Bulut, 1990).

ADÖ' nün uyum geçerliği için ölçek, Olson tarafından geliştirilen Circumplex Aile Fonksiyonları Modeli'nin (Circumplex Model of Family Functioning) ölçü aracı olan Aile Uyum ve Bütünlüğünü Değerlendirme Ölçeği (FACES II) ve Aile Birimi Envanteri (Family Unit Inventory-FUI) ile birlikte aynı gruba uygulanmıştır. Sonuçta FUI ile ADÖ arasında yüksek bir korelasyon bulunurken, FACES II ile korelasyonun anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar bu sonucun, FACES II'nin puanlanmasındaki farklılıktan kaynaklanabileceğini belirtmektedirler (Bulut, 1990).

ADÖ' nün dış ölçüt geçerliği için, aile üyelerinin ADÖ puanları ile deneyimli bir aile terapistinin aileye ilişkin klinik değerlendirmeleri karşılaştırılmıştır. Terapistin sağlıklı olarak değerlendirdiği alt ölçeklerde, kişilerin ADÖ ortalama puanları da, "Davranış Kontrolü" alt ölçeği hariç, yüksek (sağlıklı) bulunmuştur. Bu sonuca göre araştırmacılar, ADÖ' nün, "Davranış Kontrolü" boyutu dışında psikiyatrik hasta bulunan ailelerle, normal aileleri ayırmada etkili olduğunu ifade etmektedirler (Bulut, 1990).

3.3.1.2. Aile Değerlendirme Ölçeğinin Türkiye'de Yapılan Geçerlik Çalışması

Ölçek Türkçe'ye Bulut (1990) tarafından uyarlanmış, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği, bilinen grupların karşılaştırılması tekniği ile gerçekleştirilmiştir. ADÖ 25 boşanma sürecinde olan, 25 de evliliklerini sürdüren çiftlerden birine uygulanmıştır. Her iki grupta elde edilen puan ortalamaları arasındaki

fark, tüm alt boyutlar için ayrı ayrı t testi ile test edilmiştir. Ölçek, 100 psikiyatrik hastanın aile üyelerine (190 kişi) ve psikiyatrik hastası bulunmayan 70 aileye (170 kişi) uygulanmıştır. Ölçeğin boşanma sürecinde olan ve olmayan aileler ile psikiyatrik hastası olan ve olmayan ailelere uygulanması sonucunda, alt ölçeklerin puan ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olması, ölçeğin grupları birbirinden manidar düzeyde ayırt ettiğini göstermektedir.

Ölçeğin uyum geçerliliğini incelemek amacıyla, 25 evli kişiye Evlilik Yaşam Ölçeği ve ADÖ birlikte uygulanmıştır. Evlilik Yaşam Ölçeği 10 sorudan oluşan ve kişinin evlilikteki doyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Bu nedenle, ADÖ'nün sadece "Genel Fonksiyonlar" alt ölçeği ile karşılaştırılmış ve sonuçta Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı 0.66 olarak bulunmuştur ($p < 0.001$).

3.3.1.3. Aile Değerlendirme Ölçeğinin Türkiye'de Yapılan Güvenirlik Çalışması

Ölçeğin güvenirlik çalışması, Bulut (1990) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığını saptamak amacıyla, 67 kişinin ADÖ'ye verdikleri cevaplar üzerinden, her bir alt boyut için ayrı ayrı Cronbach Alfa katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin puan değişmezliğini belirlemek amacıyla, üniversite öğrencileri ve çalışanlarından oluşan 51 kişiye ADÖ üç hafta ara ile iki kez uygulanmış, her iki uygulama puanları arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı ve puan değişmezliği $p < 0.001$ düzeyinde anlamlı sonuç vermiştir. Bu sonuçlar, ölçeğin güvenirliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir.

3.3.2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği

Ölçek, pekiştirmenin içsel yada dışsal denetimle ilgili genelleştirilmiş beklentilerini ölçmek amacıyla Nowicki ve Strickland tarafından geliştirilmiş ve 1973 yılında yayınlanmıştır. Ölçek; akademik yeterlilik, sosyal olgunlaşma, bağımsızlık, üstesinden gelme ve kendi başına güdüleme ile ilgili davranışları tanımlayan, "Evet" veya "Hayır" türünden yanıtlamayı gerektiren, 40 sorudan oluşan bir kâğıt kalem testidir. Ölçek, aşamalı çalışmalar sonucunda 102 madde içinden elenerek geliştirilmiş, Rotter'in içsel-

dışsal denetimlilik tanımına dayalı olarak yapılandırılmıştır. Ölçek, ilköğretim 3. sınıftan üniversite 1.sınıf yaş düzeyine dek uygulanabilmektedir (Yeşilyaprak, 1988; 1991).

Ölçek, denetimi dışta algılama doğrultusunda yanıtlanan maddeler toplanarak puanlanmaktadır. Puanlama çift yönlü olup, bazı sorularda “Evet”, bazılarında ise “Hayır” yanıtlarına puan verilmektedir. Yüksek puanlar denetimin dışsal olduğunu (bireyin olayları kendi davranışlarından bağımsız ve dış güçlerin kontrolünde algılaması, sonucu değiştirmenin genellikle kendi elinde olmadığına inanması), düşük puanlar ise denetimin içsel olduğunu (bireyin olayları kendi davranışlarına bağlı olarak algılaması, sonuçlar üzerinde etkili olduğuna inanması) ifade eder (Yeşilyaprak, 1988; 1991).

3.3.2.1. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğinin Yurtdışında Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Denetim odağı ölçeğinin İngilizce orijinalinin Spearman-Brown eşitliğiyle, düzeltilmiş içsel tutarlılığını belirleyen güvenirlilik katsayısı, 9.ve10. sınıflar için .74 bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test yöntemiyle, 8 hafta ara ile uygulanmasıyla bulunan güvenirlilik katsayısı ise, 10. sınıflar için .71'dir (Robinson ve Shaver, 1978'den aktaran Yeşilyaprak, 1988).

Ölçeğin benzer ölçekler geçerliği, diğer denetim odağı ölçekleriyle olan ilişkisi ile belirlenmiştir. Ölçeğin puanları ile Bialler-Cromwell Denetim Odağı Ölçeği puanları arasındaki ilişki .41 olup, $p < .05$ önem düzeyinde anlamlıdır. Rotter'in Denetim Odağı Ölçeği ile arasındaki ilişki ise .61 olup, $p < .01$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur (Nowicki ve Strickland, 1973'den aktaran Yeşilyaprak, 1988).

3.3.2.2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğinin Türkiye’de Yapılan Geçerlik Çalışması

Ölçeğin geçerlik çalışması, Yeşilyaprak (1988) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin benzer ölçekler geçerliğini saptayabilmek için, Shostrom tarafından geliştirilmiş ve ülkemizde Kuzgun tarafından 1972’de geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan Kişisel Yönelim Envanteri kullanılmıştır. Envanterin “Benlik Saygısı” ve “Desteği İçten Alma” alt ölçekleri, kapsam ve amaç olarak denetim odağı ölçeğine benzer bulunarak, bu iki alt ölçekten alınan puanlar ile denetim odağı puanları arasındaki korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Sosyo-ekonomik düzeye ve cinsiyete göre, heterojen olarak alınan lise 2. sınıf öğrencisi 130 kişiye yapılan uygulamada; Denetim Odağı ile Benlik Saygısı arasında .58, Desteği İçten Alma ile arasında .40 olmak üzere negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, Denetim Odağı Ölçeği’nden alınan puanlar yükseldikçe (dışsal denetimlilik), Benlik Saygısı ve Desteği İçten Alma puanları düşmektedir. Bu sonuç, benzer ölçekler geçerliği yönünden yeterli bir veri olarak kabul edilmiştir.

3.3.2.3. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğinin Türkiye’de Yapılan Güvenirlik Çalışması

Ölçeğin güvenilirlik çalışması, Yeşilyaprak (1988) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek test-tekrar test yöntemiyle; sosyo-ekonomik düzeye ve cinsiyete göre, heterojen olarak alınan lise 2. sınıf öğrencisi 130 kişiye üç hafta ara ile uygulanmıştır. Her iki uygulamadan alınan puanlar arasındaki korelasyon hesaplanarak bulunan güvenilirlik katsayısı .87’dir. Ölçeğin güvenilirliği ile ilgili yapılan ikinci çalışmada ise Kuder-Richardson Formülünden yararlanılmıştır. 21 No’lu eşitlik kullanılarak hesaplanan güvenilirlik katsayısı .71’dir. Bu sonuçlara göre ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenlerine ilişkin bilgiler, araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ile toplanmıştır. Aile işlevleri ve denetim odağı ile ilişkili olabilecek değişkenleri belirleyebilmek amacıyla ilgili literatür taranmıştır. Ulaşılan

bilgiler doğrultusunda uzman görüşleri dikkate alınarak hazırlanan deneme formu, bir genel lise sınıfında 11 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama sonuçlarına göre gerekli düzeltmeler yapılmış ve genel lise öğrencilerinin bazı kişisel ve aile niteliklerine ilişkin bilgileri ortaya koyacak 20 sorudan oluşan Kişisel Bilgi Formu hazırlanmıştır.

Kişisel Bilgi Formunda; öğrencilerin kişisel niteliklerine ilişkin cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası ile ilgili sorular yer almaktadır. Aile niteliklerine ilişkin; aile biçimi, sosyo-ekonomik durum, anne babanın birliktelik durumu, annenin iş durumu, babanın iş durumu, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, anne tutumları, baba tutumları, anne ve baba arasındaki anlaşmazlık düzeyi ile ilgili sorular bulunmaktadır. Ayrıca ailede alkol ve madde bağımlısı, psikiyatrik tedavi gören, intihar girişiminde bulunan, suç işleyen, engelli, sürekli hastalığı olan bireylerin olup olmadığına ilişkin sorular yer almaktadır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılacak ölçekler ve kişisel bilgi formu hazırlandıktan sonra, örnekleme alınan genel liseler belirlenmiş ve uygulama yapabilmek için Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alınmıştır (EK-4). Uygulama yapılan genel liselerdeki Okul Müdürlükleri ve Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servisleri'ne, uygulama hakkında bilgi verilmiş, uygulamanın yapılacağı gün ve ders saatleri belirlenmiştir. Belirlenen gün ve ders saatlerinde, gönüllü olan öğrencilere araştırmacı tarafından ölçme araçları uygulanmış, veriler toplanmıştır.

Her uygulamadan önce araştırmacı kendisini tanıtmış, öğrencilerin veri toplama araçlarını içtenlikle yanıtlamaları için araştırmanın amacı, önemi, verilerin gizli tutulacağı ve kimlik bilgilerinin gerekli olmadığına ilişkin bilgiler vermiştir. Ayrıca veri toplama araçlarının nasıl yanıtlanacağı hakkında açıklama yapılmıştır. Öğrencilerin veri toplama araçlarını yanıtlamayı yaklaşık 30-35 dakikada tamamladıkları gözlenmiştir. Uygulama, 2005-2006 eğitim-öğretim yılının Aralık ayında gerçekleştirilmiştir.

Toplanan veriler çözümlenmeden önce, uygulanan 827 veri toplama aracı tek tek incelenmiş, yönergelere uygun olarak cevaplanmayan 12 uygulama değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylece 815 veri toplama aracından elde edilen puanların istatistiksel çözümlenmesi yapılmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmada veri toplama araçları ile elde edilen bilgilerin çözümlenmesi, “SPSS for 10.0.0. Windows” paket programı kullanılarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Bağımsız değişken düzeyi iki olan değişkenlere göre, hem Aile Değerlendirme Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklar, hem de Denetim Odağı Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farkların önem kontrolü, bağımsız gruplara uygulanan t testi ile yapılmıştır. Bağımsız değişken düzeyi ikiden fazla olan değişkenlere ilişkin farkların önem kontrolü, varyansların homojenliği durumunda tek yönlü varyans analizi ile, varyansların homojen olmadığı durumlarda ise parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis Testi ile belirlenmiştir. Varyansların homojen olup olmadığı ise Levene istatistiği ile belirlenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonucunun önemli bulunduğu durumlarda, farkın hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Kruskal Wallis Testinin sonucunun önemli bulunduğu durumlarda ise farkın hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla, olası tüm ikili karşılaştırmalar için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Ayrıca, aile işlevlerinin denetim odağını yordayıcılığını saptamak ve bu örüntünün kızlara ve erkeklere göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla, çoklu regresyon analizinin aşamalı seçim yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2002; Kalaycı, 2005). Tüm istatistiksel çözümlenmeler için önemlilik düzeyi .05 olarak alınmış, bunun üzerindeki değerler ayrıca belirtilmiştir.

Dördüncü Bölüm

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın verileri üzerinde, araştırmanın amacına uygun olarak yapılan istatistiksel analiz bulgularına ve yorumlarına yer verilmiştir. Araştırmanın her bir alt amacına ilişkin verilerin istatistiksel analizleri sonucu elde edilen bulgular ve yorumları sunulmuştur.

4.1. Genel Lise Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmada genel lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre hem aile işlevlerinin hem de denetim odağı puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, Aile Değerlendirme Ölçeği ve Denetim Odağı Ölçeği'nden elde edilen puanların ortalamaları, standart sapmaları ve t değerlerine ilişkin bulgular Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Genel Lise Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Kız (n=523)		Erkek (n=292)		t Değeri	Önem Düzeyi p
	\bar{x}	s	\bar{x}	s		
PRÇ	1.94	0.63	1.94	0.58	0.14	Önemsiz
İLT	1.93	0.58	1.96	0.50	0.80	Önemsiz
ROL	1.84	0.49	1.93	0.47	2.32	Önemli p<.02
DTV	1.96	0.69	1.99	0.62	0.49	Önemsiz
GİG	1.99	0.50	2.00	0.49	0.18	Önemsiz
DVK	1.92	0.37	1.86	0.36	2.21	Önemli p<.03
GNF	1.76	0.57	1.75	0.54	0.10	Önemsiz
Denetim Odağı	12.64	4.88	13.40	5.46	2.04	Önemli p<.04

sd=813

Tablo 3’de görüldüğü gibi, aile işlevleri ve denetim odağı puanları ortalamaları cinsiyet açısından t testi ile karşılaştırıldığında, aile işlevlerine ilişkin boyutlardan sadece rol ve davranış kontrolü işlevleri ve denetim odağı puanlarının ortalamaları arasındaki farklar önemli bulunmuştur. Buna göre, erkek genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinden roller işlevi puan ortalamaları kızlara göre önemli biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, erkeklerin davranış kontrolü işlevi puan ortalamaları kızlara göre önemli biçimde daha düşüktür. Ayrıca, denetim odağı puanlarına bakıldığında ise, erkeklerin puan ortalamalarının kızlara göre önemli derecede daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre, erkeklerin kızlara göre roller işlevini daha sağlıklı algıladıkları, davranış kontrolü işlevini ise daha sağlıklı algıladıkları ve daha dıştan denetimli oldukları ifade edilebilir.

Araştırmada, cinsiyet açısından PRÇ, İLT, DTV, GİG ve GNF işlevlerinin farklılaşmadığı, bunun yanı sıra ROL ve DVK işlevlerinin farklılaştığı bulunmuştur. Bu bulgu literatür incelendiğinde cinsiyet açısından aile işlevleri algısının farklılaştığını gösteren araştırmalar (Alnajjar, 1996; Bulut, 1993; Özgen, 1999; Türküm ve ark. 2000) ile tutarlılık göstermektedir. Araştırmanın erkeklerin ROL işlevini kızlara göre daha

sağlıksız algıladıkları bulgusu, Özgen (1999)'in araştırma bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Erkeklerin DVK işlevini kızlara göre daha sağlıklı algıladıkları bulgusu Bulut (1993)'un araştırma bulgusu ile tutarlı iken, Alnajjar (1996)'ın araştırma bulgusu ile tutarsızlık göstermektedir.

Roller (ROL) işlevi algısına ilişkin bulgu, erkek ergenlerin kızlara göre ailelerindeki görev ve sorumluluklarının belirgin olmadığını ve eşit dağılmadığını düşündüklerini göstermektedir. Bu durum cinsiyet rollerini yerine getirmeleri konusunda, toplumsal baskıyı daha fazla hisseden kızların aile içi rolleri olduğu gibi kabul etmesinden kaynaklanabilir. Toplumsal baskıyı daha az hisseden erkeklerin ise aile içi rollere daha eleştirel baktığı düşünülebilir.

Ayrıca davranış kontrolü (DVK) işlevi algısına ilişkin bulgu, erkek ergenlerin aile içinde belirgin kurallar olduğunu, bu kuralların aile üyeleri tarafından kontrol edildiğini ve aile üyelerinin bu kurallara uyduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bu durum erkek ergenlerin kültürümüzdeki yetiştirilme biçimine bağlı olarak aile içinde disiplini sağlama görevini üstlenmelerinden kaynaklanabilir.

Araştırmada erkek ergenlerin kızlara göre denetim odağı düzeyinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatürde erkeklerin daha dıştan denetimli olduğu bulgusu (Argun, 1995), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Kızların daha dıştan denetimli olduğu bulguları (Aydın, 1999; Holode ve Kopa, 1988; Jensen, Olsen ve Hughes, 1990; Kumar ve Tripathi, 1986), bu araştırmanın bulgusu ile tutarsızlık göstermektedir. Denetim odağının cinsiyet açısından farklılık göstermediği bulguları (Ağır, 1994; Aksoy, 1992; Balkuvvar, 1998; Buluş, 1996; Kulas, 1996; Şar, 1997; Tan, 2000; Tapcan, 2002; Yağcı, 1999; Yeşilyaprak, 1988) bu araştırmanın bulgusu ile tutarsızlık göstermektedir.

Erkek ergenlerin kızlara göre kendilerini etkileyen olayları denetim altına alamayacakları, sonucu etkileyemeyecekleri, yaşamlarının başka kişi yada güçlerce değiştirilip denetlendiği kanısında oldukları söylenebilir. Erkek ergenlerin kızlara göre daha dıştan denetimli olduğuna ilişkin araştırma bulgusunun, toplumumuzdaki

erkeklerin yetiştirilme biçiminden kaynaklanabileceği düşünülebilir. Aile içinde erkek çocuklarının isteklerinin daha ön planda olması ve beklentilerin daha fazla olması nedeniyle denetim odağının dışsal yönde geliştiği düşünülebilir.

4.2. Genel Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmada genel lise öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre hem aile işlevlerinin hem de denetim odağı puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, ilk önce puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonuçları, aile işlevlerinden problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT), roller (ROL), duygusal tepki verebilme (DTV), davranış kontrolü (DVK), genel fonksiyonlar (GNF) için varyansların homojen olduğunu göstermiş ve sonrasında tek yönlü varyans analiz yapılmıştır. Aile işlevlerinden gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi ve denetim odağı puanlarının varyanslarının ise homojen olmadığını belirlenmiş ve puanlara Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Varyansları homojen olan aile işlevleri ölçeklerine ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve tek yönlü varyans analizi bulguları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Genel Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Aile İşlevleri	Sınıf Düzeyi	N	\bar{x}	s	F Değeri	Önem Düzeyi
PRÇ	9.sınıf	296	1.93	0.61	0.39	Önemsiz
	10.sınıf	251	1.97	0.64		
	11.sınıf	268	1.92	0.59		
İLT	9.sınıf	296	1.99	0.54	2.00	Önemsiz
	10.sınıf	251	1.93	0.58		
	11.sınıf	268	1.90	0.55		
ROL	9.sınıf	296	1.90	0.47	0.59	Önemsiz
	10.sınıf	251	1.86	0.51		
	11.sınıf	268	1.86	0.47		
DTV	9.sınıf	296	1.99	0.64	0.15	Önemsiz
	10.sınıf	251	1.97	0.69		
	11.sınıf	268	1.96	0.68		
DVK	9.sınıf	296	1.89	0.38	0.34	Önemsiz
	10.sınıf	251	1.90	0.36		
	11.sınıf	268	1.91	0.36		
GNF	9.sınıf	296	1.77	0.53	0.79	Önemsiz
	10.sınıf	251	1.78	0.59		
	11.sınıf	268	1.72	0.55		

sd=2,812

Tablo 4’de görüldüğü üzere, genel lise öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre, aile işlevlerinden hiçbirinde önemli bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Ayrıca, aile işlevlerinden gereken ilgiyi gösterme işlevi ve denetim odağı puanlarının varyanslarının ise homojen olmaması nedeniyle Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarının önemli çıkması durumunda farkın kaynağı Mann Whitney U Testi kullanılarak belirlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar ise Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Genel Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları, Kruskal Wallis Analizi ve İkili Karşılaştırmalar için Mann Whitney U Testi Sonuçları

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Sınıf Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	χ^2	Önem Düzeyi	İkili Karşılaştırma Sonuçları (Mann Whitney U Testi)
GİG	9.sınıf	296	429.77	4.14	Önemsiz	-
	10.sınıf	251	399.31			
	11.sınıf	268	392.10			
Denetim Odağı	9.sınıf	296	446.33	19.49	Önemli P<.0001	9.sınıf > 11.sınıf 10.sınıf > 11.sınıf
	10.sınıf	251	414.59			
	11.sınıf	268	359.49			

sd= 2

Tablo 5'den görülebileceği gibi, genel lise öğrencilerinin sınıflarına göre tüm aile işlevleri açısından önemli bir farklılık ortaya çıkmazken denetim odağı düzeyleri açısından önemli bir farklılık ortaya çıkmıştır. Bu farkın kaynağını belirlemek için yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda, 9. sınıf ve 10. sınıf öğrencilerinin denetim odağı düzeylerinin 11. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece, 9. ve 10.sınıf öğrencilerinin 11. sınıf öğrencilerine göre daha dıştan denetimli oldukları söylenebilir.

Araştırmada, sınıf düzeyi açısından ergenlerin aile işlevlerinin tümünün farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu bulgu ergenlerin aile işlevleri algısının, ergenlerin devam ettikleri sınıf düzeyi ile bağlantılı olmadığını göstermektedir. Bu durum anne baba tutumlarının çocukların gelişim dönemlerine göre farklılık göstermesinden kaynaklanabilir. Araştırmanın örneklem grubunu ergenlerin oluşturduğu göz önüne alınırsa, sınıf düzeyi farklılaştığı halde anne baba tutumlarının, buna bağlı olarak aile işlevlerinin farklılık göstermediği söylenebilir.

Araştırmada, 11.sınıf öğrencilerinin 9.ve 10. sınıf öğrencilerinin göre daha içten denetimli oldukları bulunmuştur. Literatür incelendiğinde 11. sınıfların daha içten

denetimli olduğu bulgusu (Cengiz, 1996) bu araştırma bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Ergenlerin sınıf düzeyi açısından denetim odaklarının farklılaşmadığı bulgusu (Çoruh, 2003; Sahranç, 2000; Tan, 2000), bu araştırma bulguları ile tutarlılık göstermemektedir.

İçsel denetimlilerin; daha fazla kişisel sorumluluk üstlendikleri, kendilerini etkili, atılgan, bağımsız ve sosyal olarak algıladıkları, davranışlarının sonuçlarını kendi bireysel çabalarına bağladıkları ifade edilmektedir (Yeşilyaprak, 2004). Ergenlerin sınıf düzeyi arttıkça kimliklerinin geliştiği, buna bağlı olarak daha fazla kişisel sorumluluk almaya başladıkları, bağımsız karar verme becerilerinin geliştiği, davranışlarının sorumluluğunu üstlendikleri düşünüldüğünde denetim odaklarının içsel yönde geliştiği söylenebilir.

4.3. Genel Lise Öğrencilerinin Doğum Sırasına Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmada genel lise öğrencilerinin doğum sırasına göre aile işlevlerinin ve denetim odağı düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, ilk önce puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonuçları, aile işlevlerinin tümü ve denetim odağı için varyansların homojen olduğunu göstermiş ve sonrasında tek yönlü varyans analiz yapılmıştır. Tüm aile işlevleri ölçeklerine ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve tek yönlü varyans analizi bulguları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Genel Lise Öğrencilerinin Doğum Sırasına Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Varyans Analizi Sonuçları

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Doğum Sırası	N	\bar{x}	S	F Değeri	Önem Düzeyi
PRÇ	Tek çocuk	74	1.85	0.63	0.81	Önemsiz
	Birinci çocuk	321	1.97	0.63		
	Ortanca çocuk	152	1.95	0.59		
	Sonuncu çocuk	268	1.93	0.60		
İLT	Tek çocuk	74	1.76	0.51	3.46	Önemli p<.05
	Birinci çocuk	321	1.93	0.58		
	Ortanca çocuk	152	1.98	0.54		
	Sonuncu çocuk	268	1.99	0.55		
ROL	Tek çocuk	74	1.86	0.51	0.74	Önemsiz
	Birinci çocuk	321	1.84	0.51		
	Ortanca çocuk	152	1.90	0.47		
	Sonuncu çocuk	268	1.90	0.45		
DTV	Tek çocuk	74	1.77	0.63	3.54	Önemli p<.05
	Birinci çocuk	321	2.00	0.71		
	Ortanca çocuk	152	2.07	0.63		
	Sonuncu çocuk	268	1.95	0.64		
GİG	Tek çocuk	74	2.09	0.60	1.05	Önemsiz
	Birinci çocuk	321	1.98	0.48		
	Ortanca çocuk	152	1.97	0.49		
	Sonuncu çocuk	268	2.00	0.48		
DVK	Tek çocuk	74	1.95	0.43	1.74	Önemsiz
	Birinci çocuk	321	1.87	0.35		
	Ortanca çocuk	152	1.93	0.39		
	Sonuncu çocuk	268	1.91	0.36		
GNF	Tek çocuk	74	1.65	0.60	1.06	Önemsiz
	Birinci çocuk	321	1.77	0.59		
	Ortanca çocuk	152	1.77	0.53		
	Sonuncu çocuk	268	1.75	0.52		
Denetim Odağı	Tek çocuk	74	13.62	4.93	0.79	Önemsiz
	Birinci çocuk	321	12.71	5.20		
	Ortanca çocuk	152	12.74	5.07		
	Sonuncu çocuk	268	13.06	5.06		

sd=3,811

Tablo 6’da görüldüğü üzere, genel lise öğrencilerinin doğum sırasına göre, PRÇ, ROL, GİG, DVK ve GNF işlevlerinin puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık görülmemektedir. Aynı zamanda, denetim odağı puan ortalamaları arasında da önemli bir farklılık görülmemektedir. Bununla birlikte İLT ve DTV işlevleri puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık bulunmuştur.

Önemli bulunan bu farkların hangi grup ortalamaları arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSD Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Genel Lise Öğrencilerinin Doğum Sırasına Göre Aile İşlevleri Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Aile işlevleri	Doğum sırası	Tek çocuk	Birinci çocuk	Ortanca çocuk	Sonuncu çocuk
İLT	Tek çocuk	-	0.16	0.21*	0.23*
	Birinci çocuk	-	-	0.05	0.06
	Ortanca çocuk	-	-	-	0.02
	Sonuncu çocuk	-	-	-	-
DTV	Tek çocuk	-	0.23*	0.29**	0.17
	Birinci çocuk	-	-	0.07	0.05
	Ortanca çocuk	-	-	-	0.12
	Sonuncu çocuk	-	-	-	-

*p<.05, **p<.01

Tablo 7 incelendiğinde, genel lise öğrencilerinin doğum sırasına göre, iletişim işlevinde tek çocuk ($\bar{x}=1.76$) ile ortanca çocuk ($\bar{x}=1.98$) ve sonuncu çocuk ($\bar{x}=1.99$) puan ortalamaları arasındaki fark önemli bulunmuştur. Duygusal tepki verebilme işlevinde ise tek çocuk ($\bar{x}=1.77$) ile birinci çocuk ($\bar{x}=2.00$) ve ortanca çocuk ($\bar{x}=2.07$) puan ortalamaları arasındaki fark önemli bulunmuştur. Buna göre, tek çocuklar iletişim işlevini ortanca ve sonuncu çocuğa göre daha sağlıklı algıladıkları, aynı şekilde duygusal tepki verebilme işlevini de birinci ve ortanca çocuğa göre daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir.

Araştırmada, doğum sırası açısından PRÇ, ROL, GİG, DVK ve GNF işlevlerinin farklılaşmadığı, bunun yanı sıra İLT ve DTV işlevleri açısından farklılaştığı bulunmuştur. İLT işlevi açısından tek çocuklar ile ortanca ve sonuncu çocuklar arasında; aynı şekilde DTV işlevi açısından tek çocuklar ile birinci ve ortanca çocuklar arasında farklılık bulunmuştur.

İletişim (İLT) işlevi ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevi algısına ilişkin bulgular, tek çocukların kardeşi olan çocuklara göre, aile içi iletişimi açık ve dolaysız olarak nitelendirdiklerini, aile üyeleri arasında etkili bir iletişim olduğunu düşündüklerini, aile üyelerinin her tür durumda hissettikleri duyguları ifade edebildiklerini düşündükleri göstermektedir. Bu durum anne babaların ilgisinin tek çocuk üzerinde yoğunlaşması nedeniyle onların kendilerini ifade etmelerine daha çok fırsat tanımalarıyla açıklanabilir.

Araştırmada doğum sırası açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür incelendiğinde doğum sırası açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulgusu (Buluş, 1996), bu araştırma bulgusu ile tutarlılık göstermektedir.

Denetim odağının doğum sırasına göre farklılık göstermemesi, anne baba tutumlarının zaman içerisinde değişiklik göstermemesi ile açıklanabilir. Anne babalık rolleri, içinde yaşanılan kültürün özelliklerine göre şekillendiği, dolayısıyla bireylerin çocuklarını sosyal öğrenme yoluyla kazandıkları bu kalıp davranışlara göre yetiştirdikleri söylenebilir. Öğrenilen bu davranışların zamanla değişmesinin güç olmasının, anne babaların tüm çocuklarını hemen hemen benzer tutumlarla yetiştirmesine, buna bağlı olarak ta çocukların doğum sırasına göre denetim odağının farklılaşmamasına neden olabileceği düşünülebilir.

4.4. Genel Lise Öğrencilerinin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmada genel lise öğrencilerinin annelerinin eğitim düzeylerine göre aile işlevlerinin ve denetim odağı düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, ilk önce puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonuçları, aile işlevlerinin tümü ve denetim odağı için varyansların homojen olduğunu göstermiş ve sonrasında tek yönlü varyans analiz yapılmıştır. Tüm aile işlevleri ölçeklerine ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve tek yönlü varyans analizi bulguları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Genel Lise Öğrencilerinin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Varyans Analizi Sonuçları

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Annenin Eğitim Düzeyi	N	\bar{x}	s	F Değeri	Önem Düzeyi
PRÇ	İlkokul	470	1.95	0.60	0.43	Önemsiz
	Ortaokul	137	1.92	0.63		
	Lise	132	1.88	0.61		
	Yüksekokul/Üniversite	36	1.94	0.60		
İLT	İlkokul	470	1.97	0.56	1.89	Önemsiz
	Ortaokul	137	1.89	0.56		
	Lise	132	1.89	0.57		
	Yüksekokul/Üniversite	36	1.79	0.50		
ROL	İlkokul	470	1.87	0.46	0.57	Önemsiz
	Ortaokul	137	1.88	0.52		
	Lise	132	1.83	0.48		
	Yüksekokul/Üniversite	36	1.80	0.52		
DTV	İlkokul	470	1.98	0.66	0.86	Önemsiz
	Ortaokul	137	1.95	0.67		
	Lise	132	1.90	0.67		
	Yüksekokul/Üniversite	36	1.85	0.68		
GİG	İlkokul	470	1.97	0.47	0.19	Önemsiz
	Ortaokul	137	2.00	0.53		
	Lise	132	1.98	0.48		
	Yüksekokul/Üniversite	36	2.00	0.50		
DVK	İlkokul	470	1.92	0.35	2.41	Önemsiz
	Ortaokul	137	1.88	0.39		
	Lise	132	1.83	0.37		
	Yüksekokul/Üniversite	36	1.86	0.42		
GNF	İlkokul	470	1.76	0.55	0.22	Önemsiz
	Ortaokul	137	1.72	0.53		
	Lise	132	1.74	0.57		
	Yüksekokul/Üniversite	36	1.70	0.58		
Denetim Odağı	İlkokul	470	12.78	5.06	0.05	Önemsiz
	Ortaokul	137	12.80	4.94		
	Lise	132	12.86	5.24		
	Yüksekokul/Üniversite	36	13.08	5.29		

sd=3,771

Tablo 8’de görüldüğü üzere, genel lise öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre, tüm aile işlevleri ve denetim odağı puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık görülmemektedir.

Araştırmada, anne eğitim düzeyleri açısından aile işlevlerinin tümünün farklılaşmadığı bulunmuştur. Anne eğitim düzeyinin yüksek olduğu ailelerin işlevlerinin, anne eğitim düzeyi düşük olan ailelerin işlevlerine göre daha sağlıklı olduğu bulgusu (Nazlı, 1997), bu araştırmanın bulgusuyla tutarlılık göstermemektedir.

Araştırmada, anne eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür incelendiğinde anne eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulgusu (Buluş, 1996; Yeşilyaprak, 1988), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaştığı bulgusu (Aksoy, 1992; Argun, 1995; Balcı, 1997; Tan, 2000), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermemektedir.

Anne eğitim düzeyine göre aile işlevlerinin ve ergenlerin denetim odağının farklılaşmaması, annelik rolü ile açıklanabilir. Kültürümüzde genel olarak çocuk bakımı, ev işleri gibi görevlerin kadınlara ait olduğu düşüncesinin hakim olduğu ifade edilebilir. Kadınlar eğitim almış veya çalışıyor olsa bile, toplumsal değerler çerçevesinde aile içindeki rollerinde farklılaşma olmadığı söylenebilir. Bu nedenle annelerin eğitim düzeyleri açısından ergenlerin aile işlevleri algısı ve denetim odağının farklılaşmadığı ifade edilebilir.

4.5. Genel Lise Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmada genel lise öğrencilerinin babalarının eğitim düzeylerine göre aile işlevlerinin ve denetim odağı düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, ilk önce puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonuçları, aile işlevlerinin tümü ve denetim odağı için varyansların homojen olduğunu göstermiş ve sonrasında tek yönlü varyans analiz

yapılmıştır. Tüm aile işlevleri ölçeklerine ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve tek yönlü varyans analizi bulguları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Genel Lise Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Varyans Analizi Sonuçları

Aile İşlevleri/ Denetim Odağı	Babamın Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	s	F Değeri	Önem Düzeyi
PRÇ	İlkokul	251	2.00	0.61	1.39	Önemsiz
	Ortaokul	191	1.93	0.63		
	Lise	235	1.89	0.59		
	Yüksekokul/Üniversite	95	1.91	0.62		
İLT	İlkokul	251	1.97	0.55	0.86	Önemsiz
	Ortaokul	191	1.96	0.57		
	Lise	235	1.91	0.57		
	Yüksekokul/Üniversite	95	1.89	0.56		
ROL	İlkokul	251	1.94	0.46	3.34	Önemli p<.05
	Ortaokul	191	1.86	0.48		
	Lise	235	1.80	0.48		
	Yüksekokul/Üniversite	95	1.84	0.53		
DTV	İlkokul	251	2.06	0.68	3.06	Önemli p<.05
	Ortaokul	191	1.95	0.62		
	Lise	235	1.89	0.67		
	Yüksekokul/Üniversite	95	1.92	0.68		
GİG	İlkokul	251	2.00	0.52	0.39	Önemsiz
	Ortaokul	191	1.99	0.45		
	Lise	235	1.99	0.51		
	Yüksekokul/Üniversite	95	1.93	0.47		
DVK	İlkokul	251	1.95	0.37	2.52	Önemsiz
	Ortaokul	191	1.88	0.36		
	Lise	235	1.87	0.36		
	Yüksekokul/Üniversite	95	1.87	0.37		
GNF	İlkokul	251	1.79	0.57	0.91	Önemsiz
	Ortaokul	191	1.75	0.54		
	Lise	235	1.71	0.53		
	Yüksekokul/Üniversite	95	1.75	0.57		
Denetim Odağı	İlkokul	251	13.05	5.05	0.19	Önemsiz
	Ortaokul	191	12.71	4.78		
	Lise	235	12.81	5.21		
	Yüksekokul/Üniversite	95	12.77	5.21		

sd=3,768

Tablo 9’da görüldüğü üzere, genel lise öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre, PRÇ, İLT, GİG, DVK ve GNF işlevleri puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık görülmektedir. Aynı zamanda, denetim odağı puan ortalamaları arasında da önemli bir farklılık görülmektedir. Bununla birlikte ROL ve DTV işlevleri puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık bulunmuştur. Önemli bulunan bu farkların hangi grup ortalamaları arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSD Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Genel Lise Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Aile İşlevleri	Babann Eğitim Düzeyi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul/Üniversite
ROL	İlkokul	-	0.07	0.14**	0.09
	Ortaokul	-	-	0.07	0.02
	Lise	-	-	-	0.05
	Yüksekokul/Üniversite	-	-	-	-
DTV	İlkokul	-	0.12	0.17*	0.14
	Ortaokul	-	-	0.06	0.02
	Lise	-	-	-	0.03
	Yüksekokul/Üniversite	-	-	-	-

*p<.05, **p<.01

Tablo 10 incelendiğinde, genel lise öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre, roller işlevinde babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları (\bar{x} =1.94) ile lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları (\bar{x} =1.80) arasındaki fark önemli bulunmuştur. Duygusal tepki verebilme işlevinde ise babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları (\bar{x} =2.06) ile lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları (\bar{x} =1.89) arasındaki fark önemli bulunmuştur. Buna göre, babaları lise mezunu olan öğrencilerin, roller ve duygusal tepki verebilme işlevlerini babaları ilkokul mezunu olan öğrencilere göre daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir.

Araştırmada, baba eğitim düzeyleri açısından PRÇ, İLT, DVK, GİG ve GNF işlevlerinin farklılaşmadığı, bunun yanısıra ROL ve DTV açısından farklılaştığı bulunmuştur. ROL ve DTV işlevleri açısından babaları lise mezunu olan öğrenciler ile babaları ilkokul mezunu olan öğrenciler arasında farklılık bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde baba eğitim düzeyinin yüksek olduğu ailelerin işlevlerinin, baba eğitim düzeyi düşük olan ailelerin işlevlerine göre daha sağlıklı olduğu bulgusu (Nazlı, 1997), bu araştırmanın bulgusuyla tutarlılık göstermektedir.

Roller (ROL) işlevi ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevi algısına ilişkin bulgular, babaları lise mezunu olan öğrencilerin babaları ilkokul mezunu olan öğrencilere göre; aile içinde verilen görevlerin düzenli bir şekilde yerine getirildiğini, ailede eşit bir görev dağılımı olduğunu, aile üyelerinin görev ve sorumluluklarının belirgin olduğunu, aile üyelerinin her türlü durumda duygularını birbirlerine ifade edebildiklerini düşündüklerini göstermektedir. Bu durum, toplumumuzda babanın aile içindeki rolüyle açıklanabilir. Babanın eğitim düzeyi arttıkça aile içinde kadınlara yüklenen rolleri paylaştığı, böylece rol dağılımının daha eşit ve belirgin duruma geldiği söylenebilir. Ayrıca toplumumuzda erkeklerin yetiştirme biçimine bağlı olarak duygularını ifade etmede daha çok zorlandıkları söylenebilir. Erkeklerin duygularını açığa vurmada eğitim düzeyinin katkı getirdiği ifade edilebilir. Bu nedenle babanın eğitim düzeyi arttıkça ergenlerin duygusal tepki verebilme işlevini daha sağlıklı algıladıkları düşünülebilir.

Araştırmada, baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür incelendiğinde baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığına ilişkin araştırma bulguları (Buluş, 1996; Tan, 2000; Yeşilyaprak, 1988), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaştığı bulgusu (Aksoy, 1992; Argun, 1995; Balcı, 1997), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermemektedir.

Babanın eğitim düzeyi açısından ergenlerin denetim odağında farklılık bulunmaması; babanın eğitim düzeyinin artmasıyla aile içi rollerinde her ne kadar değişiklik olsa da, bunun istenilen düzeyde olmamasıyla açıklanabilir. Günümüzde ekonomik ve toplumsal

gelişmelere karşın, halen kadının çalışma hayatında az yer aldığı ve çoğunlukla erkeklerin ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşıladığı söylenebilir. Buna bağlı olarak babanın aile içinde çocuğun bakımı, gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması gibi konularda yeterince sorumluluk almadığı ifade edilebilir. Bu nedenle babaların eğitim düzeyleri açısından ergenlerin denetim odağının farklılaşmadığı belirtilebilir.

4.6. Genel Lise Öğrencilerinin Anne-Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmada genel lise öğrencilerinin anne-babaları arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre hem aile işlevlerinin hem de denetim odağı puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, öğrencilerin ana-babaları arasındaki anlaşmazlıklara göre öğrencilerin anne-babaları hiç anlaşmazlık yaşamayan (n=352), arasıra yaşayan (n=381), sıklıkla yaşayan (n=40), ve her zaman yaşayan (n=11) biçiminde gruplara ayrılmıştır. Ancak, verilerin analizinde karşılaştırma yapabilmek için ana babaları arasında sıklıkla anlaşmazlık yaşayan ve her zaman yaşayan gruplar birleştirilerek, sıklıkla-her zaman (51) grubu oluşturulmuştur. Bu nedenle, analizler ana-babaları arasında anlaşmazlık “hiç yaşamayan” , “arasıra yaşayan ve “sıklıkla-her zaman yaşayan ” gruplar dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Bu amaçla, ilk önce puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonuçları, aile işlevlerinden problem çözme, iletişim, roller, davranış kontrolü için varyansların homojen olduğunu göstermiş ve sonrasında tek yönlü varyans analiz yapılmıştır. Aile işlevlerinden duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve genel fonksiyonlar işlevi puanlarının varyanslarının ise homojen olmadığını belirlenmiş ve puanlara Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Varyansları homojen olan aile işlevleri ölçeklerine ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve tek yönlü varyans analizine ilişkin bulgular Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Genel Lise Öğrencilerinin Anne-Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Anlaşmazlık Düzeyleri	N	\bar{x}	s	F Değeri	Önem Düzeyi
PRÇ	Hiç	352	1.78	0.57	36.60	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	2,04	0.59		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2,43	0.64		
İLT	Hiç	352	1.82	0.55	30.55	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	2.00	0.52		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2.40	0.61		
ROL	Hiç	352	1.72	0.45	49.87	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	1.96	0.45		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2.31	0.53		
DVK	Hiç	352	1.82	0.34	27.23	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	1.93	0.36		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2.18	0.37		
Denetim Odağı	Hiç	352	12.26	5.02	5.97	Önemli p<.01
	Ara sıra	381	13.32	5.11		
	Sıklıkla/Her zaman	51	14.24	4.53		

sd=2,781

Tablo 11’de görüldüğü üzere, genel lise öğrencilerinin anne-babaları arasındaki anlaşmazlığa göre, aile işlevlerinden problem çözme, iletişim, roller, davranış kontrolü işlevlerinin tümünde önemli bir farklılık görülmektedir. Önemli bulunan bu farkların hangi grup ortalamaları arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSD Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Genel Lise Öğrencilerinin Anne-Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Aile işlevleri	Anlaşmazlık Düzeyleri	Hiç yaşamayan	Arasına yaşayan	Sıklıkla-Her zaman yaşayan
PRÇ	Hiç yaşamayan	-	0.26***	0.65***
	Arasına yaşayan	-	-	0.40***
	Sıklıkla-Her zaman yaşayan	-	-	-
İLT	Hiç yaşamayan	-	0.19***	0.58***
	Arasına yaşayan	-	-	0.39***
	Sıklıkla-Her zaman yaşayan	-	-	-
ROL	Hiç yaşamayan	-	0.24***	0.59***
	Arasına yaşayan	-	-	0.35***
	Sıklıkla-Her zaman yaşayan	-	-	-
DVK	Hiç yaşamayan	-	0.12***	0.36***
	Arasına yaşayan	-	-	0.24***
	Sıklıkla-Her zaman yaşayan	-	-	-
Denetim Odağı	Hiç yaşamayan	-	1.06**	1.97*
	Arasına yaşayan	-	-	0.91
	Sıklıkla-Her zaman yaşayan	-	-	-

*p<.05, **p<.01, ***p<.0001

Tablo 11 ve Tablo 12 incelendiğinde, genel lise öğrencilerinin anne baba anlaşmazlıklarına göre, anne babaları arasında arasıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık olan öğrencilerin PRÇ, İLT, ROL ve DVK aile işlevleri ve denetim odağı puan ortalamalarının hiç anlaşmazlık yaşamayan öğrencilerinkinden önemli biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Benzer biçimde, sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşayan anne babaya sahip olan öğrencilerin PRÇ, İLT, ROL ve DVK aile işlevleri puan ortalamalarının da arasıra anlaşmazlık yaşayan anne babaya sahip olanlardan önemli biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşayan anne babaya sahip olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları ile arasıra anlaşmazlık yaşayan anne babaya sahip olanlar arasında herhangi bir farklılık bulunamamıştır. Buna göre, anne babaları arasında daha çok anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin PRÇ, İLT, ROL ve DVK aile işlevlerinin de daha sağlıklı olduğu

söylenbilir. Denetim odağı açısından ise, anne baba arasında arasıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin de anne babası arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilerden daha dıştan denetimli oldukları söylenbilir.

Ayrıca, aile işlevlerinden duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve genel fonksiyonlar işlevi puanlarının varyanslarının homojen olmaması nedeniyle Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarının önemli çıkması durumunda farkın kaynağını bulmak için ikili karşılaştırmalar Mann Whitney U Testi kullanılarak belirlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. Genel Lise Öğrencilerinin Anne-Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları, Kruskal Wallis Analizi ve İkili Karşılaştırmalar için Mann Whitney U Testi Sonuçları

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Anlaşmazlık Düzeyleri	N	Sıra Ortalaması	χ^2	Önem Düzeyi	İkili Karşılaştırma Sonuçları (Mann Whitney U Testi)
DTV	Hiç	352	329.57	58.06	Önemli p<.0001	Arasıra > Hiç
	Ara sıra	381	432.23			Sıklıkla- > Hiç Herzaman
	Sıklıkla/ Herzaman	51	530.02			Sıklıkla- > Arasıra Herzaman
GİG	Hiç	352	338.62	49.10	Önemli p<.0001	Arasıra > Hiç
	Ara sıra	381	422.34			Sıklıkla- > Hiç Herzaman
	Sıklıkla/ Herzaman	51	541.45			Sıklıkla- > Arasıra Herzaman
GNF	Hiç	352	311.16	112.09	Önemli p<.0001	Arasıra > Hiç
	Ara sıra	381	437.21			Sıklıkla- > Hiç Herzaman
	Sıklıkla/Herza man	51	619.84			Sıklıkla- > Arasıra Herzaman

sd= 2

Tablo 13’den görülebileceği gibi, genel lise öğrencilerinin anne babaları arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve genel fonksiyonlar aile işlevleri açısından önemli bir farklılık ortaya çıkmıştır. Bu farkın kaynağını belirlemek için yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda, anne babaları

arasında arasıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık olan öğrencilerin duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve genel fonksiyonlar aile işlevleri sıra ortalamalarının hiç anlaşmazlık yaşamayan öğrencilerinkinden önemli biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Benzer biçimde, sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşayan anne babaya sahip olan öğrencilerin duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve genel fonksiyonlar aile işlevleri sıra ortalamalarının da arasıra anlaşmazlık yaşayan anne babaya sahip olanlardan önemli biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan sonuçlar; anne babası arasında daha çok anlaşmazlıklar yaşayan öğrencilerin daha sağlıklı aile işlevlerine sahip olabildikleri, anne babası arasında arasıra veya sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşayan öğrencilerin hiç anlaşmazlık yaşanmayan anne babaya sahip öğrencilerden daha dıştan denetimli olabildiklerine işaret etmektedir.

Araştırmada, anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre tüm aile işlevlerinin farklılaştığı bulunmuştur. Anne babaları arasında ara sıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilere göre tüm aile işlevlerini daha sağlıklı algıladıkları bulunmuştur.

Literatür incelendiğinde anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre aile işlevlerinin farklılaştığı bulguları (Ay, 2000; Long ve ark., 1987; Nazlı, 1997; Ökte, 2001), bu araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Tüm aile işlevleri algılarına ilişkin bulgular; anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan ergenlerin, ara sıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan ergenlere göre; aile içi problemleri çözebildiklerini, aile üyeleri arasındaki iletişimin açık ve etkili olduğunu, aile üyelerinin rollerinin belirgin olduğunu, aile üyelerinin her türlü duygularını birbirlerine ifade edebildiklerini, aile üyelerinin birbirlerine yeterli düzeyde ilgi gösterdiklerini ve ailedeki kurallara uyulduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bu durum; anne ve baba arasında anlaşmazlık yaşanmadığında, aile içi etkileşimin olumlu olmasıyla açıklanabilir. Anne ve baba arasında iletişim olumlu olduğunda aile içinde ortaya çıkabilecek problemleri etkili bir biçimde çözebildiği, aile içi iletişimin etkili ve açık olduğu, aile içi görev ve sorumlulukların belirginleştiği ve yerine getirildiği, aile

üyelerinin duygularını açıkça ifade edebildiği, aile üyelerinin birbirlerine yeterli düzeyde ilgi gösterdiği ve ailede disiplinin sağlandığı düşünülebilir.

Araştırmada anne babaları arasında arasıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin, anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilere göre daha dıştan denetimli oldukları bulunmuştur.

Anne babaları arasında arasıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin, anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilere göre; kendilerini etkileyen olayları denetim altına alamayacakları, sonucu etkileyemeyecekleri, yaşamlarının başka kişi yada güçlerce değiştirilip denetlendiği kanısında oldukları söylenebilir. Çünkü anne babalar arasında sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşandığında; eşler arası iletişim ve aile içi etkileşimin olumsuz olduğu, sorunların çözümünün güçleştiği ifade edilebilir. Çocuk bu tür bir ortamda, bireylerin sorunlarını bireysel çabalarıyla çözemeyeceğini, kendisini olumsuz etkileyen olayları değiştiremeyeceğini, yaşamının değişmesinin başkalarına bağlı olduğunu öğreneceğinden denetim odağının dışsal yönde gelişeceği söylenebilir.

4.7. Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular ve Yorum

Genel lise öğrencilerinin problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar olmak üzere tüm aile işlevlerinin denetim odağı düzeylerini yordama derecesini belirlemek amacıyla aşamalı regresyon analizi yapılmış, elde edilen sonuçlar Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14. Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular

Model	B	Standart Hata B	β	t	R	R ²	R ² 'deki Artış	Standart Hata	F	İkili r	Kısmi r
1.Sabit	5.81	0.53	-	10.92***							
GNF	4.05	0.29	0.44	14.02***	0.44	0.20	0.20	4.58	196.49***	0.44	0.44
2.Sabit	3.08	0.68	-	4.56***							
GNF	2.92	0.34	0.32	8.72***						0.44	0.29
GİG	2.36	0.38	0.23	6.28***	0.48	0.23	0.03	4.50	122.60***	0.40	0.22
3.Sabit	2.12	0.72	-	2.94**							
GNF	1.85	0.44	0.20	4.16***						0.44	0.15
GİG	2.34	0.37	0.23	6.26***						0.40	0.22
İLT	1.49	0.41	0.16	3.65***	0.49	0.24	0.01	4.45	87.42***	0.40	0.11
4.Sabit	1.50	0.75	-	1.99*							
GNF	1.46	0.46	0.16	3.16**						0.44	0.11
GİG	2.09	0.38	0.20	5.48***						0.40	0.19
İLT	1.22	0.42	0.13	2.92**						0.40	0.10
ROL	1.23	0.45	0.12	2.73**	0.50	0.25	0.01	4.43	67.95***	0.40	0.10

sd=4, 814, *p<.05, **p<.01, ***p<.0001

Tablo 14'de görüldüğü gibi, yordayıcı değişkenler olan aile işlevleri ile yordanan değişken olan denetim odağı arasındaki ikili korelasyonlar incelendiğinde, aile işlevleri ile denetim odağı arasında pozitif ve orta düzey ($r=0.44$ ve $r=0.40$) bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Diğer değişkenler kontrol edilir ve tek tek aile işlevleri ile denetim odağı arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise bu korelasyonların ($r=0.10$ ile $r=0.19$ arasında değişen) pozitif ve düşük bir ilişki içerdiği görülmektedir. Aynı zamanda, aile işlevlerinden GNF, GİG, İLT ve ROL işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %25'ini açıklamaktadır. GNF işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 20'sini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. GİG işlevi varyansın % 3'ünü, İLT işlevi varyansın % 1'ini, ROL işlevi varyansın % 1'ini açıklamaktadır. PRÇ, DTV ve DVK işlevlerinin ise denetim odağını yordamadığı görülmektedir. Regresyon katsayılarına (β) göre ise aile işlevlerinin denetim odağı üzerindeki önem sırasının GİG, GNF, İLT, ROL işlevleri biçiminde olduğu anlaşılmaktadır.

Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi algısının denetim odağını birinci derecede yordaması, genel fonksiyonlar işlevinin diğer altı işlevi kapsamıyla açıklanabilir. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi algısının denetim odağını yordaması; aile üyelerinin birbirleriyle yeterli düzeyde ilgilenmeleri, birbirlerinin işlerine gerekmedikçe karışmamalarıyla açıklanabilir. Bulut (1990)'a göre sağlıklı aileler birbirleriyle orta düzeyde ilgilenirken, sağlıksız aileler ise birbirleriyle az veya çok ilgilenirler. Çok ilgilenme aile üyelerinin birbirlerine bağımlı olduğu, az ilgilenme ise birbirlerine az sevgi ve ilgi gösterdikleri anlamına gelir Her iki durumun da denetim odağının içsel yönde gelişimini olumsuz etkileyebileceği söylenebilir. İletişim (İLT) işlevi ve roller (ROL) işlevi algısının denetim odağını yordaması; aile üyeleri arasında etkili, açık ve dolaysız bir iletişim olmasıyla, aile içi görev ve sorumlulukların belirgin ve eşit olmasıyla açıklanabilir. Bu şekilde sağlıklı olarak yerine getirilen aile işlevlerinin ergenlerin denetim odağını içsel yönde etkileyebileceği söylenebilir.

4.8. Kız ve Erkek Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular ve Yorum

Kız ve erkek genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin denetim odağı düzeylerini yordama derecesini ayrı ayrı belirlemek amacıyla, kız ve erkek öğrencilerin denetim odağı puanları ayrı ayrı ele alınarak aşamalı regresyon analizi ile incelenmiştir. Kızlardan elde edilen sonuçlar Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15. Kız Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular

Model	B	Standart Hata B	β	t	R	R ²	R ² 'deki Artış	Standart Hata	F	İkili r	Kısmi r
1.Sabit	5.17	0.60	-	8.55***							
GNF	4.25	0.34	0.49	12.99***	0.50	0.25	0.25	4.24	168.74***	0.50	0.50
2.Sabit	2.87	0.77	-	3.71***							
GNF	3.27	0.38	0.38	8.57***						0.50	0.35
GİG	2.01	0.44	0.21	4.62***	0.52	0.27	0.03	4.16	98.33***	0.42	0.20
3.Sabit	1.87	0.82	-	2.27*							
GNF	2.50	0.45	0.29	5.57***						0.50	0.24
GİG	1.64	0.45	0.17	3.68***						0.42	0.16
ROL	1.70	0.51	0.17	3.32**	0.53	0.29	0.02	4.12	70.49***	0.45	0.12
4.Sabit	0.39	1.05	-	0.37							
GNF	2.31	0.45	0.27	5.09***						0.50	0.22
GİG	1.55	0.45	0.16	3.48***						0.42	0.15
ROL	1.46	0.52	0.15	2.92**						0.45	0.12
DVK	1.26	0.56	0.10	2.80**	0.54	0.30	0.01	4.11	54.53***	0.34	0.10

sd=3, 519, *p<.05,** p<.01,***p<.001

Tablo 15’de görüldüğü gibi, yordayıcı değişkenler olan aile işlevleri ile yordanan değişken olan denetim odağı arasındaki ikili korelasyonlar incelendiğinde, aile işlevleri ile denetim odağı arasında pozitif ve orta ile ortaya yakın düzeyde (r=0.34 ve r=0.50 arasında değişen) ilişkiler olduğu görülmektedir. Diğer değişkenler kontrol edildiğinde ve tek tek aile işlevi algısı ile denetim odağı arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise bu korelasyonların (r=0.10 ile r=0.22 arasında değişen) pozitif ve düşük bir ilişki içerdiği görülmektedir. Aynı zamanda, aile işlevlerinden GNF, GİG, ROL ve DVK işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %30’unu açıklamaktadır. GNF işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 25’ini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. GİG işlevi varyansın % 3’ünü, ROL işlevi varyansın % 2’sini ve DVK işlevi varyansın %1’ini açıklamaktadır. PRÇ, İLT ve DTV işlevlerinin ise denetim odağını yordamadığı görülmektedir. Regresyon katsayılarına (β) göre ise aile işlevlerinin denetim odağı üzerindeki önem sırasının, GNF, GİG, ROL ve DVK işlevleri biçiminde olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmada, aynı zamanda erkek genel lise öğrencilerinin aile işlevi düzeylerinin onların denetim odağı düzeyini yordayıcılığı da incelenmiştir. Erkeklerden elde edilen sonuçlar Tablo 16’de verilmiştir.

Tablo 16. Erkek Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular

Model	B	Standart Hata B	β	t	R	R ²	R ² 'deki Artış	Standart Hata	F	İkili r	Kısmi r
1.Sabit	4.88	1.25	-	3.90*							
GİG	4.27	0.61	0.38	6.99*	0.38	0.14	0.14	4.24	48.98*	0.38	0.38
2.Sabit	1.99	1.42	-	1.41							
GİG	3.25	0.65	0.29	5.03*						0.38	0.28
İLT	2.51	0.62	0.23	4.02*	0.44	0.19	0.05	4.16	33.85*	0.35	0.23

sd=2, 289, * p<.0001

Tablo 16’da görüldüğü gibi, yordayıcı değişkenler olan aile işlevleri ile yordanan değişken olan denetim odağı arasındaki ikili korelasyonlar incelendiğinde, aile işlevleri ile denetim odağı arasında pozitif ve düşük denilebilecek düzeyde (r=0.35 ve r=0.38 arasında değişen) ilişkiler olduğu görülmektedir. Diğer değişkenler kontrol edildiğinde ve tek tek aile işlevi ile denetim odağı arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise bu korelasyonların (r=0.23 ile r=0.28 arasında değişen) pozitif ve düşük bir ilişki içerdiği görülmektedir. Aynı zamanda, aile işlevlerinden GİG ve İLT işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu iki değişken varyansın %19’unu açıklamaktadır. GİG işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 14’ünü açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. İLT işlevi varyansın % 5’ini açıklamaktadır. PRÇ, ROL, DTV, DVK ve GNF işlevlerinin ise denetim odağını yordamadığı görülmektedir. Regresyon katsayılarına (β) göre ise aile işlevlerinin denetim odağı üzerindeki önem sırasının ise GİG ve daha sonra İLT işlevleri biçiminde olduğu anlaşılmaktadır.

Tüm regresyon sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, aile işlevlerinden GNF, GİG, İLT ve ROL işlevlerinin denetim odağını önemli bir biçimde yordadığı, GNF işlevinin en güçlü yordayıcı olduğu anlaşılmaktadır. Bu örüntünün kızlarda ve erkeklerde nasıl olduğu incelendiğinde ise, kızların GNF, GİG, ROL ve DVK

işlevlerinin denetim odağını yordadığı ve en güçlü yordayıcının yine GNF olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, DVK işlevi dışında genel örüntüyü desteklemektedir. Oysa erkeklerde GİG ve İLT işlevlerinin denetim odağını yordadığı ve en güçlü yordayıcının GİG işlevi olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, genel örüntüyü kapsar nitelikte olmakla birlikte kızların ve erkeklerin sahip oldukları aile işlevleri düzeyinin denetim odağını yordayıcılığı açısından farklı örüntü içerdiğine de işaret etmektedir.

Aile işlevlerinin denetim odağını yordayıcılığının cinsiyet açısından farklılaşması toplumumuzda kız ve erkek rolleri arasında belirgin farklar olması ile açıklanabilir. Kızlarda davranış kontrolü (DVK) işlevi algısının denetim odağını yordaması, toplumumuzdaki aile yapısına göre kızların aile içi kurallara daha çok uyması, kızların davranışlarının erkeklere göre anne babaları tarafından daha çok kontrol edilmesi ile açıklanabilir. Erkeklerde iletişim (İLT) işlevi algısının denetim odağını yordaması ise, erkeklerin aile ortamında kendilerini ifade etmelerine daha çok fırsat verilmesi ile açıklanabilir. Toplumumuzda erkeklerin söylemek istediklerini doğrudan ifade etmeleri desteklenirken, kızların açık iletişimde bulunmalarının kısıtlandığı söylenebilir. Kızlarda ve erkeklerde gereken ilgiyi gösterme işlevinin (GİG) denetim odağını yordaması, hem kızların hem erkeklerin aile ortamında yeterli düzeyde ilgi beklemeleri ile açıklanabilir.

Beşinci Bölüm

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayanarak ulaşılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu araştırmada, Eskişehir il merkezindeki genel liselerin 9., 10. ve 11. sınıflarına devam eden öğrencilerin aile işlevleri ve denetim odağının kişisel ve ailesel özellikler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı, aile işlevleri ile denetim odağı arasındaki ilişkiler, aile işlevlerinin denetim odağını yordama derecesi ve yordama derecesinin kızlara ve erkeklere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel nitelikleri ile ilgili olarak ele alınan değişkenlerden cinsiyet, doğum sırası, babaların eğitim düzeyi ve anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre aile işlevlerinin farklılaştığı görülmüştür.

- Genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Erkeklerin roller işlevini kızlara göre daha sağlıklı algıladıkları, davranış kontrolü işlevini ise daha sağlıklı algıladıkları ifade edilebilir.
- Genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin doğum sırası değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Tek çocuklar iletişim işlevini ortanca ve sonuncu çocuğa göre daha sağlıklı algıarken, aynı şekilde duygusal tepki verebilme işlevini de birinci ve ortanca çocuğa göre daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir.
- Genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin babaların eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Babaları lise mezunu olan öğrencilerin, roller ve duygusal tepki verebilme işlevlerini babaları ilkokul mezunu olan öğrencilere göre daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir.

- Genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin anne babaları arasındaki anlaşmazlık düzeyi değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Anne baba anlaşmazlıklarına göre, anne babaları arasında arasıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık olan öğrencilerin problem çözme, iletişim, roller ve davranış kontrolü işlevlerini anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilerinkinden daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir.

Genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel nitelikleri ile ilgili olarak ele alınan değişkenlerden sınıf düzeyi ve anne eğitim düzeyine göre aile işlevlerinin farklılaşmadığı görülmüştür.

Genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel nitelikleri ile ilgili olarak ele alınan değişkenlerden cinsiyet, sınıf düzeyi, anne babalar arasında anlaşmazlık düzeyine göre denetim odağının farklılaştığı belirlenmiştir.

- Genel lise öğrencilerinin denetim odağının cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Erkeklerin, kızlara göre daha dıştan denetimli oldukları tespit edilmiştir.
- Genel lise öğrencilerinin denetim odağının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. 9. sınıf ve 10. sınıf öğrencilerinin denetim odağı düzeylerinin 11. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece, 9. ve 10.sınıf öğrencilerinin 11. sınıf öğrencilerine göre daha dıştan denetimli oldukları tespit edilmiştir.
- Genel lise öğrencilerinin denetim odağının anne babalar arasında anlaşmazlık düzeyi değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Anne babası arasında arasıra veya sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin hiç anlaşmazlık yaşanmayan anne babaya sahip öğrencilerden daha dıştan denetimli oldukları belirlenmiştir.

Genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel nitelikleri ile ilgili olarak ele alınan değişkenlerden doğum sırası, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyine göre denetim odağının farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Genel lise öğrencilerinin aile işlevleri ile denetim odağı arasında anlamlı ilişki belirlenmiş, aile işlevlerinin hem kızlarda hem erkeklerde denetim odağını yordadığı belirlenmiştir.

- Genel lise öğrencilerinin denetim odağını aile işlevlerinden genel fonksiyonlar, gereken ilgiyi gösterme, iletişim ve roller işlevleri birlikte anlamlı olarak yordamış, problem çözme, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü işlevleri yordamamıştır. Genel fonksiyonlar işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 20'sini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Gereken ilgiyi gösterme işlevi varyansın % 3'ünü, iletişim işlevi varyansın % 1'ini, roller işlevi varyansın % 1'ini açıklamaktadır.
- Kız genel lise öğrencilerinin denetim odağını, aile işlevlerinden genel fonksiyonlar, gereken ilgiyi gösterme, roller ve davranış kontrolü işlevleri birlikte anlamlı olarak yordamış problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme işlevleri yordamamıştır. Genel fonksiyonlar işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 25'ini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Gereken ilgiyi gösterme işlevi varyansın % 3'ünü, roller işlevi varyansın % 2'sini ve davranış kontrolü %1'ini açıklamaktadır.
- Erkek genel lise öğrencilerinin denetim odağını, aile işlevlerinden gereken ilgiyi gösterme ve iletişim işlevleri birlikte anlamlı olarak yordamış, problem çözme, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar işlevleri yordamamıştır. Gereken ilgiyi gösterme işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 14'ünü açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. İletişim işlevi varyansın % 5'ini açıklamaktadır.

5.2. Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak oluşturulan öneriler aşağıda sunulmuştur.

- Ergenlerin cinsiyetlerine göre denetim odağı ve aile işlevlerini algılamalarında farklılıklar görölmektedir. Bu farklılığın toplumsal değerlere bağlı olarak anne babaların, kızlara ve erkeklere farklı tutumlar sergilemelerinden kaynaklanabileceği düşünölmektedir. Anne baba tutumları arasındaki bu farklılığın giderilerek, hem kızlar hem erkekler açısından içsel denetimin gelişmesi ve aile işlevlerinin sağlıklı olarak yerine getirilmesinde öğretmenler ve psikolojik danışmanlar önemli rol oynayabilir. Öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, çeşitli teknikler yoluyla ergenlerin aile ortamı hakkında bilgi edinebilirler. Edindikleri bilgiler doğrultusunda ailelerin işlevlerini daha sağlıklı yerine getirebilmesi ve çocuklarında içsel denetimliliği geliştirebilmeleri yönünde çalışmalar yapabilirler.
- Ergenlerin doğum sırasına göre aile işlevlerini algılamalarında farklılıklar görölmektedir. Bunun, doğum sırasına göre ailelerin çocuklarına karşı farklı yaklaşımlarda bulunmalarından kaynaklanabileceği düşünölmektedir. Bu farklılıkların çocukların aile işlevlerinden bazılarını sağlıksız olarak algılamasına yol açtığı söylenebilir. Bu nedenle öğretmenler ve psikolojik danışmanlar ailelere yönelik olarak yaptıkları çalışmalarda, ailelerin işlevlerini yerine getirirken tüm çocuklarının ihtiyaçlarını dikkate almaları gerektiğini vurgulayabilirler.
- Ergenlerin, babalarının eğitim düzeyi arttıka aile işlevlerinden bazılarını daha sağlıklı algıladıkları görölmektedir. Buna göre; babaların eğitim düzeylerinin yükselmesinin, aile işlevlerinin sağlıklı olmasını olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Bu nedenle öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, ergenlere yönelik hizmetlerinde baba katılımını arttırıcı çalışmalar yapabilirler.

- Ergenlerin anne babaları arasındaki anlaşmazlık arttıkça, aile işlevlerinden çoğunu sağlıklı algıladıkları ve dıştan denetimli oldukları görülmektedir. Öğretmen ve psikolojik danışmanlar, aile içi anlaşmazlığın ergen gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri konusunda aileleri bilinçlendirici çalışmalar yapabilirler.

Araştırma bulguları çerçevesinde, ileri araştırmalara yönelik olarak şu önerilerde bulunulabilir.

- Araştırmada ergenlerin aile işlevleri algıları ile denetim odağı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ayrıca ergenlerin aile işlevleri algıları ile diğer kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler araştırılabilir.
- Araştırma ergenlik döneminde olan öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Ayrıca farklı gelişim dönemlerinde olan öğrenciler üzerinde boylamsal çalışmalar yapılarak gelişim psikolojisine katkı sağlanabilir.
- Araştırma genel lisede öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Ayrıca farklı okul türlerinde öğrenim gören ergenler üzerinde yapılabilir.
- Araştırmada ergenlerin aile işlevlerini nasıl algıladıkları incelenmiştir. Ayrıca ergenlerin algıladıkları aile işlevlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için tüm aile üyeleri üzerinde araştırmalar yapılabilir.

EKLER

<u>EK</u>		<u>Sayfa</u>
1.	Aile Değerlendirme Ölçeği	12
2.	Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği.....	99
3.	Kişisel Bilgi Formu	24
4.	Eskişehir İl Milli Eğitim M¼d¼rl¼ę¼ Uygulama İzni.....	30

EK 1. AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİNDEN SEÇİLMİŞ MADDELER

Açıklama:

Aşağıda aileler hakkında 60 cümle bulunmaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuduktan sonra sizin ailenize ne derecede uyduğuna karar veriniz. Önemli olan sizin ailenizi nasıl gördüğünüzdür. Her cümle için 4 seçenek söz konusudur.

Aynen katılıyorum	Eğer cümle sizin ailenize tamamen uyuyorsa işaretleyiniz.
Büyük ölçüde katılıyorum	Eğer cümle sizin ailenize çoğunlukla uyuyorsa işaretleyiniz.
Biraz katılıyorum	Eğer cümle sizin ailenize çoğunlukla uymuyorsa işaretleyiniz.
Hiç katılmıyorum	Eğer cümle sizin ailenize hiç uymuyorsa işaretleyiniz.

Her cümlenin yanında dört seçenek için ayrı yerler ayrılmıştır. Size uyan seçeneğe çarpı (X) işareti koyunuz. Her cümle için uzun uzun düşünmeyiniz. Mümkün olduğu kadar çabuk ve samimi cevaplar veriniz. Kararsızlığa düşerseniz, ilk aklınıza gelen doğrultusunda hareket ediniz. Lütfen her cümleyi cevapladığınızdan emin olunuz. Katkılarınız için teşekkürler.

EK 1- Devam

	Aynı Katlıyorum	Büyük Ölçüde Katlıyorum	Biraz Katlıyorum	Hiç Katılmıyorum
1. Ailece ev dışında program yapmada güçlük çekeriz, çünkü aramızda fikir birliği sağlayamayız.	()	()	()	()
2. Günlük hayatımızdaki sorunların hemen hepsini aile içinde hallederiz.	()	()	()	()
.....	()	()	()	()
10. Gerekğinde aile üyelerine görevlerini hatırlatır, kendilerine düşen işi yapmalarını sağlar.	()	()	()	()
11. Evde dertlerimizi, üzüntülerimizi birbirimize söylemeyiz.	()	()	()	()
.....	()	()	()	()
12. Sorunlarımızın çözümünde genellikle ailece aldığımız kararları uygularız.	()	()	()	()
13. Bizim evdekiler, ancak onların hoşuna giden şeyler söylediğinizde sizi dinlerler.	()	()	()	()
.....	()	()	()	()
25. Bizim ailede herkes kendini düşünür.	()	()	()	()
26. Duygularımızı birbirimize açıkça söyleyebiliriz.	()	()	()	()
.....	()	()	()	()
37. Evde birbirimize, ancak sonunda kişisel bir yarar sağlayacaksa ilgi gösteririz.	()	()	()	()
38. Ailemizde bir dert varsa kendi içimizde hallederiz	()	()	()	()
.....	()	()	()	()
49. Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize ifade edebiliriz.	()	()	()	()
50. Ailede her türlü problemin üstesinden gelebiliriz.	()	()	()	()
.....	()	()	()	()
59. Aile içinde birisi, hoşlanmadığımız bir şey yaptığında ona bunu açıkça söyleriz	()	()	()	()
60. Problemlerimizi çözmek için ailecek çeşitli yollar bulmaya çalışırız	()	()	()	()

**EK 2. NOWICKI-STRICKLAND DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİNDEN
SEÇİLMİŞ MADDELER**

Açıklama:

Aşağıda kişisel görüşlerinize, düşüncelerinize ilgili 40 soru bulunmaktadır. Her soruyu dikkatlice okuduktan sonra "**Evet**" veya "**Hayır**" seçeneklerinden size uygun olan seçeneğin altına çarpı (X) işareti koyunuz.

Anketten elde edilecek bilgiler sadece araştırma amacıyla kullanılacaktır.
Katkılarınız için teşekkürler

	Evet	Hayır
1. Siz, çaba harcamasanız bile çoğu güçlüğün kendiliğinden çözüleceğine inanır mısınız?	()	()
2. Üşütüp hasta olmayı engelleyebileceğinize inanıyor musunuz?	()	()
.....	()	()
5. Kendi kusurunuz olmayan şeylerden dolayı sık sık suçlandığınız olur mu?	()	()
6. Herhangi bir kişinin yeterince çalışırsa her dersten geçebileceğine inanır mısınız?.	()	()
.....	()	()
18. Yaşitlarınızın çoğunun sizden daha güçlü olduğu kanısında mısınız?	()	()
19. Sorunların çoğunu çözenin en iyi yollarından birisinin onlara boş vermek olduğu kanısında mısınız?	()	()
.....	()	()
26. Ana babanızdan yardım istediğinizde genellikle size yardımcı olurlar mı?.	()	()
27. Size kötü davrandıklarında genellikle bunun sebepsiz olduğu duygusuna kapılır mısınız?.	()	()
.....	()	()
32. İyi şeylerin ancak çok çalışma sonucunda oluşturulabileceği kanısında mısınız?.	()	()
.....	()	()
40. Akıllı olmanın şanslı olmaktan daha iyi olduğunu düşünüyor musunuz?.	()	()

EK 3. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu araştırma, lise öğrencilerinin günlük yaşama ilişkin görüşlerini ve ailelerine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Araştırma için hazırlanan bu kitapçıkta, üç anket bulunmaktadır.

Birinci ankette kişisel bilgileriniz; ikinci ankette ailenize ilişkin algılarınız; üçüncü ankette günlük yaşama ilişkin görüşleriniz ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. Sizden istenen bu ifadeleri dikkatle okuyarak, sizin için uygun olan seçeneği içtenlikle işaretlemenizdir.

Anketlerden elde edilecek bilgiler sadece bu araştırma için kullanılacak, başka bir amaçla kullanılmayacaktır.

Adınızı ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur.

Araştırmaya katkılarınız ve ayırdığınız zaman için teşekkür ederim.

Melike DOĞAN
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Açıklama:

Bu anket, çeşitli kişisel özellikleriniz hakkında bilgi edinmek üzere hazırlanmıştır. İfadeleri dikkatle okuyarak, durumunuza uygun seçeneğe çarpı (X) işareti koyarak belirtiniz. Katkılarınız için teşekkür ederim.

1. Cinsiyetiniz : () Kız () Erkek

2. Sınıfınız : () 9 () 10 () 11

3. Kaç yaşındasınız? :

4. Siz dahil kaç kardeşsiniz? :

EK.3 Devam

12. Anne ve babanız arasında şiddetli anlaşmazlıklar yaşıyor mu?

Hiç yaşanmaz Ara sıra yaşanır Sıklıkla yaşanır Her zaman yaşanır

Aşağıdaki soruları cevaplarırken birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.

13. Ailenizde aşırı derecede alkol kullananlar var mı?

Yok Kendim Annem Babam Kardeşim Diğer(yazınız):.....

14. Ailenizde uyuşturucu madde kullananlar var mı?

Yok Kendim Annem Babam Kardeşim Diğer(yazınız):.....

15. Ailenizde hastanede psikiyatrik tedavi görmüş veya görmekte olanlar var mı?

Yok Kendim Annem Babam Kardeşim Diğer(yazınız):.....

16. Ailenizde intihar girişiminde bulunanlar var mı?

Yok Kendim Annem Babam Kardeşim Diğer(yazınız):.....

17. Ailenizde intihar girişimi ölümle sonuçlananlar var mı?

Yok Annem Babam Kardeşim Diğer(yazınız):.....

18. Ailenizde işlediği suçtan ötürü cezaevinde bulunmuş veya bulunmakta olanlar var mı?

Yok Kendim Annem Babam Kardeşim Diğer(yazınız):.....

19. Ailenizde herhangi bir engeli/engelleri(işitme,görme,ortopedik vb.) olanlar var mı?

Yok Kendim Annem Babam Kardeşim Diğer(yazınız):.....

EK. 3 Devam

20. Ailenizde sürekli bir tedavi gerektiren hastalığı/hastalıkları(kalp,şeker,astım vb.) olanlar var mı?

Yok Kendim Annem Babam Kardeşim Diğer(yazınız):.....

EK 4. ESKİŞEHİR İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ UYGULAMA İZİNİ

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI :B.08.4.MEM.4.26.00.02.000()
KONU: Anket.

08.12.2005* 34768

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İLGİ : a-24.11.2005 tarih ve 839-10370 sayılı yazınız.
b-30.11.2005 tarih ve 33926 sayılı İl onayı.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Yüksek Lisans Programı öğrencisi Melike DOĞAN'ın "Genel Lise Öğrencilerinin Aile Fonksiyonları ve Denetim Odağı Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" konulu tez çalışması için, 2005-2006 öğretim yılında Müdürlüğümüze bağlı ekli listede belirtilen okullarda anket düzenlemesi ilgi (b) onay ile uygun görülmüş olup, onay ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

EKİŞEHİR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürü

EKLER :
EK-1 Onay

Tel : 239 72 00
Faks : 239 39 22

E-Posta Adresi : eskisehimem@meb.gov.tr
İnternet Adresi : <http://eskisehir.meb.gov.tr>

EK 4- Devam

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.08.4MEM.4.26.00.02.310 () /
KONU : Anket

30.11.2005 * 33930

VALİLİK MAKAMINA

İLGİ: Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü'nün 24.11.2005 tarih ve 839-10370 sayılı yazısı.

Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü ilgi yazısında; Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Yüksek Lisans programı öğrencisi Melike DOĞAN'ın "Genel Lise Öğrencilerinin Aile Fonksiyonları ve Denetim Odağı Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" konulu yüksek lisans tez çalışması için, 2005-2006 öğretim yılında Müdürlüğümüze bağlı ekti listede belirtilen okullarımızda anket düzenlemek istediği belirtilmektedir.

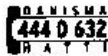
Adı geçen Yüksek Lisans öğrencisinin, ilimiz genel liselerinde anket çalışması yapması, Müdürlüğümüze bilgi verilmek kaydıyla uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

ERKEM TOKLUCU
Milli Eğitim Müdürü

ONDUR
30/11/2005,

Ekrem BALCI
Vali
Vali Yardımcısı

Tel : 239 72 00
Faks : 239 39 22

E-Posta Adresi : eskisehirmem@meb.gov.tr
İnternet Adresi : <http://eskisehir.meb.gov.tr>

KAYNAKÇA

- Adams, James F. **Ergenliği Anlamak**. (Çev. Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi, 1995
- Ağır, Meral Sert. “Normal Lise İle İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odakları Üzerine Bir İnceleme”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Aksoy, Ayşe Cerit. “Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Özsaygı ve Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1992
- Alnajjar, Ahmet A. “Adolescents Perceptions Of Family Functioning In The United Arab Emirates”, **Adolescence**. 31, 122: 433-442, 1996.
- Anderson, Allan R. ve Carolyn S. Henry. “Family System Characteristics And Parental Behaviors As Predictors Of Adolescent Substance Use”, **Adolescence**. 29, 114: 405-420, 1994.
- Argun, Yasemin. “Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Ortaokul Öğrencilerinin Denetim Odağı Üzerine Etkileri”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Ay, Seniha. “Birliktelikleri Devam Eden Ailelerin Yapı ve İşlevleri İle Boşanmış Ailelerin Yapı ve İşlevlerinin Karşılaştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Aydın, Ömer. “Denetim Odakları Farklı Olan Ergenlerin Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Balcı, Süleyman. “Lise Öğrencilerinin Denetim Odağı İle Sınav Kaygısı Arasındaki İlişki”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1997.

Balkuvvar, Naz G. “Farklı Liselerin Öğrencilerinin Denetim Odağı ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Belirlenip Karşılaştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1998.

Barnes, N. ve D. Olson. “Parent-Adolescent Communication And The Circumplex Model”, **Child Development**. 56: 438-447, 1985.

Buluş, Mustafa. “Ergen Öğrencilerde Denetim Odağı – Yalnızlık Düzeyi İlişkisi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Bulut, Işıl. **Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı**. Ankara: Özgüzel Matbaası, 1990.

_____. **Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi**. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 1993.

Büküşoğlu, Nagihan D. “Okul Fobisi Görülen Çocukların ve Annelerinin Davranışsal ve Aile İşlevleri Yönünden İncelenmesi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Büyüköztürk, Şener. **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**. 2. Baskı. Ankara: PegemA Yayıncılık, 2002.

Cengiz, Arzuhan. “Sanat Eğitimi Alan ve Almayan Orta Öğretim Öğrencilerinin Denetim Odağı ve Kişisel Yönelimlerinin Karşılaştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

- Chubb, Nancy H. ve Carl I. Fertman. “Adolescent Self-Esteem And Locus Of Control: A Longitudinal Study Of Gender And Age Differences”, **Adolescence**. 32, 125: 113, 1997.
- Clark, Richard D. ve Glenn Shields. “Family Communication And Delinquency”, **Adolescence**. 32,125: 81-92, 1997.
- Coombs, Robert H. ve John Landsverk. “Parenting Styles And Substance Use During Childhood And Adolescence”, **Journal Of Marriage And The Family**. 50: 473-482, 1988.
- Çoruh, Yaşar. “Denetim Odağı İle Stresle Başaıkma Tarzları Arasındaki İlişki”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Dağ, İhsan. “Rotter’in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (Ridkoö)nün Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliği ve Geçerliliği”, **Psikoloji Dergisi**. 7, 26: 10-16, 1991.
- Demir, Nivide. “Stresle Başaıkma Stratejileri İle Denetim Odağı Düzeyi Arasındaki İlişki: Bir Grup Lise Öğrencisi Üzerinde Yapılan Bir Araştırma”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Duyan, Gülsüm Ç. “Aile İşlevleri İle Ailenin Sosyal, Demografik ve Ekonomik Nitelikleri ve Yaşam Döngüsü Arasındaki İlişkiler”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Epstein, N.B., L.M. Baldwin ve D.S. Bishop. “The McMaster Family Assesment Device”, **Journal Of Marital And Family Therapy**. 9, 2: 171-180, 1983.

Erol, Zehra. “15-16 Yaşları Arasındaki Çalışan, Resmi Lise ve Endüstri Meslek Lisesine Devam Eden Gençlerin Özsaygı Düzeyleri ve Denetim Odaklarının Karşılaştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2000.

Fallon, Barry J. ve Terry V. Bowles. “The Effect Of Structure And Family Functioning On Adolescents’ Perceptions Of Intimate Time Spent With Parents, Siblings, And Peers”, **Journal Of Youth And Adolescence**. 26, 1: 25-43, 1997.

Farell, Michael P. ve Grace M. Barnes. “Family System And Social Support: A Test Of The Effects Of Cohesion And Adaptability On The Functioning Of Parents And Adolescents”, **Journal Of Marriage And The Family**. 55: 119-132, 1993.

Friedman, Alfred S., Arlene Utada ve Margaret R. Morrissey. “Families Of Adolescent Drug Abusers Are “Rigid”: “Enmeshed,” Or Both?”. **Family Process**. 26: 131-148, 1987.

Gander, Mary J. ve Harry W. Gardiner. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. (Çev. Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi, 1993.

Giderer, Hakkı Engin. “Fen Lisesi İle Ömer Seyfettin Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odağına Göre Bazı Değişkenler Yönünden Karşılaştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Gürakar, Ladiper. “İntihar ve Aile İşlevleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Halpin, Glennelle, Gerald Halpin ve Thomas Whiddon. "The Relationship Of Perceived Parental Behaviors To Locus Of Control And Self-Esteem Among American Indian And White Children", **The Journal Of Social Psychology**. 111: 189-195, 1980.

Heaven, Patrick. **Contemporary Adolescence**. Australia, 1994.

Hojat, Mohammedreza ve Bette D. Borenstein. "Perception Of Childhood Dissatisfaction Whit Parents And Selected Personality Traits In Adulthood", **Journal Of General Psychology**. 117, 3: 241, 1990.

Holode ve Kopa. "A Study Of Psychopatic Tendencyloc And Sesamong", **Adolescent Psychological**. 75, 10: 2699, 1988.

Jensen, L., J. Olsen, C. Hughes. "Association Of Country, Sex, Social Class And Life Cycle To Locus Of Control In Western European Countries", **Psychological Reports**. 67: 199-205, 1990.

Jurich, Anthony P., Cheryl J. Polson, Julie A. Jurich ve Rodney A. Bates. "Family Factors In The Lives Of Drug Users And Abusers", **Adolescence**. XX, 77: 143-159, 1985.

Kalaycı, Şeref. **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2005.

Karaveli, Deniz. "Depresyon Tanısı Alan Bir Grup Danışanın Aile Yapısı ve İşlevleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Kelley, Thomas M. ve Steven A. Stack. "Thought Recognition, Locus Of Control, And Adolescent Well-Being", **Journal Of Environmental Education**. 35, 139: 531, 2000.

- Kıran, Binnaz. "Cinsiyetleri ve Denetim Odakları Farklı Lise Öğrencilerinin Uyum Alanları ve Yöntemlerinin İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Kleinman, Sheila L., Paul J. Handal, Enos Searight, H. Russell Diane ve Michael J. Ross. "Relationship Between Perceived Family Climate And Adolescent Adjustment", **Journal Of Clinical Child Psychology**. 14, 4: 351-359, 1989.
- Kulas, Henryk. "Locus Of Control In Adolescence: A Longitudinal Study", **Adolescence**. 31, 123: 721, 1996.
- Kumar, A. ve A. K. Tripathi. "Locus Of Control Of Advantaged And Disadvantaged Adolescents", **Psychological Reports**. 59: 933-934, 1986.
- LeCroy, Craig Winston. "Parent-Adolescent Intimacy: Impact On Adolescent Functioning", **Adolescence**. XXIII, 89: 137-146, 1988.
- Leone, Christopher ve Joseph Burns. "The Measurement Of Locus Of Control: Assessing More Than Meets The Eye?", **Journal Of Psychology**. 134, 1: 63, 2000.
- Long, F. ve ET AL. "Continued High Or Reduced Interparental Conflict Following Divorce", **Journal Of Consulting And Clinical Psychology**. 56: 467-469, 1988.
- Lynch, Shirley, David P. Hurford ve AmyKay Cole. "Parental Enabling Attitudes And Locus Of Control Of At-Risk And Honors Students", **Adolescence**. 37, 147: 527-549, 2002.
- Marks, Lawrence. "Deconstructing Locus Of Control: Implications For Practitioners", **Journal Of Counseling & Development**. 76, 3: 251-261, 1998.

Masselam, V.S. ve R.F. Marcus. "Parent-Adolescent Communication, Family Functioning, And School Performance", **Adolescence**. 25, 99: 725, 1990.

Miller, Ivan W., Robert I. Kabacoff, Gabor I. Keitner, Nathan B. Epstein ve Duane S. Bishop. "Family Functioning In The Families Of Psychiatric Patients", **Comprehensive Psychiatry**. 27, 4: 302-312, 1986.

Morton, Todd L., Barton J. Mann. "The Relationship Between Parental Controlling Behavior And Perceptions Of Control Of Preadolescent Children And Adolescents", **Journal Of Genetic Psychology**. 159, 4: 477, 1998.

Nazlı, Serap. "Aile Fonksiyonlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1997.

_____. **Aile Danışması**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000.

Olson, D. ve ark. "Circumplex Model Of Marital And Family Systems: VI. Theoretical Update", **Family Process**. 22, 1983.

Onur, Bekir. **Gelişim Psikolojisi**. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.

Ökte, Meltem. "Ergenlerde İçe Dönüklük-Dışadönüklük Kişilik Özelliği İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişkiler". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2001.

Özgen, Cem. "Kız ve Erkek Lise Öğrencilerinin Kimlik Duyguları ve Aile Algıları Arasındaki İlişki". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

- Peterson, C. ve Zill. "Marital Distruption, Parent-Child Relationship And Behavior Problems In Children", **Journal Of Marriage And The Family**. 48, 29: 295-307, 1986.
- Riechard, Donald E., Sandra J. Peterson. "Perception Of Environmental Risk Related To Gender, Community Socioeconomic Setting, Age, And Locus Of Control", **Journal Of Environmental Education**. 30, 1: 11-20, 1998.
- Rotter, J. B. "Generalized Expectancies For Internal vs. External Control Of Reinforcement", **Psychological Monographs**. 80, 1-28, 1966.
- Rotter, J. B., J. E. Chance ve G. J. Phares. **Applications Os A Social Learning Theory Of Personality**. New York: Holt, Rirehard & Winston, 1972.
- Sabatalli, R. ve S. Bartle. "Survey Approaches To The Assessment Of Family Functioning: Conceptual, Operational And Analytical Issues", **Journal Of Marriage And Family**. 57, 1995.
- Sahrañç, Ümit. "Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Denetim Odaklarına Göre Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Shek, Daniel T. L. "The Relation Of Family Functioning To Adolescent Psychological Well-Being, School Adjustment, And Problem Behavior", **The Journal Of Genetic Psychology**. 158, 4: 467-479, 1997.
- Slater, E. ve J. Naber. "Adolescent Adjustment Following Divorce As A Function Of Familial Conflict", **Journal Of Counsolting And Clinical Psychology**. 52: 920-921, 1984.

- Smart, Laura S., Thomas R. Chibucos, ve Larry A. Didier. “Adolescent Substance Use And Perceived Family Functioning”, **Journal Of Family Issues**. 11, 2: 208-227, 1990.
- Şar, Ali Haydar. “Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kişilik Tercihlerinin ve Denetim Odaklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Tan, Deniz. “Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri İle Denetim Odaklarının Aile Destek Düzeyleri ve Özlük Nitelikleri Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Tapçan, Kadir Tümay. “Ebeveyn Tutumları İle İlköğretim 6-7 ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odağı İlişkisi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Temel, Fulya Z. ve Ayşe B. Aksoy. **Ergen ve Gelişimi: Yetişkinliğe İlk Adım**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.
- Topçugil, Nazmiye. “Ankara Defterdarlığı Gündüz Çocuk Bakımevine Devam Eden 3-6 Yaş Grubundaki Çocukların Aile İşlevselliğinin Değerlendirilmesi ve Aile İşlevlerinin Çocukların Psikolojik, Sosyal ve Fiziksel Gelişmeleri Üzerindeki Etkisinin Araştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Tubman, Jonathan G. “Family Risk Factors, Parental Alcohol Use, And Problem Behaviors Among School-Age Children”, **Family Relations**. 42, 81-86, 1993.
- Türküm, A. Sibel. “Ergenlik Döneminde Gelişim”. **Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi**. Editör: Esra Ceyhan. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:698, 2000.

Türküm, A. Sibel, Ayşe Kızıldaş, Bahriye Yemenci ve Nihal Bıyık. “Anadolu Üniversitesi Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri İle Aile İşlevleri Algıları Arasındaki İlişkilerin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2003.

Watson, David C. “The Relationship Of Self-Esteem, Locus Of Control, And Dimensional Models To Personality Disorders”, **Journal Of Social Behavior & Personality**. 13, 3: 399-415, 1998.

Yağcı, Fatma. “Genel Liselerde Okuyan Öğrencilerin Denetim Odağı ve Güdülenme Düzeyleri İle Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Gaziantep Örneği)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Yeşilyaprak, Binnur. “Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Denetim Oluşlarını Etkileyen Etmenler”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.

_____. “Denetim Odağının Belirleyicileri ve Değişimine İlişkin Araştırmalar: Bir Eleştirel Değerlendirme”, **Psikoloji Dergisi**. 1, 3: 41-52, 1990.

_____. “Gençlerde Denetim Odağı ve Ön Koşulları”, **V. Ulusal Psikoloji Kongresi Seminer Dergisi Özel Sayısı**. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 8: 209-219, 1990.

_____. “Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, VI. Ulusal Psikoloji Kongresi. Ankara, 1991.

_____. “Denetim Odağı”. **Eğitimde Bireysel Farklılıklar**. Editörler: Yıldız Kuzgun ve Deniz Deryakulu. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Yörükoğlu, Atalay. **Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar.** 7. Baskı.
İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1990.

_____. **Aile ve Çocuk.** 4. Baskı. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1992.